

POŠTNINA PLAČANA V GOTOVINI
MLADIKA

† DRUŽINSKI LIST †
† S † P O D O B A M I †

XIV · LETO · 1933 · ŠTEVILKA 11 †

MLADIKA izhaja v Celju prvega dne vsakega meseca. Naročnina za Mladiko je letno Din 84,—, s krojno prilogo vred Din 100,—.

Da uprava ustreže najširšim slojem, sprejema naročnino tudi polletno (Din 42,—) in četrtletno (Din 21,—).

V inozemstvu stane Din 100,—, s krojno prilogo Din 116,—; v Ameriki dol. 2,—, s krojno prilogo dol. 2.40.

Čekovni račun imamo za Jugoslavijo v Ljubljani št. 11.412 Družba sv. Mohorja, Celje, za Italijo v Trstu št. 11/1675, za Avstrijo na Dunaju D 160.150.

Naročnino in reklamacije je pošiljati na naslov: Uprava Mladike v Celju. — Reklamirati se more vsakokrat le zadnja številka.

Rokopisi naj se pošiljajo na naslov: F. S. Finžgar, tehnični urednik publikacij Družbe sv. Mohorja, Ljubljana, Kolezijska 1, ali: Mladika, Ljubljana, poštni predal 337, telefon 3191.

Ugankarsko gradivo sprejema višji šolski nadzornik Josip Novak v št. Vidu nad Ljubljano. Na isti naslov je pošiljati tudi rešitve ugank.

VSEBINA NOVEMBRSEKE ŠTEVILKE

LEPOSLOVNI SPISI: Čez steno, XIX—XX (Ivan Bučer) // Večer (Smolej Viktor) // Cesta mimo cerkve (Venceslav Winkler) * PESMI: Dan grobov; Na grobu; Na samostanskem hodniku (Draga Krajnc) // Novembrsko domotožje (Vinko Beličič) // Mir; Tišina (Ivan Albrecht) * POLJUDNI SPISI: Kje smo s cerkvenim slikarstvom (France Stelè) // Za nerojeno življenje (Bogdan Kazak) // Slovanske prestolnice: Sofija (J. Šedivý) // Iz anatomije: O raznoliki dejavi sirotke (dr. Janez Plečnik) * PISANO POLJE: Lateran (Albin Zalaznik) / Nove knjige / Francè Mihelič; Novi nagrobniki (K. Dobia) / Spomenik septembrskim žrtvam (K. D.) * DRUŽINA: Zdravstvena vprašanja za družino in dom (dr. Malka Šimec) / O kaktejah / Zjutraj, ko vstajamo (Š. H.) / Šipkov čaj (Š. H.) / Kuharica (M. R.) * ZA KRATEK ČAS: Uboji Peterček (Münch-Vdovič) / Smešnice / Uganke * SLIKE: Francè Mihelič: Ateljé; Ječe; Vrt; Suho cvetje // Fotografije (Fr. Krašovec): Vaško pokopališče; Jesen // Nagrobni spomeniki: Družinski nagrobnik; Nagrobnik mladi materi; Nagrobnik (osnutki B. Kalina) / Spomenik pesnici Vidi Jerajevi (osnutek Toneta Kralja) / Družinska grobnica (po načrtih prof. Jožeta Plečnika) / Na gomili treh pesnikov / Družinski nagrobni spomenik (Ivan Vurnik) / Peruzzi: Spomenik septembrskim žrtvam pri Sv. Križu; isti za poskušnjo postavljen ob šenklavški cerkvi // Bradavičasti kaktus; Listasti kaktus; Ježasto-stebrasti kaktus; Smokvasti kaktus; Ježičasti kaktus / Vinjeti

V O C E N O S M O P R E J E L I T E L E K N J I G E

Zgodovina likovne umetnosti v zahodni Evropi. Izidor Cankar. II. del, 2. snopič. Izdala Slovenska Matica v Ljubljani. 1935.

Vojna in mir. L. N. Tolstoj. Druga knjiga. Poslovenil Vladimir Levstik. Prevodi iz svetovne književnosti, XV. zvezek. Izdala in založila Slovenska Matica v Ljubljani. 1935.

Zgodovina socialne filozofije. E. Spektorski. Zvezek II. XIX. stoletje in začetek XX. Izdala Slovenska Matica v Ljubljani. 1935.

Naročniki! Prosimo vas, pokažite Mladiko tudi prijateljskim družinam. Če sodite, da bi katere naročile Mladiko, blagovolite sporočiti naslove na dopisnici: **Upravi Mladike, Celje.** — Od prejšnjih letnikov Mladike se še dobijo letniki 1924, 1925 in 1926 broširani po 90 Din, vezani po 130 Din, letniki 1927, 1928, 1929, 1930, 1931 in 1932 broširani po 110 Din, vezani po 150 Din; z odpravnino stane letnik 10 Din več. Vezava Mladike stane z izvirnimi platnicami v platnu 40 Din, napol v platnu 30 Din; lahko pa se naročajo izvirne platnice tudi same ter stanejo v platnu 30 Din, napol v platnu 20 Din.

Tiska Mohorjeva tiskarna, r. z. o. z., v Celju (Fran Milavec, Celje). — Izdaja Družba sv. Mohorja v Celju (Jožef Zeichen, Celje). Za uredništvo: Fran Milavec, Celje.

Č E Z S T E N O

Ivan Bučer

V zahajajočem soncu so plameneli vrhovi. Ognjeno zlato je brizgalo na razbeljeno nebo, kjer se je zlivalo v krvavordeče lise, ki so prehajale v skrivnostno, vijoličasto barvo. Čez vse nebo se je potegnila mavrica barv, na vzhodu je stkal odsev prozorno svetlozeleno barvo, skozi katero bi skoraj mogel pogledati na drugi svet.

Mrzla gora je ležala pred Janezom kot na dlani. Z žlebovi razbrazdana je stala tam, spodaj zelena, zgoraj prehajajoča v skalnato zidovje. Pod njim je sanjal tihi Okrešelj, božje gledališče, v katerega je položil Stvarnik vso svojo umetnost. Kot bela, apnena skrivnost so kipele Rinke in Turska gora, ob kateri se je razpočil črni, grozeči Turski žleb. Na obzorju so se črtale Visoke ture, belil se je Veliki Klek.

Na jugu se je, čisto spodaj na ravnini, zavijal v prvi mrak drobni Kamnik, ki se je tiščal okoli nizkega Malega gradú. Prostorna ravnina, posejana s polji, prekrížana s cestami in natresena s hišami, se je odpirala v daljo, kjer je morala biti Ljubljana.

Janez je sklenil roke kakor v molitvi. Pogled mu je splaval proti jugu, kjer je moralo valovati morje in splakovati strmo obalo. Gore so se razmeknile, ravnina se je dvignila, zasvetil se je sončni Dubrovnik. Stopil je na ulico in poiskal hišo, prav tisto, ki ima zastrta okna, a vendar prodira rumena svetloba skozi zavese. Na mračno ulico prihaja šum, zvenenje kozarcev, glasna beseda, smeh in zvoki strun. Zavesa se rahlo odgrne, pokaže se razbeljen obrazek, rdeča usta vdihavajo sveži zrak, a že pristopi črno in fino oblečen fant z belo rožo v gumbnici. Mehko se upogne v hrbtu in vabi na ples. Godba igra in pari valovijo, usta govorijo ljubeznive in žarke besede. Bonić, v novi

črni obleki, hodi sem in tja, iz jedilnice v plesno dvorano, iz sobe v sobo, povsod trosi prijaznost in dobro voljo. Žino sprejema goste, za vsakega ima globok poklon, toplo roko in živo besedo, ki spravi prihajajoča takoj v prijetno, domače razpoloženje.

Hrup in veselje polnita prostore, Boniću sije obraz ob čestitkah. Vesel je in ponosen, saj moži danes svojo ljubljenko, svojo Dano.

Janez se je zgrozil ob tej misli.

Pred tednom je prejel vabilo, naj pride v Dubrovnik k Danini in Pavletovi poroki. Zgrudil se je za mizo, ko ga je prečital. Takega je našla Melita. Pokazal ji je pismo.

S sočutnim pogledom ga je pobožala. »Bodi močan!«

Trgalo se mu je v prsih.

»Potem z našimi planinami ne bo nič. Takoj se moraš odpraviti.«

Bolna misel je rasla in se izobličila v sklep. Trdo je položil roko na mizo.

»Ne, nikamor ne pojdem. Poročita se lahko brez mene.«

»Ne, Janez!«

»To naj gledam, kako se bo Dana pred oltarjem zvezala z bratom? Ne, ne, Melita! Ne bi vzdržal ob pogledu nanju. Storil bi nekaj, nekaj...«

Ni zaključil. Tesno jo je prijel za roke.

»Pozabim na vse! Iztrgam si jo iz srca, udušim hrepenenje, čeprav se je razbohotilo. Vedel sem, da pride do tega. A vendar sem živel tako, kot bi se imel česa nadejati.«

»Še enkrat, Janez, bodi močan! Pojdi!«

»Ne, Melita, samo tega ne! V gore pojdeva, tam bom izkričal svojo boleost, v naporih in nevarnostih bom izruval ljubezen. Potem pa naj ostane srce prazno, ker rana bo preboleča, da bi srce še kaj občutilo.«

Ni ga pregovorila. Odšla sta k prijateljici ponižanih in razžaljenih, v prirodo. V Bistrici

sta se jima pridružila Polde in Niko, ki sta se slučajno namenila na isto turo.

In danes je poroka. Prav zdajle...

Dušo mu je mrtvičila bridkost in onemoglost, da je občutil telesno bolečino. Obrnil se je z vrha in odšel po poti navzdol, da bi prišel na Kamniško sedlo.

Preskakoval je klade, drsel je po snežiščih in se poganjal čez žlebove in razpoke. Telo se je pa zvijalo pod prividi.

Mračno cerkev osvetljujejo sveče, pred oltarjem klečita Dana in Pavle. Danin obraz se čudovito odraža od bele, brezmadežne obleke in tenčica ji pada v lahnem slapu z lepih, skodranih las do tal. Oči, njene globoke, svetle oči sijajo v neznani sreči; svojo mehko, voljno roko je položila v Pavletovo.

Pred njima stoji duhovnik, govori, glas mu je svečan in odmeva po cerkvi, se lovi po kotih in v jeku ponavlja besede:

»Vprašam te... ali hočeš... za ženo?«

»Pavle! — Stoj! Odkimaj... počakaj... ne izgovori... pri Bogu te rotim!«

A v Pavletu zasije, nasmeh mu hušknje čez obraz in z jasnim glasom potrdi:

»Hočem!«

Med spovednicami odmeva: Hočem!, na koru se čuje: Hočem!, od stropa se odbije, kot bi spregovorili naslikani svetniki: Hočem!

»Vprašam te... ali hočeš... za moža?«

Za hip zavlada molk.

»Dana! Ne ubij me! Zadnji udarec mi pusti, naj te ne slišim! Spomni se name, na Janeza, ki med kamnitimi orjaki v bolečini trga lastno dušo! Dana!... Dana! Reci: Ne! Vstani, prosim te, pojdi...«

Njene oči se globoko potopijo v Pavletove, iz njih gori vdanost in ljubezen, lahno nagne glavo, roka ji za trenotek zatrepeta in lica zalije temen val rdečice:

»Hočem!«

Jasno pade beseda kot zvenk srebra, ki se usuje na marmornat pod.

Janezu se je zameglilo, omotilo ga je, skozi meglo je videl, kako reže duhovnik v zrak znamenje križa.

Trepetal je in pot mu je lil s čela. Uničen se je naslonil na vlažno steno. Brisal si je srage, ki so mu silile s senc, in s pestjo je trkal na kamen.

Končano!

»Dana!« Krik se mu je trgal iz globine. Kot bi hotel prepričati molčeče apnene sklade o eni sami veliki bolečini. »Dana!«

»Aa-a-a...« je odmevalo pod previsi.

Omahnil je dalje po stezi. Strt in poteptan se je opotekel ob temnem skalovju. Bližal se je širokemu in strmemu ledenemu žlebu, ki se je končaval v prepadnih policah...

Hrum in šum raste pri Boniču. Vse je v vselem pričakovanju. Spodaj na cesti zaropotajo vozovi, ki se ustavljajo. Svatje vstopijo. Črno oblečeni gospodje in sveže, razigrane gospe dvignejo visoke, svetlo brušene kristalne čaše, v katerih se iskri vino. Postavijo se v dvored ob vratih, roke se dvignejo in sklenjena vrsta kozarcev čaka novoporočencev. Bonič jima hiti naproti.

Prihajata... Za roke se vodita po stopnicah. Skozi odprta vrata pada nanju polna svetloba. Pred Dano bi pokleknil, tako je zorna in lepa; v Pavletu sije ponos. Njena bela in njegova črna obleka se čudovito izpopolnjujeta. Prestopita prag. Dana se v zadregi smehlja. Pavle jo nežno objema krog pasú.

Med pozdravi in vzklikanjem sta skozi vrsto svatov prva vstopila v sobo. Pustili so ju za trenotek sama.

Tedaj se ona nagne v pasu, vitka in zaželen, ovije roke okoli njegovega vratú, skloni glavo in ponudi svoje rdeče, vroče in mehke ustnice. Pavle se nagne nad njo. Obraza se bližata, počasi, lahno in hrepeneče. Njune oči so zaprte in telo drhti v koprnenju.

In ustnice se strnejo in vžgejo. Roke zakopljeta drug v drugega, duši sta zagoreli v enem plamenu.

V Janezu je zahroplo. Opotekel se je in na trdem snegu ga je spodneslo. Nagonsko je zasadi cepin v sneg, zanka se je izmuznila iz rok, sunek mu je iztrgal cepin. Vrglo ga je na hrbet z glavo naprej, zaprašil se je po ledu, naglica je naraščala in drevil je naravnost proti skali, ki je molela iz snega.

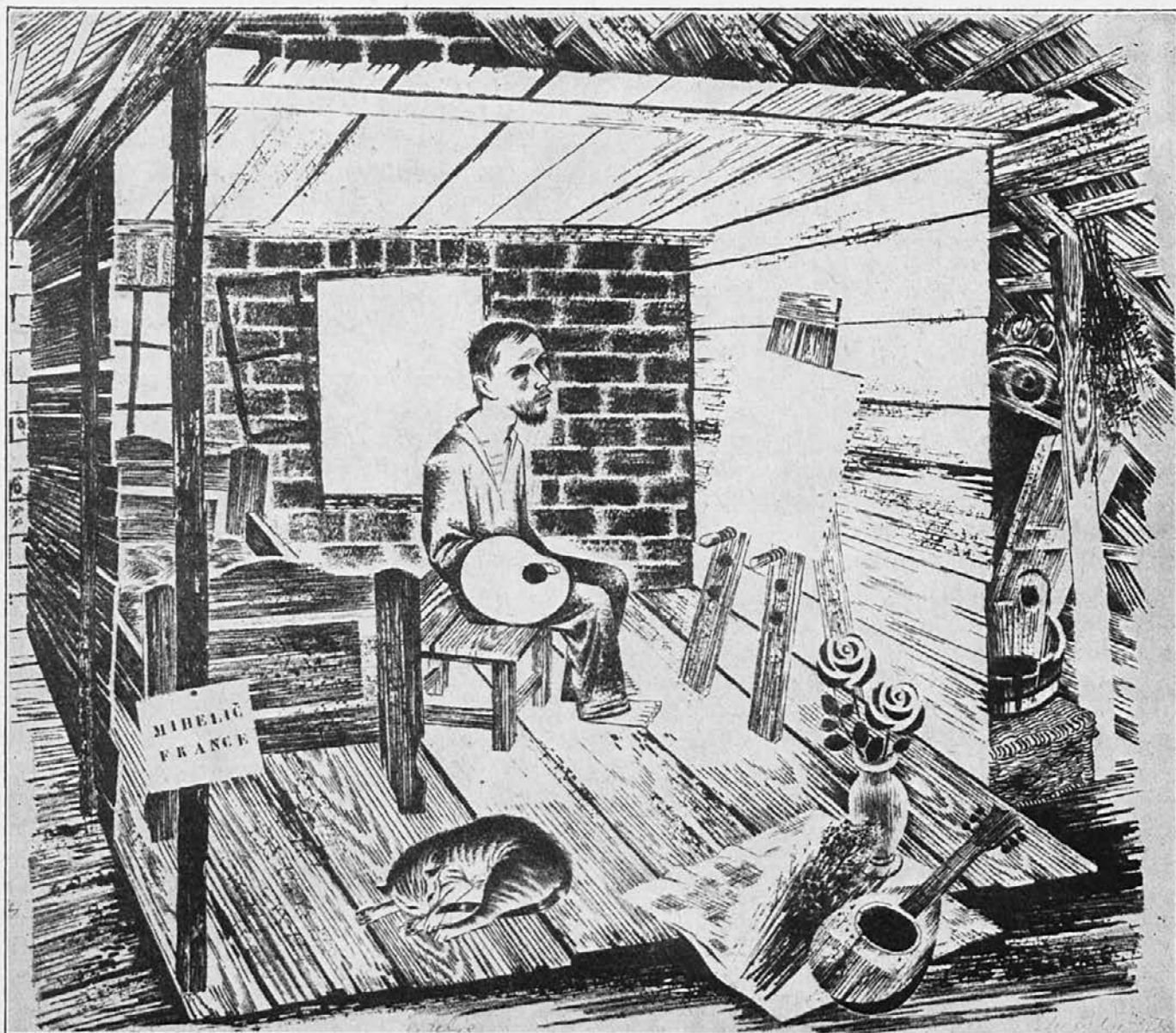
»Samo da ne treščim vanjo!«

Zarinil je nohte v ledeno površino, da mu je posnelo kožo. Skala je švignila mimo, v levo ramo ga je ugriznila pekoča bol.

»Saj se bom ustavil! O, bom se... m o r a m !«

Z vso silo je pritisnil k tlom, zavrtelo ga je, v trenutku je zagledal rob terase, zazdelo se mu je, da je brez teže, spodaj je za hip videl Sedlo in kočó... nekam je udaril in zagrnila ga je težka tema. Za njim je priropotal cepin, treščil ob skalo in se prelomil na dvojce.

Čez nebo se je prepela škrlatnordeča barva in trepetala v otožnem plamenu.

Francè Mihelič: Ateljé. (Litografija.)

XX.

Noč se je priplazila iz doline. Izvila se je iz razpok, v katerih se je skrivala, z mračnimi prsti se je oprijemala skale, vlekla se kvišku in prekrila s črnim plaščem gorsko krajino. Udušila je in izbrisala poslednje krvaveče žarke na zahodu.

Na nebu so zatrepetale zvezde. Gorski mir je vladal s svojo okamenelo tišino. Iz doline se je začulo srnjakovo lajanje, čudri in neznani kriki so zdaj pa zdaj zarezali v temo. Sedlo med divjo Brano na levi in drnato Planjavo na desni je počivalo in sanjalo, le gori v meléh pod Planjavo je zdaj pa zdaj zaškrtal in zaroptal kamen, ki se je sprožil.

V pastirski koči je na ognjišču plapolal ogenj, ki je krvavo osvetljeval okoli sedeče. Melita je strmela v ližoče plamene in bezala s krepelcem

v žerjavico. V pristavljenem loncu je vrelo in privzdigovalo pokrovko. Niko si je tlačil v kratko pipo tobaka in ga palil z ogorkom, Polde je pa potisnil roke v hlačne žepe ter čez ognjišče pripel pogled na nasprotno, iz sirovih debel zgrajeno steno.

Dišalo je po zgorelem, svežem lesu. Dim se je lovil pod streho in dražil nosnice ter se neprestano izlival skozi odprta vrata v nočni zrak. Plamen je ožarjal izhojena tla pred pragom, ki so bila nasmetena z ivermi in kosi papirja; rahlo je osvetljeval debli dveh macesnov, tu in tam, kadar je visoko poskočil, se je polovila njegova svetloba med iglastimi vejami.

Na vseh je ležalo neugodje pričakovanja. Molk, ki je vladal med njimi, je pretrgal Niko, ko je popravljaj žerjavico v pipi.

»Preklicana reč, kje neki hodi? Zdaj bi pa že lahko bil tukaj.«

Polde in Melita sta se povrnili iz odsotnosti in okrenila glavi h govorečemu, ki je pogledal na turo.

»Na deveto gre! Menda se ni zaljubil v kako Babo na Sedlu?«

Melita se je prisiljeno nasmehnila:

»Vsak čas mora biti tu.«

Tedaj je iz lončka zakipelo, začvrčalo in se pokadilo. Melita je poskočila in odstavila.

»Bo dobil pa mrzlo večerjo,« je grozil Polde. »Ne bomo ga čakali.«

Melita je odšla pred kočo, da je odlila vodo s krompirja. »Preden bo večerja pripravljena, bo prišel,« je klicala v kočo, medtem ko je zlivala.

Gori v plazu je nekaj zaropotalo. Prisluhnila je. Samo kamen se je zakotrljal.

Vrnila se je v kočo in postavila kadeči se krompir na klop. Iz nahrbtnika je vzela sirovo maslo in sol.

»Ali bomo čakali?« ju je vprašala.

»Nak! Kuj železo, dokler je vroče!« je dejal Niko, ki bi bil rad duhovit, in pograbil pekoči krompir ter ga začel lupiti.

Tudi Polde je bil istega mnenja in Melita se je pridružila.

Po večerji je spravila nekaj oblic: »Toliko, da bo pokusil, kako znamo kuhati,« je rekla.

Niko je odšel v grapo pomivat posodo in po vodo. Ko se je vrnil, ga je Polde vprašal:

»Ali se že kaj sliši, da prihaja?«

Zanikal je.

»Potem ga ne bo!« je zaključil in izvlekel orglice na dan. »Saj je rekel, ko je odhajal, naj nas ne skrbi, če bi ga ne bilo.«

»Lahko ga je pa tudi zajela noč pa čaka meseca. Saj luči nima s seboj,« je menil Niko.

»Tako je. Zanj, ki mu je taka reč le popoldanski sprehod, smo vendar lahko brez skrbi. Saj ni šel na Bog ve kakšno pot,« je zatrjeval Polde in urezal poskočno koračnico.

Melito je vendarle objemala bojazen. Odšla je ven in stopila nekaj korakov v breg, odkoder je bil viden dolgi, usločeni rob Kamniškega sedla. Zakaj ni šla z njim? Ves dan je bil tako potr. Po glavi se mu gotovo ni motalo drugega kot današnja Danina poroka. Poznalo se mu je, da ga kolje in grize. Tak človek lahko omahne na najlažjem mestu.

Strmela je v temne rebri in prisluškovala. Najrajši bi mu šla naproti. Toda kod? Če bi se vračal na to stran, bi se gotovo podrsal po plazu in že od daleč bi ga bilo slišati. A vladala je le

gluha, temna noč. Ah, zakaj ti strahovi? Gotovo je zdajle v Kocbekovem domu, sedi za mizo in pije čaj. Kje neki bi pa bil?

Iz koče je v sunkih prodiralo Poldetovo igranje. Zvoki so se lovili, vriskali in z ostrim ritmom v skupinah valovali skozi odprta vrata v hladno noč. Tedaj so se ubrani glasovi zmešali, zahreščalo je in sredi vriska je godec, ki se mu je zaletelo, prenehal. Zaslišal se je Nikov glas:

»Nekoliko lepše bi pa že lahko končal!«

Drugi se je odkašljeval. »Če se mi je pa zrak spoteknil.«

Melita se je vrnila v kočo in z vzdihom sedla na klop.

Polde je načel novo pesem, pa je tudi ni skončal. Na sredi je prenehal: »Ne ljubi se mi.«

Niko je zarobantil: »Vražje smo nocoj dolgotrajni vsi skupaj! Ali smo se že popoldne od Janeza nalezli te čudne volje? Kaj mislite, gospodična?«

Skomignila je: »Ne vem. Mene le skrbi, kod hodi.«

»Ne bojte se zanj, no! Bo že prišel. Če danes ne, pa jutri.«

»Gospoda, stavim predlog,« se je važno oglasil Polde, »da se naš zbor spravi spat!«

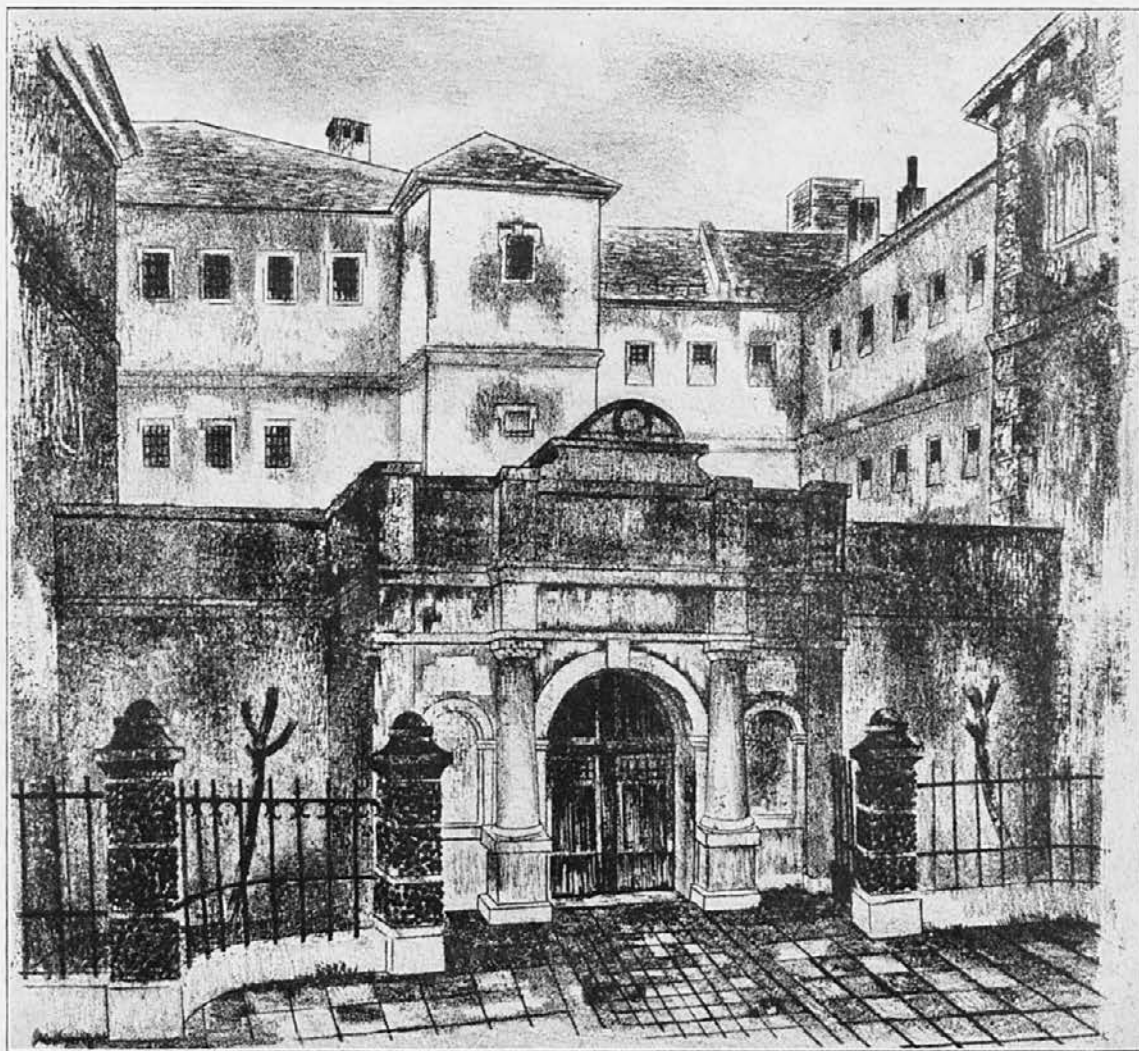
»Soglašamo!« je pritrdil Niko. »Tako bomo najlaže pričakali tega nesrečnega Janeza. Bosta videla, jutri nas bo že ob prvem svitu metal z ležišč, če nas že prej ne zbudi z vriskanjem.«

Končno je pogovor le malo zaplamtel. Melita se je umirila in si s šalo na ustih pripravljala posteljo na klopi. Niko in Polde sta se pa spravila na obširen pograd, kjer je bilo še prostora za Janeza.

Po klopi si je pogrnila svojo in Janezovo pelerino, za zgnavje je podložila nahrbtnik. Polde je naložil na ogenj in kmalu so si voščili lahko noč. Zavili so se v odeje in ni dolgo trajalo pa se je mešalo enakomerno dihanje med prasketanje gorečih polen na ognjišču.

Plameni so se zvijali, lizali navzgor, pojemali in naraščali. Koča se je napolnila z dimom, ogenj je ugašal in kmalu so le ogorki žareli in z zamolklo rdečico osvetljevali mirno dihanje Melito. Zunaj se je zbudil oster, leden veter, zavijal okrog oglov, se lovil v macesne in praskal po strehi.

V koči sta vladala prijetna toplota in mir. Tišino je motilo le dihanje in Poldetovo prevračanje. Meliti je igral okrog ust rahel nasmešek, lica so ji rdela — morda je sanjala o poroki, ki se je vršila v Dubrovniku. Samo osebe so se zamenjale, namesto Pavleta se je ženil Janez, in Dana se je spremenila v Melito.

Francè Mihelič: Ječe. (Litografija.)

Mahoma se je sredi noči vzbela kvišku — ali je bil veter? — potožilo je in zajokalo:

»Joj!«

Odvrgla je odejo, roko je morala položiti na prsi, ker bi jih drugače razneslo. Še v polsnu je slišala zategli in trpeči klic:

»Joj!«

Planila je k pogradu in stresla oba moška:

»Polde ... Niko ... slišita?«

Zunaj je jokalo in drhtelo, prosilo in zamiralo.

»Vstanita ... čujta ...«

Dvignila sta se in brundala: »Kaj je?«

»Janez kliče!«

Trepetala je ob pogradu.

Poldeta je stisnilo okrog srca. Skočil je z ležišča in naložil dračja na ogenj, da je visoko zaplamenelo in jasno osvetlilo ves prostor.

»Klicalo je! Glas je segel v dušo! Vedela sem: Janez je.«

Tolažila sta jo in mirila. Saj le veter zavija in tema je bila. Kako jo bo Janez klical, ko pa

zdajle lepo spi v Kocbekovem domu in niti ne misli na norčije. Tudi ona stori najbolje, če se umiri in leže. Zaspi naj. Onadva bosta izmenoma bedela in nalagala na ogenj. Prazen strah je to, ki mine.

Mirila sta jo, prijazne besede in svetloba z ognjišča je ugodno vplivala nanjo. Pomirila se je in spet legla na klop. Kmalu je zadremala. Tudi Niko je legel, le Polde je ostal ob ognjišču in pazil na ogenj.

Zunaj je vršelo in šumelo, veter se je podil med macesni, se zaletaval v stene in jokal med škrbinami. Poskušal je priti v kočo, praskal po strehi, oprezoval okrog voglov. Ujezil se je in se zaletel z vso silo ob trdo, s hlodi zgrajeno steno. Začel je tipati po napušču in privzdigovati deske. Ni šlo. Zato se je spravil nad vrata, tresel jih in jih skušal odpreti. Z vso silo jih je zgrabil — in sunkovito so se odprla na stežaj ter treščila ob steno. Plamen je zahrkal, se zvil in se prihuil v prepihu, da bi skoraj ugasnil.

Polde je skočil k vratom — ali se je zmotil, ko je videl, da je hušknila mimo temna postava? — in jih trdno zapehnil:

»Vražje piha!«

Spet je naložil na ogenj in sedel na pograd. Pozna ura in toplota, ki se je širila po koči, sta ga omamljali. Pričel je kimati in zleknil se je po ležišču...

Melita je odprla oči. Prasketajoči plameni so osvetljevali vse kote. Iz noči in viharja jo je poklicalo:

»Melita!«

Dvignila se je in prisluhnila. Zunaj je klicalo:

»Me-li-ta!«

Razločno je slišala. Ali jo kliče Janez? Nikdar je ni bilo strah, nocoj ji je pa bilo srce v težki slutnji. Vstala je in vzela električno svetilko. Tovariša sta spala. Ne bo ju budila, ker bi jo spet tolažila, da je to zgolj strah: Janez počiva na toplem in jutri se bodo z njim vred temu smejali.

Odpehnila je vrata in stopila na plano. Razgibani zrak je butnil vanjo. Mraz se ji je zajedel pod obleko in zarezal skozi kosti. Zaprla je vrata in prižgala svetilko. Ostra svetloba je začrtala srebrn krog na trepetajočih in zvijajočih se borovcih.

Napotila se je navkreber proti Sedlu, proti plazovom pod Planjavo. Od tam jo je klicalo, tja je morala! Vera v njej je rasla z vsakim korakom, hitela je skozi noč in vihar. Nekaj se je zgodilo, njeno srce čuti, da jo kliče on, za katerim medli in koprni...

Iz teme kliče: »Melita!«

Veter se zaganja vanjo, hoče jo vreči, hoče jo prisiliti, da se upogne pod njegovimi ledenimi rokami. A ona ne odneha. Hiti navkreber, saj jo greje ljubeče srce, saj ji pogum daje misel nanj. Melita joka in moli, da ne bi prispela prepozno, da ga reši, da ga varuje. Ker zdaj ve, za trdno ve, da je morala v noč, da mu pomaga, da ga najde, ker je nebogljen in slab, ko išče ves sirt roke, ki bi ga podprla in ga vodila.

Veter vrši in buči. Drobna lučka sveti in hiti proti plazju, trese se in ziblje skozi noč, a ne postane niti za trenotek, le navzgor sili, le kvišku brzi. Drobna lučka trepeta v globokem carstvu noči, hrepeni tja na plazove, pod strme stene Planjave.

Meliti se trga: »Janez!«

Veter raztepe besedo, jo razcefra in uniči, preden dospe seženj daleč.

»Janez!«

Le zavijanje v razpokah in škrbinah ji odgovarja. Toda Melita ne obupa, odločnost jo žene

navkreber. Že škriplje grušč pod njenimi nogami, na robu velikega plazú je. Približa se steni in tik ob njej leži še sneg.

»Janez!«

O, on ni na Korošici, ne prenočuje v votlini. Njegov duh tava okrog in jo kliče in vabi. Saj jasno sliši, kako joka v bolni prošnji:

»Melita!«

Odgovor reže v veter:

»Janez!«

Medla kresnica hiti navzgor, črta v grušč srebrn kolobar in se giblje skozi noč.

Kaj je to?

Ustavila se je in prisluhnila. Škrtnje grušča pod čevlji!

»Janez!«

Dvignila je svetilko, oči so se ji široko razprle in srce ji je zastalo.

V snop svetlobe je omahnila krvaveča in brezoblična postava.

(Konec prihodnjič.)

D A N G R O B O V

Cvetje jesensko venča grobove,
lučke drobne medlo brlijo,
v meglo ko male zvezde gorijo,
tiho žarijo čez tihe domove.

Gledam in v nemi bridkosti spoznavam:
moje srce je globoka gomila,
lučke pa ni, da bi v temo svetila:
nado za nado vsak dan pokopavam...

Draga Krajnc.

N A G R O B U

Dragi moj,
kako pod prtom je sneženim?
Uspavanko ti poje vetra piš...
In ti v postelji leseni
spavaš. Morda še bediš?
Morda stezaš blede roke
skozi zemljo v beli svet?
Morda v srcu polje želja vroča,
da bi videl rad me spet?
Da bi tu na srcu mojem
spet pozabil groba hlad,
da bi v solzah težkih tih izplakal
svoje duše jad?

Nikar!

Solze bi ti zledenele,
v boli bi otrpnil ti obraz,
kajti v srcu mojem veje
hujši nego v grobu mraz...

Draga Krajnc.

Vaško pokopališče. (Fot. Fr. Krašovec.)

V E Č E R

Iz cikla: Ulica / Smolej Viktor

Ko so se ljudje vsuli iz uradov in pisarn, je vsa ulica oživela. Tri dekleta iz pisarne so se prijele pod pazduho in stopile po ulici. Namesto ozkega kroga ob pisalniku se je očem odprl neomejen in nezagrajen prostor mestne ulice. Ob ulici sta stali nepretrgani vrsti visokih hiš in oko se je ob teh gladkih, premih črtah, ob pločniku in ravni ulici pognalo kot ptič v daljavo, hotelo ujeti te bežne, ravne črte in razkriti, kaj se skriva na koncu te lepe ulice, teh bežnih prem. Oko se je pognalo v daljavo in še misli potegnilo za seboj.

Stopale so za čas mirno in tiho, kakor da se hočejo polagoma, a zato tem globlje utopiti v prijetni sobotni večer poletja.

Potem je našla Ruša besedo za vse tri in rekla: »Jutri se gremo kopat, ali ne? Nedelja je in krasen, vroč dan bo.«

»Da, kopat!« sta pritrdili Danica in Anka.

Stopile so še nekaj korakov, tedaj pa je pred njimi obstal mlad gospod in pozdravil.

»Zdrav, Ivo!« je koj odzdravila Ruša in se vsa razposajeno razživiljena sprostila rok tovarišic, ki sta jo imeli v sredi. Prijela je za roko fanta

Ivana in se privila k njemu, kakor otrok se je zasmejala in mu pogledala naravnost v oči. Tedaj se je spomnila tovarišic, se opravičila in se poslovila: »Na svidenje! Tako lep večer je nocoj.«

Odšla sta Ruša in Ivo v živem razgovoru po ulici, zatopljena v svoj svet. Danica in Anka pa sta šli tiho sami zase po živahni cesti. Šele po dolgem molku je Danica rekla: »To je ljubezen!« V besedah je bilo nekoliko posmeha in ko se je Anka radi tega ozrla po njej, se ni ozrla in je gledala v tla.

Ustavljali sta se pred izložbenimi okni, kjer si lahko videl vse, kar si zaželiš, vse po najnovejši modi. Veliko vidiš v takih oknih.

»Poglej gramofon!« je rekla Anka. »Ali ni to nekaj čudovitega? Vzameš ploščo pa ti zapoje zdaj za ples, zdaj za pogreb. Človeka ni tu, pa le poslušaj njegovo petje.«

»Seveda! Seveda!« je zamišljeno potrdila Danica, ker ni slišala, kaj je rekla Anka.

»Ali se greš jutri kopat?« je vprašala Anka.

»Grem.« je potrdila Danica. »Pa z Rušo ne, čeprav vabi. Še nikoli nismo šle skupaj, seve, zmeraj je prišlo kaj vmes. Misliš, da ne bo jutri prav tako! Onadva pojmeta vendar sama: gospodična Ruša in gospod doktor Ivo!«

»Kaj si tako strupena?« je vsa začudena rekla Anka.

»Nič nisem strupena!« je rekla ostro Danica z visokim glasom in hotela nadaljevati prav tako. A udušila je rastočo jezo v sebi in se tiho privila tesneje k tovarišici. Nato je mirno rekla:

»Ti ne gledaš in ne vidiš tako, kakor gledam jaz. Ti gledaš Rušo in si želiš: O, ko bi tudi jaz kakor ona smela hoditi za zabavo v pisarno, kjer bi bil za šefa moj oče, in ko bi tudi za mano hodil mladi doktor Ivo, kakor hodi za Rušo! Da, tako si ti misliš.«

»Pa ti?« je plaho vprašala Anka. »Kaj si ti ne želiš, da bi bila na Rušinem mestu?«

»Vidiš, pa si priznala, da si ti to želiš!« je rekla Danica. »Ne, ne! Jaz si tega nikoli nisem želela in si ne bom. Moj oče je bil orožnik in z njegovo pokojnino in mojo plačo se dá nekako živeti. Da bi si želela na Rušino mesto? Ne! Človek toliko velja, kolikor sam stori. Ruša ima toliko pravice do doktorja kot jaz. Poglej to ulico!«

Danica je pokazala po ulici, ki je tekla nepretrgoma tja daleč daleč, kjer so se začele strnjevati hiše v sivo gmoto in zapirale ulico.

»Ali ni dolgočasna!« je rekla Danica. »Pa to ni važno. Važno je to, da je tako zaprta od vseh strani, da nikjer ni vrzeli, da nikjer ne moreš vdreti vanjo, da tu zate ni prostora, zato ker nisi v tej ulici doma. Ali razumeš?«

»Zakaj ne bi tudi jaz mogla hoditi z doktorjem Ivom po sprehajališču?« je rekla Anka. »Zakaj se Ruši v pisarni vsak klanja? Ali nimam tudi jaz pravice?«

»Seveda!« je pritrdila Danica. »Imaš. Glej, jaz sem hči državnega uslužbenca. Ti si hči srednjega uradnika, kajne? No, in Ruša je hči mogočnega, oblastnega šefa pisarne. Tako je vse jasno. In ti si želiš, da bi prišla na višjo stopnjo, na tisto, kjer je zdaj Ruša. Jaz si tega ne želim. Ti pa bi si želela doktorja, lepega stanovanja v tej ulici, preprog in zastorov po sobah, imenitnih obiskov, klavirja...«

»Norčuješ se!« jo je ustavila Anka. »In če bi si tudi želela kaj takega? Kdo mi more ubraniti?«

»Vse je kot ta ravna ulica,« se Danica ni dala motiti v svojem govoru. »Hiša ob hiši, tesno kot kamen ob kamnu. Nikjer ni vrzeli. Ali misliš, da je kje?« Danica je zvišala glas. »Ta ulica vlada in daje ljudem veljavo. Že to, da je kdo v tej ulici rojen, že to ga zaznamuje za izvoljenca. — Ne, ne,« se je prekinila Danica, »kakor da ne moreš razumeti teh tako preprostih stvari!«

Čez čas je rekla Anka: »Jaz pa čisto drugače gledam to ulico kot ti. Mogoče imaš prav, a jaz

te tako malo razumem. Poglej, kako ta lepa, ravna ulica beži tja v široki svet, vsa hitim za njo in vem, da je na koncu te lepe ulice nov svet, tak, kakor si ga v svojih željah vedno zamišljam.«

»Nič ni na koncu te lepe, ravne ulice!« je odrezala Danica Anki besedo. »Moj fant je mehanik v avtomobilski delavnici in mi je govoril tako. Nič ne more biti na koncu te strnjene, mrtve ulice! Stopaš po njej, čakaš, kaj bo, pa ni nič.«

Obrnili sta se nazaj po ulici.

»Poglej!« je Danica z roko pokazala v daljavo po ulici.

Prav tedaj je prišla njima nasproti dvojica zaljubljenih, Ruša in doktor Ivo.

»Tako lep večer je!« je rekla Ruša tovarišicama. »Ali ne bosta zamerili? Ne morem jutri z vama. Z njim pojdem na izlet. Rada bi šla z vama. Pojdita sami pa mi bosta povedali, kako bo. Jutri bo tako lep dan.«

Potem so se ločili.

Danica je molče stopala poleg Anke. Ni spregovorila besede.

»Kaj ti je?« je končno prelomila molk Anka.

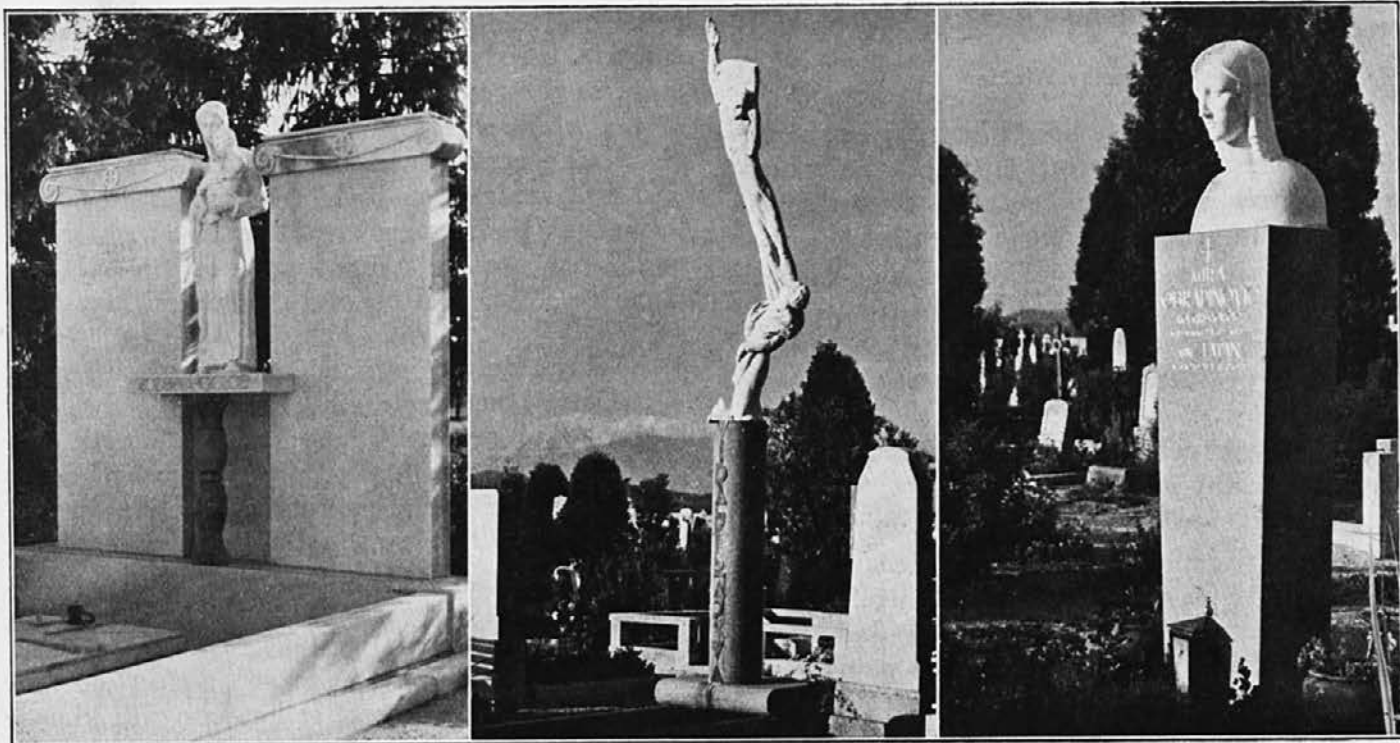
»Nič!« je odsekano odvrnila Danica. Nato pa so se ji izlile besede kakor slap: »Tega dekleta ne morem več trpeti! Moram ji povedati, kako je prazna in da ne ve, zakaj živi in kako živi. Nima pravice do tega, kar ima, kar ji samo od sebe pada v naročje, radi očeta, radi doktorja in zato, ker je iz te ulice doma. Nima pravice do vsega tega! Samo do tega ima pravico, kar sama stori, do šest sto dinarjev, ki jih zasluži vsak mesec, do stola za pisalnikom in do široke ceste, kjer se mora sama, čisto sama preriti brez tuje pomoči skozi množice —«

Obstali sta pred izložbenim oknom in gledali vanj. Anka se je nasmehnila in pogledala v oči tovarišici, ki jo je gledala iz zrcala.

»Ali sva modri!« je rekla Anka. »Tako modrujeva kakor še nikoli. Mar ne?«

»Seveda! Seveda!« je pokimal obraz v zrcalu. »Zelo modri sva. Saj veš, danes je sobota, jutri

Z ljubljanskega pokopališča.

Družinski nagrobnik.
(Osnutek B. Kalina.)

Spomenik pesnici Vidi Jerajevi.
(Osnutek Toneta Kralja.)

Nagrobnik mladi materi.
(Osnutek B. Kalina.)

bo nedelja in potem kakopak ponedeljek — in tako dalje, zmeraj po vrsti. To je modrost!«

Okrenili sta se od okna in krenili proti domu.

»No, poglej!« je Danica ustavila tovarišico. »To sem ti hotela reči, ko sta naju zmotila onadva golobčka. Poglej ulico! Če jo gledaš v to smer, je prav taka, kot če jo gledaš v ono smer. Tu ni nobene razlike: ravna, kakor z ravnilom potegnjena črta. V knjigo pišeš številke, vsoto za vsoto, na koncu strani potegneš z ravnilom črto in pod črto napišeš znesek. Ali ni tukaj prav tako? Ulica kot z ravnilom potegnjena črta. A konec? Sklenjena vrsta hiš, mogočni ljudje, ki jih je že samo rojstvo zaznamovalo za nekaj višjega, nepremakljiva stena brez vrzeli, moč in vlada. Nihče ne more vdreti v to posvečeno vrsto, če nima že od rojstva na čelu pečata.«

Anka je zmedeno poslušala in ni mogla razumeti, odkod se je danes vzela Danica. Saj danes je sobota, kakor je bila že večkrat, in nič takega ni bilo, kar bi moglo sprožiti v tovarišici vzmet in osvoboditi ujete misli. In vendar so se misli osvobodile in se izlile iz nje.

»Na koncu ulice ni nič in na tej ravni, lepi ulici tudi ni nič,« je govorila Danica. »Ulici moramo vzeti oblast, ki jo deli le svojim izvoljencem. Podrli jo bomo, da bomo imeli svoboden razgled na vse strani. Moj fant, ki je mehanik v avtomobilski delavnici, pravi tako in jaz verjamem.«

Potem sta molčali vso pot. Začel je padati somrak in ulica je postajala vedno bolj in bolj živahna. Zdaj so pač že vsi končali dnevne opravke in prišli na ulico, da se oddahnejo in pogovoré. Lovili sta vesele pomenke razposajenih parov, poslušali mimogrede resne pogovore gospá in mladih mater, ki so vozile pred seboj otroške vozičke in so se okoli njih vrteli razposajeni, kričeči otroci. Če je kdo padel in ubral obraz za glasno godbo, sta se kakor drugi nasmehnili tudi Danica in Anka ter si mislili, kako je vendarle lep takle otročiček, majhen in ves živ.

»Jutri pridem pote,« je rekla Danica, ko sta se poslavljali. »Pridem pote in se pojdeva kopat. Moj fant pojde tudi in še kdo.«

»Pa saj še nikoli nisem bila z vami,« je ugovarjala Anka. »Nerodno mi bo in v napoto vam bom.«

»Nič!« ji je preprosto rekla Danica. »Dozdaj si vedno odklonila in nisi šla. Jutri pa te jaz sama pridem iskat in pojdeš. Iztrgati te moramo iz tvojega lažnivega hrepenenja. Boš videla, kako bomo jutri vsi veseli!«

»No, prav!« je rekla Anka. »Pa pridi!«

Potem sta si dali roke in se ločili. Anka je ta večer stopala z bolj gotovimi, skoraj fantovskimi koraki proti domu. Čutila je, da se ob Danici njena duša trezni, pa žal tudi prazni.

CESTA MIMO CERKVE

Venceslav Winkler

»Tako, zdaj smo se domenili, zdaj bomo gradili.« je prisopihal čevljar Petrinček po klanecu in se ustavil pred župniščem. Oči so mu žarele od veselja in zadovoljno se je smehljal.

»Kaj?« je obstal župnik Janez na pragu in ga premeril od nog do glave.

»No, cesto bomo zgradili. Inženir je že prišel. Lepo cesto, prav gosposka bo in vse vasi nas bodo zavidale zanjo.«

»Aha!« je pokimal župnik. »Pa kdo jo bo gradil? Vi? Kaj še!«

»Srenja, srenja!« je vneto razlagal čevljar.

»Župan Jerman!« je kratko povedal župnik. »Toliko ste slepi, da ne vidite. Vsak otrok bi spoznal, kaj Jerman misli. Obrača vas, kakor vas hoče. Zdaj boste imeli cesto. On, ne pa vi.«

»Kaj je ne bo?«

»Seveda, čemu ne, toda skozi vas bo šla, mimo županove gostilne, kaj ste slepi?«

Čevljar je začudeno pogledal, zagodrnjal je nekaj, nato se je brž poslovil. Ko je pa župan vse tako lepo razložil: Samo stroški bi bili, če bi šla čez klanec mimo cerkve. In župnik ne razume takih stvari, kar tjavendan sili in ne ve, kako težko se pride v tej stiski do denarja. To bi šteli, če bi šla čez klanec! Bo še tako trda.

Gospod Janez je pa zastrmel po dolini in občutil, da se je začelo nekaj rušiti. Dokler ni bilo Jermana, je šlo življenje enolično in tiho iz dneva v dan. Tiha radost je spreletela človeka, kadar je stopil v to dolino. Tu se je ustavil čas. Tu se ni moglo zgoditi nič posebnega. Vdano in ponižno so hodili ljudje svoja pota. Včasih je zagorela v njih kri, takole ob semnjih in ob žeganju na primer, drugače je bila dolina toplo zatišje, življenje se je prelivalo v njej enakomerno iz ure v uro. Potem je pa nenadoma prišel Jerman, kakor se to zgodi večkrat. Ustavil se je pri nizki hiši, ljudje so mu verovali, ker je lepo govoril, začel je rasti, iz revnega kramarja je postal imeniten trgovec, odprl je krčmo in ker je bil že trgovec in gostilničar, so ga izbrali še za župana. Ljudje niso mogli razumeti, odkod vse to. Jerman je pa znal. V gostilni je nedeljo za nedeljo vriskala harmonika, Lahi so prihajali v goste in kupovali les. Vino je teklo, za neprespanimi nočmi so se vrstili dnevi, bridke ure, polne kesanja in kletvin. Gospod Janez se je hudoval, iz opominov je rasel v obup in jezo, nihče ga ni poslušal. Poskusil je zlepa, a vse je bilo zastonj. Pod klan-

cem je živel nekaj, kar je bilo močnejše kot njegova beseda. Nekaj se je prelomilo. Težišče sveta se je premeknilo s klanca pod klanec.

In zdaj še cesta.

Široka cesta po klanecu proti cerkvi je ostrela, vsa razdrapana je bila, v pokoro voznikom in pešcem. Kadar je pogledal gospod Janez skozi okno, mu je obstal pogled na njej. Stresel je z glavo in se nejevoljno obrnil rajši po hribih in po njivah.

Nekega dne se je pa nenadoma oglasil župan.

»Cesto bomo popravili!« je rekel.

»Da, da!« je pritrdil župnik. In potem nič več.

Vse je bilo v redu. Preden se je gospod Janez zavedel, ko je čakal na občinski oklic in komisijo, so prišli delavci, prišel je inženir, začeli so graditi. Toda cesta ni šla čez klanec mimo cerkve, zavila je pod cerkvičo skozi vas, mimo vseh hiš se je smejala, najbolj in najlepše mimo županove gostilne, za vasjo se je spet obrnila v prejšnjo smer, kakor bi se hotela ogniti klanecu in cerkvi.

Gospod Janez je potožil županu Jermanu, da to ni prav.

»Kaj veste vi, kaj so splošne gospodarske koristi!« ga je zavrnil župan zasmehljivo.

»Gospodarske koristi?« je vzkipeł župnik.

»Kakšno splošno gospodarstvo? To je korist nekaterih posameznikov.«

Razkačen se je vrnil v župnišče in tih in samotn preždel doma vse dni, ko so peli pod klanecem krampi in lopate za novo cesto.

»Delajo,« je dejal, ko je gledal skozi okno.

»Tisti trije fantje so kajžarski. Saj ne vedó, čemu bo cesta, komu bo služila, niti malo ne pomislijo. Po dva dinarja in pol na uro dobijo. Daj nam danes naš vsakdanji kruh, to je njihova pesem, na drugo ne mislijo. Pa še dosti je takih, tudi Petrinček je zraven, no, za ljudi je prav, zaslužili bodo nekaj. Ampak Jerman bo največ. Oh, ko bi mogel in smel to glasno povedati!«

Počasi pa je jeza ugašala in zbudila se je tista topla misel, da njegovo kraljestvo ni od tega sveta. Ko ga je prvič objela, se je tesnobno stresel, češ, pozabil sem na najlepše. Potem pa se je spet ozrl na na pol dograjeno cesto pod klanecem in vsa lepota je usahnila. Na cesti se je smejal župan Jerman in priganjal delavce.

»Zvečer bomo pa pili, pili!« je kričal.

Župnik Janez je pobleđel in stisnil ustnice. Videl je, kako so se ljudje hvaležno smejali županovim besedam.

»Ti dobri ljudje... Volk je prišel med ovce.«

* *

Gospoško cesto skozi vas so zgradili. Ljudje so se oddahnili, nasmehnili so se, češ, odslej bomo hodili drugače. Kar bolj samozavestno so govorili, kakor bi se oprostili nečesa težkega, kar jih je tlačilo že dolga leta. Župan Jerman je razumel to veselje in je ukazal napraviti veselico. Okrasil je prenovljeno gostilno, pripeljal boljše vino in povabil tudi godbo iz trga. Nagnetlo se je za čudo ljudstva. Prišli so govorniki v črnih oblekah, sami mestni in trški gospodje, hvalili so vaščane in najbolj župana Jermana. In potem tudi Jerman ni hotel in mogel zaostati, vstal je, dolgo govoril, potem nazdravil vsem sosedom in prijateljem. Godba je zaigrala, pretresla zrak s kovinskimi glasovi in zvalila iz hiš poslednje ljudi. Pol fare je prežalo okoli gostilne. Dekleta so se tiščala hiš, sramežljivo so pogledovala izza voglov, fantje so predrzno stopali po novi cesti in se izzivalno smehljali na vse strani.

Gospod Janez je zdaj pa zdaj pogledal skozi okno pod klanec in samemu sebi se je zdel star in zapuščen. Pri večernicah je imel prazno cerkev. Vse stoji pri Jermanu. Bog ve, od česa pijejo ti ljudje? Prav dobro ve, da uro za uro kolnejo, ko je taka stiska. Zdaj so nekaj dni delali pri cesti. Iz hvaležnosti do Jermana, ki jim je naklonil zasluge, bodo vse pri njem pognali po grlu.

Prav razločno vidi gospod Janez, kako je stopil župan na prag in se smeje. Ali se ni obrnil zdaj proti župnišču in nekaj izpregovoril? On in vsi okoli njega se smejejo.

Župnik občuti doslej neznano bolečino, presune ga s tako silo, da omahne od okna, kakor bi ne hotel nikogar več videti. Ves zbežan se napoti na dvorišče in potem na polje. Od vseh strani zaveje vanj hlad, bolna glava se umiri in tisto vrvenje in pijana pesem, ki semintja vzplapola v vasi, ga ne boli več.

Ko se pa vrača proti domu, osupne, kako majhna in nizka je farna cerkev, čeprav stoji na hribu. Zazdi se mu, da jo je ta nedelja pritisnila k tlom, da ne bo nikoli več vzrasla, kakor je treba.

*

Potem je šlo nedeljo za nedeljo, kakor je hotel Jerman.

»Blagoslovljeno vino!« so mrmrali možje.

Vso jesen jih je živila dobra letina. Z zimo so hodili preganjat dolgočasje in mraz. In Jerman je znal tako govoriti! Potem so prišli prazniki. Tudi teh Jerman ni pozabil.

»Pridite! Pridite!« je vabil gospod Janez.

Ljudje so molčali.

»Ko pa ne razume življenja, star je že,« je dejal tu pa tam kdo...

Pred pomladjo je krstil prvega nezakonskega otroka.

»Zdaj se je začelo,« ga je streslo.

»Pustite Jermana!« je zahropel včasih komu.

»Ko pa vi ne razumete,« so odkimavali ljudje.

*

Tiha misel o odgovornosti je stopila pred gospoda Janeza. Najprej se je je izognil z nejevoljno kretnjo.

»Storil sem svojo dolžnost, zdaj lahko počivam,« se je potolažil. Ni mogel doumeti, da bi ga lahko kaj prisililo, naj stopi na cesto in gre za ljudmi.

»Ponižanje!« ga je obšla neprijetna misel.

Za nič ni hotel več misliti na to.

Pa misel se je vračala in vračala.

Sredi noči je planil iz sanj in se začudil. Pravkar mu je bilo tako lepo. Od hiše do hiše je hodil in ko je prišel do klanca, je bilo pol fare za njim, ljudje so se gnetli po novi cesti, po klancu, velika farna cerkev je bila premajhna.

»Ah!« se je stresel, ko je spoznal, da je povsod tema brez ljudi. In pri Jermanu mogoče še ta hip kvartajo...

»Treba bi bilo vendarle stopiti od hiše do hiše. Tako prazna je cerkev,« je zamrmral.

Potem je dan za dnem prebiral. Zgodilo se je že, da je stopil celó na prag s trdnim namenom, da mora nekaj izpremeniti. Ko pa je pogledal po vasi in so mu obstale oči na beli Jermanovi hiši, se je stresel in vzdihnil. Za hip je pomislil, če ni vse skupaj le osebno sovraštvo in užaljenost, in z bridkostjo je spoznal, da je preveč oseben. Skušal je razjasniti Jermanovo podobo, a je dobro občutil, da bi ne mogel biti topel in iskren z njim.

»Cesta mimo cerkve!« je venomer utripalo v njem.

Dan za dnem ga je preganjala kamenita cesta. Okoli Jermana se je nagnetla množica obrazov in najbližji mu je bil obraz čevljarja in godca Petrinčka.

»Kar tako služi, za kos kruha pač in ne ve, komu...«

Preko vseh obrazov je pa ves čas rasla tista misel, da bi stopil, prijel vse za roke in jih odpeljal.

»Smejali se bodo, prekasno je,« je dvomil.

»Že ko bom izrekel prvo besedo, bom moral osramočen oditi in Jerman se bo na vse grlo smejal za menoj...«

Francè Mihelič: Vrt. (Litografija.)

Odločno se je otresel neprijetnih misli in stopil za delom. Spravil se je h knjigam, nato je vzal brevir in začel moliti. Pa sredi molitve je obstal in prevzelo ga je:

»In vendar bom moral stopiti.«

*

Ko so se spet odprla vrata in je nekdo vstopil, je godec Petrinček nenadoma obstal. Pesem mu je ugasnila, smeh je zginil, preplašene oči so zastrmele v novega gosta.

»Igraj, hudič!« je zatulil nekdo sredi sobe.

»Dober večer Bog daj!« je rekel počasi in trudno župnik Janez.

Zdaj so zares osupnili. Odnekod je prihitel župan Jerman, lepo pozdravil in povabil gospoda župnika v malo sobo, tam je mir, tukaj pa kričijo in plešejo.

»Bom kar tu ostal!« je razložil počasi gospod Janez in sedel za mizo v kotu.

Potem je zagledal Petrinčka.

»Kaj pa ti? S harmoniko se vlačiš po vasi pa post je! Te ni sram?«

Petrinček je povsili glavo in zagodrnjal nekaj o težkih časih.

»Plesali ste!« je poudaril župnik ostro.

Nekaj časa je bilo vse tiho. Krčmar Jerman se je umaknil v kot, kakor bi ga vse skupaj nič ne brigalo. Izza mize pri vratih se je pa vzdignil pijan fant in zakričal:

»Kdo nam bo ukazoval? Prosti hočemo biti!«

Župnik je zagorel, nato je vstal, stopil k njemu in mu rekel pohlevno:

»France, domov pojdi, mati so bolni, vidiš, ni lepo.«

Fant je vztrepetal, ko se ga je doteknila duhovnikova roka. Pogledal je tovariše. Niti eden se ni smejal, pobledeli so, skrivali obraze, kakor bi se bali, da jih bo župnik spoznal.

Župan se je počasi približal:

»Kaj pa bi radi, gospod?«

Gospod Janez se je obrnil in razložil:

»Ni lepo, Jerman, da dovoljuješ ples v postu pa da take ljudi spravljaš h koncu, ki že tako nič nimajo. To sem mislil reči. Pojdiva, Petrinček.«

»Kam?« je zrasel krčmar. »Godec ostane!«

»Pojdiva!« je rekel mirno župnik in ga odvedel kot otroka.

Težka kletev se je oglasila za njima.

Tam pod klancem se je župnik ustavil in se obrnil h godcu:

»Ti, kaj te pa nosi greh delat zdaj v postu?«

»Greh!« je zastokal Petrinček. »Kdo je pomislil na to! Vso zimo nisem imel nič dela, komaj za dva, tri kovače. Ljudje kupujejo tovarniško obutev, kako naj pa živim? Jerman mi pa plača, za vsak večer dva kovača. Moj Bog, kako bom pa otroke nasitil? Greh, kdo misli na greh! Ko je pa nekaj narobe na svetu.«

Župnik Janez je stal neodločno na cesti in se ni mogel obrniti k župnišču. Čevljarjev blede obraz je potrdil resnico. Za vsakim grehom je sto vzrokov. Sivo nebo se je počasi zjasnilo in motna mesečina je osvetila Petrinčka. Stal je upognjen in truden pred gospodom in harmonika na hrbtu mu je bila kot težko breme...

»Pojdi z menoj!« se je naposled zamolklo vzdramil gospod župnik. Odvedel ga je v župnišče, naložil mu kruha in odrinil nekaj denarja.

Godec se je jecljaje zahvaljeval, stlačil vse v žepe in odhitel.

Župnik se je naslonil na okno in strmел na vas. Motna mesečina je razsvetljevala novo cesto.

»In vendarle bom moral hoditi po njej od človeka do človeka. Pobirati moram po grmovju ovco za ovco, tudi v goščo bo treba po tiste, ki so jih že načeli volcés,« je zaključil misli in segel po brevirju.

Prihodnjo nedeljo po nauku je zbral prvih pet mož.

KJE SMO S CERKVENIM SLIKARSTVOM

France Stelè

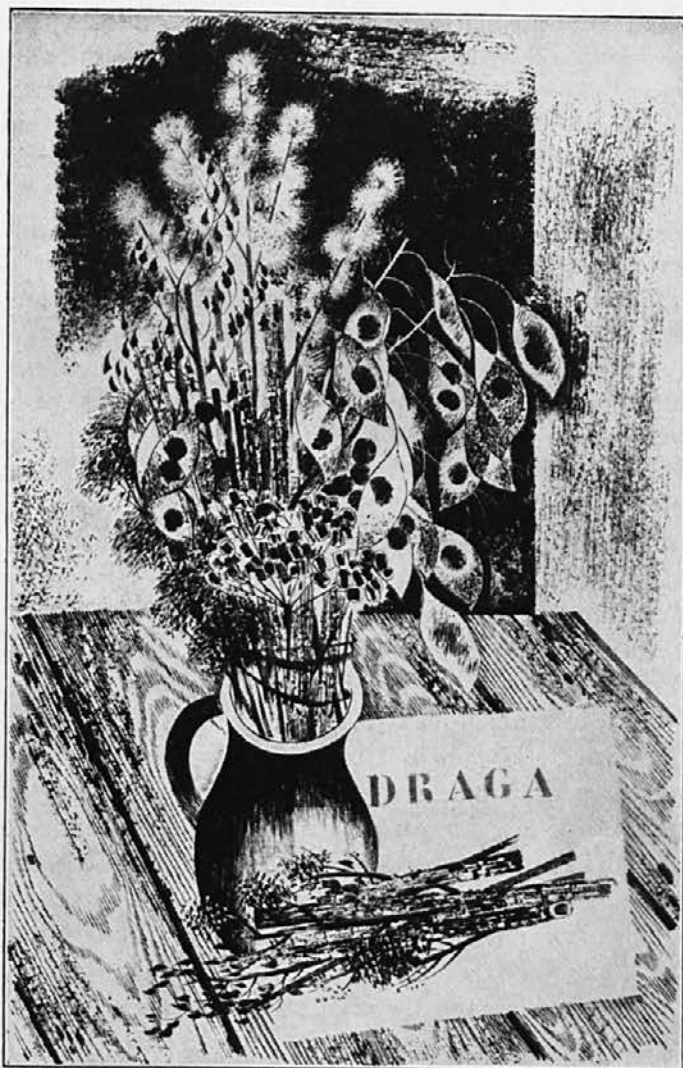
III. IZ ZGODOVINE CERKVENEGA SLIKARSTVA

Pri svojih razpravljanih o načelih in nalogah cerkvenega slikarstva smo se večkrat ozrli že tudi v zgodovino, da z dejstvi iz nje pojasnimo to ali ono mnenje. Tem bolj se nam zdi to potrebno sedaj, ko zaključujemo svojo razpravo, čeprav priznavamo, da so prvenstvenega pomena za vsako nastajajočo umetnost razpoloženje, potrebe, zahteve in stremljenja živega življenja. Toda čeprav nam zgodovina s svojimi skušnjami tudi ne more biti vodilo pri sodobnem umetnostnem ustvarjanju, je vendarle gotovo, da nas vprav njene skušnje lahko obvarujejo mnogih omahovanj, zgodovinska dejstva pa nam morejo biti najtrdnjša opora pri presojanju sodobnih, pogosto sicer tako nerazumljivih pojavov. Že prej smo poudarjali, da je svoboda dejstvovanja posameznega človeka le navidezno in domnevno samo sama iz sebe, da vsaka generacija samo navidezno pričinja čisto novo dobo in le navidezno v svojih spoznanjih in dejanjih »odkriva« vedno nove resnice. Naj v kakih generacijah, kakor pogosto tudi v sodobnih, še tako prezirajo prastaro resnico, da je zgodovina najboljša in najzanesljivejša učiteljica človeštva, bodo časov sile in bridke, drago plačane skušnje poznih let kljub temu tako posamezniku kakor človeštvu kot skupnosti vedno iznova vtepale to resnico v spomin. Tembolj pa bi bilo odveč prezirati nauk zgodovinskih dejstev pri zadevah tako tesno z izročilom generacij in stoletij živeče ustanove, kakor je Cerkev. Prvi nauk, ki nam ga zgodovinska skušnja tudi iz njene preteklosti daje, pa je, da tudi v cerkveni umetnosti ni nespremenljivih vodil in si tudi tu vsaka v sebi duhovno in družabno dovršena doba ustvarja lastno umetnost oziroma lasten slog. Zgodovinska dejstva za nas torej niso normativna, obvezna dejstva, ampak samo poučna in izpodbujajoča dejstva.

1. O bistvu krščanske cerkve.

• Preden pa si ogledamo nekaj najvažnejših dejstev iz zgodovine cerkvenega slikarstva, je potrebno, da opozorimo na značaj krščanske cerkve.

V njej se namreč izraža na najbolj vidni način osnovna razlika med krščanstvom in antiko, med novo, krščansko kulturo, ki raste na videz nepretrgoma iz antične, in kulturo antike. Vzoredba antičnega templja s krščansko cerkvijo kot

Francè Mihelič: Suho cvetje. (Litografija.)

tipom stavbe in kot zgodovinsko razvojnim dejstvom pové več ko dolgotrajno razmotrivanje notranjih razlik med krščanstvom in antiko. Antični tempelj je reprezentativno bivališče božanstva. Z največjim zunanjim sijajem, ki se izraža v monumentalnih stebriščih, ki obdajajo skromno notranjo zgradbo, katere za vtis od zunaj skoraj ni, se javlja v vidnem svetu. V majhnem, razmeroma skromnem notranjem prostoru pa se takorekoč skriva pred ljudmi božanski kip. Ne za to, da zbere ljudi okrog božanstva, je zasnovan ta tempelj, ampak zato, da jim predoči nedostopno odličnost božanstva. Antični tempelj je pač spomenik božanstva, ni pa posvečeno mesto, kjer se vernik lahko vsak dan snide z njim. Krščanska cerkev je v nasprotju z njim vsaj v svoji starokrščanski, v neposredno vzporednost s templjem postavljeni obliki v vsem pravo nasprotje njegovo. Na zunaj je skromna, vase zaprta. Bolj kakor nanj spominja na antično hišo, ki je na zunaj tudi vsa neugledna in vase zaprta, na znotraj pa organizem, ki ves

služi udobnosti njenih prebivalcev. Na znotraj pa je starokrščanska cerkev v bistvu z vrstami stebrov na več delov razdeljena zborna dvorana; na njenem vzhodnem mestu je oltar z resničnimi ali vsaj simboličnimi grobovi mučencev (relikvijami). Prostor je urejen tako, da je oltar tudi vidno njegova najvažnejša točka, njegovo idejno in dejansko arhitektonsko središče. Elementi, s katerimi je izražena odličnost notranjščine krščanske cerkve, so isti kakor pri zunanjščini antičnega templja: stebri, ki so estetsko najpopolnejši izraz antičnega lepotnega hotenja. Nasprotje je preočitno, da ne bi moglo imeti globljega vzroka. Na eni strani tempelj spomenik, stavba za oko, ne za porabo, na drugi cerkev za oko nevsiljiva, ki pa porabno služi življenjskim potrebam vernikov, zbiranju k molitvi in verskemu pouku. Prvi služi negi lepotnega čuta ljudi, ki ga opazujejo in občudujejo; z drugimi vred izpopolnjuje kot najpopolnejša stavba lepotni milje okolja, v katerem telesni človek živi; druga pa služi negi duhovnega življenja ljudi, ki se v njej zbirajo, pa ne radi lepotnega uživanja njene umetniške popolnosti ali bogastva, ampak radi duhovnega uživanja in plemenitenja. Nasprotje je isto kakor v bistvu obeh kultur. Antična je izrazito humanistična: človeku in njegovi izpopolnitvi naj služi in to predvsem s tem, da ga dvigne po negi njegove telesne lepote in popolnosti do posode duha, ki se more edino po njej vidno in popolno javljati v svetu. Smoter te kulture je tostranski, zemeljski. Človek je merilo vsega, in podoba idealne telesne lepote je končno tudi v vseh lepotnih podrobnostih preračunjeni najpopolnejši lepotni lik antike, tempelj. Krščanstvo je prvo v zgodovini postavilo ideal duhovne kulture. Tudi ta je humanistična; toda gornjemu načelu nasproti se postavlja po njej misel, da je duh, ki oživlja, in ni res, da samo telo uresničuje popolnost duha. Krščanska kultura služi človeku po duhu, zato je naravno, da je preobrazila prvo svojo stavbo, svoje svetišče v dvorano, ki služi človeku, da se duhovno dvigne in prerodi. S tem, da je preobrnilo smoter hiše božje iz reprezentativnega v porabnega, je povzročilo krščanstvo enega največjih prevratov v zgodovini stavbarstva. In vsa zgodovina krščanske cerkve kot stavbe do 19. stoletja je zgodovina razvoja te osnovne misli. Oblikovanje, izpopolnjevanje in osredotočenje notranjega prostora je do dobe zgodovinskih slogov 19. stoletja bila in ostala osnovna nit razvoja arhitektonskega tipa krščanske cerkve. Kljub vsem slogovnim spremembam je ta misel ostala trdna os krščanskega stavbarstva.

2. Iz zgodovine cerkvenega slikarstva.

Ta osnova, na kateri se je razvijalo tudi cerkveno slikarstvo, je potrebovala že od začetka in še prav posebej takrat, ko njena arhitektonska misel še ni našla popolnoma izraza in ga je morala iskati šele po stoletnih ovinkih, sodelovanja drugih likovnih strok, da opremi prostor tako, da bo čim popolneje ustrezal svojemu izrednemu, na duhovno, ne na telesno udobnost usmerjenemu namenu. Kot prostor, v katerem naj vernik moli, je moral ta prostor dobiti značaj harmoničnega, k molitvi uglašujočega prostora. Kot prostor, v katerem se vrši skrivnost liturgije, je moral dobiti značaj ne samo praktično, liturgiji ustrezajočega prostora, ampak tudi resnično nuditi vtis liturgično uglašujočega osredja. Kot prostor, kjer se poučuje verski nauk, je nujno zahteval tudi s te strani vidnega izraza kot prostor, ki z vsem, s čimer more, pomaga utrjanju tega nauka v spominu vernikov. V vseh treh smereh je to stremljenje že od začetka lahko izdatno podprlo slikarstvo. Tako je postalo slikarstvo že od prvih začetkov krščanske cerkve eden najizdatnejših soodpornikov arhitekture pri ustvarjanju krščanske cerkve in njenega ozračja. V katakombah je bilo slikarstvo tako rekoč edino sredstvo, po katerem se je v tem najskromnejšem bogoslužnem miljeju udejevala pobožna fantazija prvih kristjanov in v simbolih izražala to, kar z imeni ni smela javno imenovati. Že tu služi slikarstvo, ki se v čisto krasilni stroki naslanja na izkustva pozno antičnega dekorativnega slikarstva, kakor ga v obilni meri poznamo iz Pompejev, v prvi vrsti verski in pobožni pobudi in deloma vsaj posredno že verskemu pouku.

Že v starokrščanski baziliki pa stoji cerkveno slikarstvo v svojih osnovah tako rekoč popolno pred očmi zgodovinarja. V krasilni stroki je doseglo že tu višek svoje logike, ker so vsa osnovna načela te stroke dozorela do spoznanja kulturnega človeka že v antiki in jih je krščanstvo sprejelo v Rimu in v drugih središčih svoje prve razvojne dobe že kot samo po sebi umevno prakso. Oba osnovna principa, inkrustacijski, z barvo in slikami steno pokrivajoči način, kakor tudi iluzionistični, slikarstvo za dozdevno povečavo prostornine izrabljajoči način, srečujemo v njunih osnovah izdelana že v dekorativnem slikarstvu v Pompejih; tu najnazorneje spoznavamo slikarsko kulturo pozne antike, iz katere je izšlo slikarstvo katakomb. V poučni in posebno v pobožno spodbudni stroki so prvi uspešni in deloma še danes za vernega kristjana živi poskusi uresničeni že v katakombah. Le v izrazito nabožni in molilni

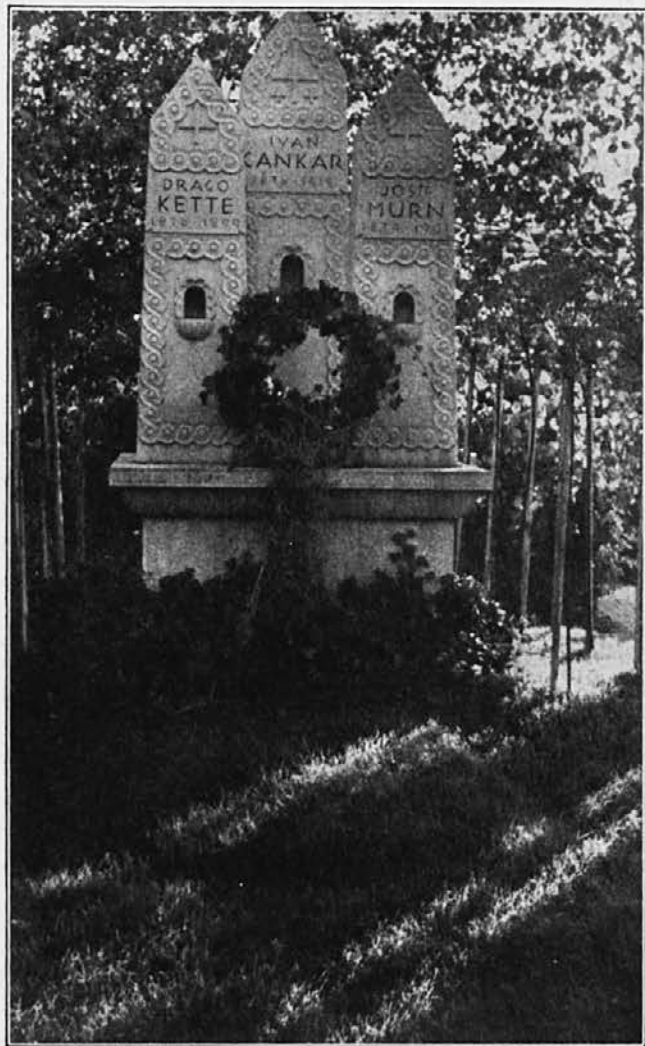
stroki se zdi, da je bilo prvotno krščanstvo nekam skeptično, jo teoretično celó odklanjalo in vsaj v prvih krščanskih stoletjih ni videti njenih temeljev, ker se je le tako moglo uspešno boriti proti malikovalskim instinktom množic in proti materialističnemu pojmovanju božanske podobe antične sodobnosti. Vendarle pa se po nekaterih ostankih zdi, da sta tako Marijina kakor podoba Križanega prišli kot predmet pobožnega češčenja do izraza že deloma v katakombah.

Logične osnove, na katerih je slonelo že starokrščansko krasilno slikarstvo, so ostale merodajne do danes in jih kljub raznim novejšim futurističnim poskusom, kakor se nam zdi, tudi bodočnost ne bo mogla izpodbiti, vsaj ne za stalno. Na trdnih antičnih temeljih zgrajena krasilna stran starokrščanskega slikarstva je našla svoj najpopolnejši izraz v prav za prav ne čisto slikarskem slikarstvu v raznih inkrustativnih, steno s tujimi gradivi prekrivajočih tehnikah. Mislimo inkrustacijo s kamenitimi ploščami in z mozaikom. Dober primer se nam je ohranil v naši bližini v stolnici v Poreču. Ta način je posebno razvila pozneje bizantinska umetnost, ki je ustvarila v tem oziru eno najučinkovitejših del v notranji opremi cerkve svetega Marka v Benetkah. V zapadni krščanski cerkvi pa je polagoma prevladovalo slikanje na omet v raznih tehnikah, posebno v najtrpežnejši izmed njih, v fresko tehniki. Kot krasilna obrt je bilo starokrščansko cerkveno slikarstvo z naslonom na antično izročilo vedno na višku. Tudi v srednjem veku, v dobi romanskega in gotskega sloga je bila krasilna obrt tako trdno zasidrana v delavniški vzgoji, da opazamo pri propadajočem gotskem slikarstvu na začetku novega veka pogosto poleg popolne likovne nezmožnosti vendar rokodelsko izvežbanost in krasilno discipliniranost, ki preseneča.

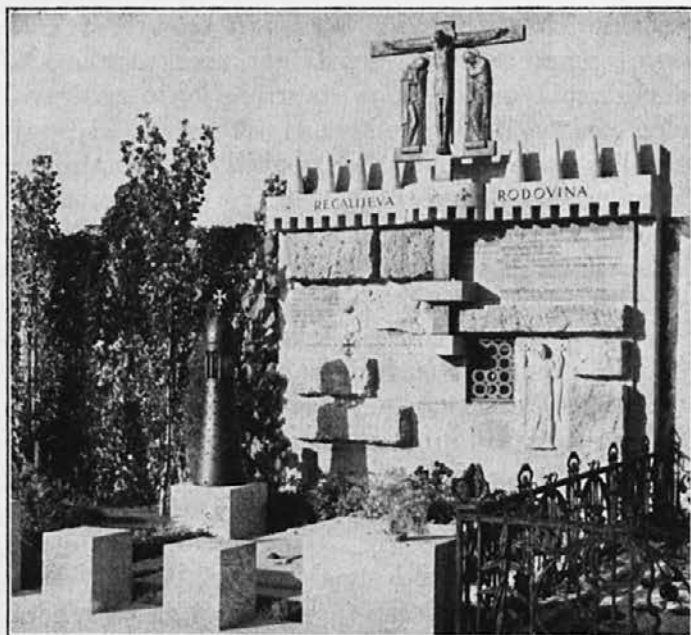
Tako starokrščansko kakor poznejše srednjeveško krasilno slikarstvo pripada skoraj izključno inkrustativni skupini: Okras se redno podreja tektonski logiki stavbe in iluzijonistična, tektonski značaj stene uničujoča tendenca likovnega upodabljanja nikjer ne prekorači mej zakona ploskovitosti spoštuječega okvira.

Ves razvoj slikarske umetnosti od Giotta (od začetka 14. stoletja naprej) pa je bil usmerjen v drugo, iluzijo tretje, prostorninsko globinske smeri poudarjajočo stran. Ta je končno morala priti do izraza tudi v krasilni stroki cerkvenega slikarstva. Napredujoči studij perspektive, ki jo je renesansa stavila pogosto pri konstrukciji slike kar na prvo mesto, je vodil zopet k poskusom, podati v sliki dosledno perspektivično podaljšanje resnične pro-

stornine. V baroku, ki je združil vsa sredstva, da svoje umetnostne učinke dvigne do skrajnih, vsaj navideznih možnosti, je to stremljenje rodilo viden sad v iluzijonističnem slikarstvu, ki se je udejstvovalo predvsem na obokih in kupolah z namenom, da pri verniku ustvari dozdevo, da se nahaja v prostoru, ki se odpira naravnost v nebo. Iluzija, da v cerkvenem prostoru stopa nebo na zemljo in se odtod odpirajo pogledi v najvišje njegove višine, ni bila nikdar toliko kakor v baročnih cerkvah. Največja zasluga za to iluzijo pa gre slikarstvu. Tu je tudi osnovna tendenca krščanske arhitekture po ustvaritvi enotnega učinkovitega notranjega prostora dosegla svoj najvišji ideal, preko katerega si je komaj mogoče misliti nove možnosti. Zato se že od srede 18. stoletja vedno bolj čuti neko omahovanje. Poprej vedno jasni cilj je sedaj, ko je dosežen, začel bledeti in že z nastopom prvih klasicističnih vplivov se začuti to omahovanje. Temu se pridruži še propad strogo organiziranih delavnic, ki so se še tudi v baroku in rokokoju izkazale kot zanesljive

Na gomili treh pesnikov,

Družinska grobnica. (Po načrtih prof. Jožeta Plečnika.)

opore krasilne stroke. In kakor devetnajsto stoletje kot dedič skoraj dva tisočletne tradicije cerkvene umetnosti po doseganju najvišjega vrha tega ideala v baroku nazadnje nima nikakega sloga in izbira iz zgodovinske zakladnice po vrsti vse zgodovinske oblike, prav tako izgubi tudi cerkveno slikarstvo dosedanjo trdno smer in le prav malo in to le v izrednih slučajih, ko so pri delu cele umetniške osebnosti, še samostojno ustvarja. Splošni položaj pa je tem obupnejši radi odmiranja delavniške tradicije. To zamiranje traja vse 19. stoletje in se šele prav na koncu in v začetku 20. stoletja izvrši preokret k izboljšanju, ko voditelji usod sodobne umetnosti spoznajo, da je široko v masah zakoreninjena umetnost mogoča le po preporodu umetnega rokodelstva in obrti. Naš čas je v zgodovini krasilne stroke cerkvene umetnosti nedvomno čas ustvarjanja novih osnov in pretežek bi bil očitek, da njegovo iskanje izvira iz nejasnosti.

V poučni stroki cerkvene umetnosti je bilo nekaj temeljev postavljenih že v katakombah, največ pa kmalu po Konstantinovem ediktu o svobodi krščanstva, ko je mlada vera mogla prvič zasanjati o obči življenjski vlogi, zaradi oddaljevanja od evangeljskih časov pa je morala tudi vedno močnejše čutiti potrebo po nazornem izročilu, kakršno more zagotoviti samo likovna predstava v sliki ali kipu. Z velikimi cikli v cerkvi S. Maria Maggiore v Rimu in ilustracijami v rokopisih, kakor je n. pr. Dunajska Geneza in pod., se ustvarjajo že tudi podlage za obširno, ves stari in novi testament objemajočo krščansko zgodovinsko

vinsko slikarstvo, ki ostane odslej ena osnovnih panog cerkvene umetnosti. Za njen razvoj je mnogo storila že poznoantična krščanska umetnost in posebno vzporedno z njo na Vzhodu nastajajoča bizantinska umetnost. Dogodke, ki jih je najrajši upodabljal, je kristjan od samega začetka izbiral po njihovem globljem pomenu, po njihovem notranjem odnosu do verskih resnic in nauk, do greha in odrešenja, do smrti in vstajenja in večnega življenja duše. Tako so nastali poleg zgodovinskih ali ob in iz njih tipološki cikli, in ta tipološko ciklična miselnost, o kateri smo prej govorili, obvlada več ali manj vso zgodovinsko cerkveno slikarstvo srednjega veka. Poleg tipologije je za razvoj cerkvenega slikarstva najbolj važen pomenski odnos podob do simboličnega pomena raznih delov cerkvene stavbe. Iz te miselnosti se je na drugi strani razvil nekak reden simboličen odnos med posameznimi slikami, cikli in likovnimi predstavami in posameznimi deli cerkve. Najpopolnejši izraz je našel ta kánon v cerkvenem slikarstvu vzhodne krščanske cerkve v bizantinski umetnosti, kjer je dozorel do tega, da končno niso predpisovali slikam samo razvrstitve po prostoru, ampak tudi ikonografsko kompozicijo posameznih podob. Tudi na zapadu je v srednjem veku vladal do precejšnje mere obvezen kánon, o katerem pričajo tudi razni slikani gotski prezbiteriji Slovenije. Ni se pa razvil do tiste brezkompromisne strogosti kakor na vzhodu.

V ikonografskem razvoju likovnih predstav katoliške cerkvene umetnosti pa je pri njenem preporodu v dobi romanskega sloga izdatno sodelovala mnogo bolj razvita in bogata bizantinska ikonografija. Toda dala je zapadu predvsem podlago, notranja vsebina pa se je prav kmalu začela umikati novi. Gnoza, mistično poglobljanje v božje skrivnosti, ki igra tudi pri doživljanju bizantinske ikonografske umetnosti prvovrstno vlogo, je bila zapadnjakom bistveno tuja, in zato je čuvstveno življenje v vsebino svetih dogodkov začelo izpodkopavati stilsko strogost, spreminjati kompozicije v svojem smislu in ju je do nastopa renesanse popolnoma preobrazilo. Kljub temu počlovečenju, humaniziranju izročeni likovnih zasnov pa živi vsa zgodovinska in poučna cerkvena umetnost srednjega veka še vedno v okviru tistega naivnega razmerja, ki, čeprav že vzvišeno doživlja po človeško, nikdar ali le redko zapade vsakdanji banalnosti.

Novi čas, ki ga v umetnosti pomeni dozorela renesansa, pa tudi v krščanski umetnosti nakaže nova pota. V razvoju ikonografije krščanske umetnosti je značilno pomembna poslednja sodba

Michelangelo v Sikstinski kapeli v Vatikanu. Michelangelo je še poznal in tudi uporabil od polstoletja ustaljeni tip kompozicije te slike. Toda uporabil ga je tako in ga oblekel v tako nov pomen, da ga za njim noben slikar ni mogel več s pridom uporabljati. Okvir je bil razrušen, vsebina počlovečena, toda tudi vizionarno in dramatično poglobljena; in tri sto let ni bilo nazaj poti, kakor je v umetniški sferi tudi drugod ni več bilo, dokler se novi čas končno tudi po drugih potih ni približal zopet srednjemu veku.

Novo v cerkveni likovni umetnosti zdaj ne temelji samo na čuvstvenem človeškem načelu, ki je merodajno že od poznega srednjega veka. Za čuvstveno gre pač, toda ne za vsakdanje čuvstveno. Ves človek z vso svojo osebnostjo, z vsem temperamentom in samovoljo se je sedaj pojavil tudi v cerkvenem slikarstvu. Toda to slikarstvo je imelo kakor vsa cerkvena umetnost svoja načela, svoje strogo vodstvo, ki so se mu cerkveni umetniki tudi pokorili. Tudi največji. Revolucija, ki se je vršila, se je vršila v strogih mejah dopustnega. Pozabiti ne smemo, kar smo že poudarjali, da je čas zmagoslavne katoliške obnove v zapadni Evropi v baroku tudi ena tistih redkih dob v zgodovini človeštva, ko se je posrečilo brez izrazite asketične strogosti najti ravnovesje med človeškim temperamentom in verskim idealom. In to odmeva tudi v cerkvenem slikarstvu. Eno pa včasih nekoliko moti, da se človeško le preveč meša z božanskim, da neke vrste cezaropapizem od antičnega poganstva naprej ni bil v umetnosti nikjer močnejši kakor n. pr. v Benetkah itd. Skromni, čuvstveno nežni in največkrat idealno čisti legendarnosti srednjeveškega slikarstva zgodovinske in poučne stroke je barok dodal čuvstvo zmagoslavja, opojne vizionarnosti, prekipevajoče ljubezni, svetu odmirajoče zamaknjenosti, predvsem pa razgibaní temperament in herojstvo. V vsem je dal toliko novih pogledov na tradicionalne in nove snovi, da je preobrazil vso nekdanjo ikonografijo in cerkveno slikarstvo prepojil s povsem novo vsebino. Skoraj smemo reči, da noben problem ni bil zanj tako necerkven, da bi si ga ne bil upal podati tudi v njeni umetnosti. Tudi barok je gledal sveto-pisemske dogodke in zgodbe iz svetniške in cerkvene zgodovine s stališča globljih odnosov do verskega in duhovnega življenja, toda ti odnosi niso bili več nekdanji odnosi tipološke sorodnosti ali preproste simbolike, temveč so to sedaj odnosi literarno zamotane simboličnosti in alegoričnosti, predvsem pa odnosi pridigarske patetičnosti. Kljub temu, da se vse vrši na človeku kar najbolj približani ravnini čuvstvene dostopnosti in učinko-

vitosti, pa vendar tudi barok, vsaj v cerkveni umetnostni sferi, ni zapadel vsakdanji banalnosti. Ikonografsko barok ne pozna več srednjeveške vezanosti na izročene sheme; o kánonu tudi ni več govora. Vse polno novih tipov in ciklov se pojavlja, kajti snovni krog, iz katerega ta umetnost črpa, se je neizmerno razširil. Vsaka cerkev, ki se sedaj slika, si prikroji takorekoč svoj cikel, ki ga umetnik v njej uresniči. Vsak cerkveni patron lahko postane predmet takega cikla. V proslavo Marije ali Zveličarja se izmišljajo komplicirani cikli, katerih literarna vsebina je pogosto izraz učenih bogoslovskih kombinacij. Lahko rečemo, da obseže cerkvena ikonografija odslej razen svetega pisma in svetniške legende vso zgodovino Cerkve in ves verski nauk in se za uresničenje svojih nalog poslužuje vseh sredstev od realizma do skrajne simbolike in alegorije.

Čeprav se je ta vsestranska razgibanost fantazije in ustvarjanja, ki je zajemala celega človeka in ves svet znanja in predstav, v drugi polovici 18. stoletja začela umirjati, je vendarle ta obsežni interesni krog obdržal svojo veljavo do današnjega dne. Ideal tematike za slikanje kake cerkve, kakor še danes živi v širokih slojih, je še vedno individualno zasnovani cikel, nanašajoč se na patrona cerkve, le izbor se vrši od romantike sem po drugih načelih. Herojsko, ki je prej prevladovalo, stopa vedno bolj v ozadje in se umika mirni pripovednosti, patos nadomešča nabožna ubranost, umetnikov temperament se vedno bolj izloča, poprej naravnost nepregledne vizije se nadomeščajo z jasnimi, preračunanimi kompozicijami, vrsta simbolnih predstav se krči in prav tako alegorij. Prvo renesanso cerkvenega slikarstva, ki jo je v prvi polovici 19. stoletja rodila romantika in ki je najbolj znana pod imenom nazarenstva, označuje prav to umirjenje; mesto lastne iznajdljivosti zavzema vedno bolj naslanjanje na stare dobre vzore, kompozicija ni več dinamično razgibana, ampak strogo premišljena, pobožna ubranost prizorov in izrazov oseb pa je postala naravnost glavna naloga cerkvenega slikarja te struje, ki v svojih zadnjih posledicah šele pred našimi očmi odмира. Drugo renesanso cerkvenega slikarstva so poskusili slikarji iz benediktinskega reda v tako zvani beuronski struji v drugi polovici devetnajstega veka. V marsičem je njihovo stremljenje notranje sorodno nazarenskemu, bistveno pa se razlikuje od njega in vseh drugih po tem, da proglašá potrebo strogega »bogoslužnega« stila in pobožno ubranost prejšnje struje nadomešča z liturgično ubranostjo, ki določa kretnje in gibe in vsem dogodkom daje bogoslužno svečan izraz.

Ta struja, ki ni rodila tistih sadov, o katerih so sanjali njeni utemeljitelji, obstoji še danes kot ena najmočnejših komponent sodobnega stremjenja po novi sodobni cerkveni umetnosti. Drugače se naš čas pogosto vrača k srednjeveškim in celo bizantinskim vzorom; naslanja se nanje, po smislu jih uporablja tako pri snovanju kakor komponiranju in skuša včasih celo oživiti nekdanji strogi kánon. Ker stopa z liturgičnim gibanjem v središče umetniškega zanimanja zopet Kristus, se tudi tematika cerkvenega slikarstva približuje polagoma temu idealu in se izbor iz neskončne snovne zakladnice zopet osredotoča na predmete, ki imajo globlji odnos do Kristusa, liturgije in zgodbe odrešenja. Tako se cerkvena umetnost pogosto zopet vrača k srednjeveškim idealom.

V molilni in nabožno meditativni stroki se razvoj pričanja pri osrednjih dveh osebah krščanskega verstva, pri Jezusu in Mariji. Sledijo jima v nepregledni vrsti vsi svetniki in svetnice katoliške cerkve. Iz razlogov, ki smo jih že zgoraj omenili, je razvoj te stroke za drugimi iz početka nekoliko zaostal, a se je pozneje prav tako bujno

Spomenik septembrskim žrtvam.
(Delo kiparja Sv. M. Peruzzija — za poskušnjo postavljeno ob šenklavški cerkvi v Ljubljani. Fot. K. D.)

razvijal kakor oni dve. V bistvu je svetniška podoba portret in zgodovinsko razvojno tudi res izhaja od pozno antičnega nagrobnega portreta. Za Marijo in Jezusa je pobožna tradicija izmislila vir v tako zvanih Lukovih slikah in brez sodelovanja človeške roke nastalih podobah tako zvanih aherotipih (n. pr. Veronikin potni prt). Najbolj se je ta portretna ikonografija razvila v srednjem veku pri bizantinski umetnosti in je tu tudi glavna podlaga za njen razvoj na zapadu. Od bizantinskih Marijinih podob in od Jezusove glave na tako zvani »veri icon« se pričanja v zrelem srednjem veku razvoj svete podobe na zapadu. Svetniška podoba pa izhaja, kjer more, od resnične podobe ali pa si ustvari o njej idealno sliko, označeno z znaki poklica ali mučeništva, ki se udomači in postane stalna za kakega svetnika. Dočim je na vzhodu svetniška ikona redno portret, čeprav idealen portret, to se pravi, bolj portret svetniške osebnosti ali idealnega značaja kakor resničnega vsakdanjega človeka, je svetniška podoba na zapadu vsaj od renesanse naprej idealiziran portret, ki kaže svetnika v stanju pobožnega razmišljanja, molitve ali zamaknjenja. Svetniška podoba je tako na zapadu postala bodrilo k pobožnosti, zbranosti ali molitvi. Tudi v tej stroki je velika razlika med patetičnim barokom in srednjim vekom in tudi tu se danes odvrčamo od patetičnih tipov k zbrano meditativnim. Dočim je nazarenska struja gojila bolj čuvstveno podobo v duhu renesanse, se danes vsaj po beuronski smeri približujemo idealu svetniških osebnosti, kar nas približuje bizantinskemu pojmovanju.

(Dalje prihodnjič.)

NOVEMBRSKO DOMOTOŽJE

Poslednji suhi listi plešejo po zraku:

z njimi se igra poredni veter kot otrok.
Iz gozda onkraj njiv odmeva pritajeni zvok,
kot hrepeneča pesem se izgublja v mraku.

Na polju klecnile noge so siromaku
trudnemu, na razoranih licih mir globok
leži. Na nebu časi v večni krogotok
lijó: nad góro luna skriva se v oblake.

Povsod kraljuje pókoj in vsa zemlja diha
čudno žalost, ki mi kakor sladki strup polzi
v srce, in moja bleda roka enomerno niha.

V črni dalji žalostno domači zvon ihti.
Šel bi tja kot senca lahna, tiha
in bi poljubil zemljo svojih mladih dni...

Vinko Beličič.

ZA NEROJENO ŽIVLJENJE

Priobčil Bogdan Kazak

Ta zgodba je bila na kratko opisana že drugje; ker pa spada v spored dogodivščin, ki jih tukaj nizam, jo ponavljam pred širšim krogom, da se razve med našim narodom, ki ga zavajajo tolike zmede in tako mamne zablode v nesrečo.

Krepak mož, kakšnih štirideset let star in čedno, a po tuji šegi oblečen, me je prišel vabit na Banjško planoto. Povedal mi je, da je minér pri gradnji dunajskega visokogorskega vodovoda, a je prišel domov, ker so mu sporočili, da je žena nevarno zbolela. Tretji mesec da je z njo drugače, drugi mesec že ne prenaša nobene jedi in pijače, smrt da je neizogibna že bližnje dni, ako ne pride takojšnja pomoč. Pred leti da je bila že v enakem položaju; poklicani zdravnik je sprožil splavitev, ki se je izvršila in vrnila ženi zdravje.

Odklonil sem takšno pomoč.

Mož se je zavzel. »Kako, da nečete pomagati ženi in družini v toliki stiski?«

»Ker se ne bavim s takimi grdimi in nedovoljenimi posli.«

»Človeka rešiti iz smrtne nevarnosti naj je grd in nedovoljen posel?«

»Tisto ne, pač pa je nedopustno moriti človeka, zlasti nedolžnega in takega, ki se sam ne more braniti.«

»Saj tisto, ki dela zgago, vendar še ni živo in je v primeri z materjo le nadležen in nevaren prisad.«

»Tisto je človek, ki ima vse pravice, najbolj pa pravico do varstva. Jaz se ga ne bom teknil.«

Mož je bil v zadregi. »Morda se bojite radi plačila? Delo in pot vam plačam pošteno, če hočete že naprej.«

»Ne naprej ne nazaj!« sem ga zavrnil. »Pred pol letom mi je bil na to mizo položen tisočak¹ za takšno opravilo, a tisočak in ponudnica sta zletela iz sobe.«

Mož je strmel vame, majal z glavo in kakor zase pripomnil: »Čudno! Neverjetno!«

»In resnično!« sem dodal. »Zakaj pa ne greste k tistemu, ki vam je bil že enkrat na voljo? Čemu silite vame, ko vidite, da nisem za krvniške posle?«

»Žena tako hoče,« je odgovoril nekako v zadregi, kakor da nekaj prikriva. »Kar odpravite se in vzemite s seboj vse, kar treba za takšno opravilo. Ko pridete do žene, sprevidite, da ni druge pomoči, in se gotovo usmilite nje, otročičkov in mene.«

¹ V takratnih kronah, kar bi znašalo v današnji vrednosti okoli 20.000 Din.

Tako sva se pričkala nekaj časa, a ker nisem mogel sitneža drugače odpraviti iz hiše, sem se vdal s pogojem, da ne vzamemo s seboj drugih priprav kakor zgolj za preiskavo in nekaj zdravil.

Bilo je spomladi in zgodaj popoldne, ko sva koračila z železniške postaje v Avčah navzgor proti Banjšicam. Mož je nesel mojo torbo, jaz sem hodil golorok, da se nisem toliko potil. Ni naporna tista pot, a se precej vleče, tako da sva se z Banjškarjem pomenkovala že iz dolgočasje.

Moža je kajpada najbolj zanimala ženina bolezen. Razlagal sem mu, kar sem vedel o njej. Čudil se je mojim trditvam, da je tisto nadležno in časih nevarno bruhanje prav za prav različnega izvora in nekak skupen pojav raznih motenj ali bolezní, ki se časih dajo odpraviti, časih pa ne, in da v marsikaterem primeru ne pomaga niti splavitev, ampak pospeši materino smrt.

Mož mi je hitel pripovedovati, da je po krajih, ki jih je on prehodil, splavljanje običajno in se ga ljudje poslužujejo očitno, revnejši pri babicah,

Nagrobnik septembrskim žrtvam pri Sv. Križu.
(Osnutek Sv. M. Peruzzijska.)

imovitejši pri zdravnikih, bogati po zdraviliščih. Po njegovem mnenju je takšno ravnanje pri zdravih ljudeh kočljivo in morda res oporečno, ne more pa biti slabo in kaznivo dejanje takrat, ko otima življenje enemu iz dvojice, ki sta sicer oba zapisana smrti. Zato je uverjen, da storim, kar napravi vsak zdravnik v takšnem primeru.

Začela me je grabiti jeza, da mi takle hribovec, ki se je naučil vrtati skale in je malo pokukal v stranišča tujega sveta, daje pouk, kako mi je presojati najtežje zadeve svojega poklica in ravnati v njih, ko sem mu vendar dovolj točno označil svoje stališče. Nejevoljno sem mu odvrnil: »Po vsem, kar sva se razgovarjala doma, mi je vendar zelo žal, da sem se napotil z vami!«

»Kaj vam bo žal! Za pošteno delo dobite pošteno plačilo,« je rekel nekako bahavo.

»Kako menite to zadevo?« sem ga vprašal rezko.

»Nič posebnega,« je oni odvrnil malomarno. »Vsakdo rad zasluži, čim več, tem rajši, čim večje delo, tem višji zaslužek mu gre. Menda se vi ne branite denarja?«

»Katerega že, vašega pa celó,« sem rekel srdito in se ustavil na klancu. »Dajte mi torbo, da se vrnem!«

Mož me je osupel pogledal in bolj pohlevno odgovoril: »Torbe ne dam iz rok do doma, in vi pojdete z menoj. Še četrť ure, pa bova na vrhu, odkoder se vidi naša domačija.«

»Da, grem z vami, a samo s tem pogojem, da ne črhnete več o zadevi, ki je ne razumete nič in ki se tiče samo mene. Tudi za kesneje vam prepovedujem slehern očitek glede svojega ravnanja!«

Molče je prikimal in brez besed sva nadaljevala pot v žgočem soncu. Prišedši čez rob strmine je bila hoja prijetnejša, ker je bila pot položna in je rahla sapica svežila ozračje. Med kamenitimi travniki so se pojavile z grintavim kamenjem ograjene njivice, na njih so brskale žene, menda so osipale krompir, po ogonih in ozarah pa so se igrali otroci.

Kmalu sva bila na vasi; okoli velikega kala z umazano vodo so bile razmetane pritlične zidane hiše, pokrite s korci. Spremljevalec me je povedel na kraj vasi, kjer je stala lična hišica, lepo ograjena z zidom. Dvorišče je bilo snažno, brez običajne šare in razvlake, tudi znotraj je bilo vse čedno, »hiša« tlakovana s kamenitimi ploščami, ognjišče iz belega, rezanega kamna, poleg njega še majhen zidan štedilnik, police in klopi pleskane, orodje in posodje čisto in vsako na svojem mestu. Prijetni vtis mi je kalilo veliko

število otrok, ki so se gnetli po hiši, in pa ne navadna množica žensk, ki so polnile sobo, glasno milovale bolnico in se zvedavo ozirale po meni.

»Preveč nas je, veliko preveč!« sem rekel, preden sem stopil v sobo.

Ženice so se začele dregati s komolci in se med seboj izgovarjale, češ, beži ti, jaz sem teta ali sestra ali svakinja ali prijateljica bolnice, a zgenila se ni nobena, vse so hotele ostati blizu, da bi pasle svojo radovednost.

»Gospodar, vi mi bodite pri rokah, in babica, vse druge naj odidejo!« sem velel trdo in odločno. »Že zavoljo zraka in prostora.«

Druga za drugo so se odmuzale ženice, vsaka me je ošinila z neprijaznim pogledom, ker sem jo pripravil ob težko pričakovani prizor.

Ko se je soba izpraznila, sem stopil vanjo in na bližnjem oknu odstranil zaveso in ga odprl, ker v sobi je bilo mračno in zadehlo, dasi je bila prostorna.

Poleg postelje je stala čedno oblečena žena srednjih let v belem predpasniku, na skrinji ob zidu je čepela starka.

»Kaj pa vi, mamka?« sem jo nateknil.

»Mati sem njena,« se je odrezala kljubovalno.

»Pojdite, mamka, za zdaj v kuhinjo, pripravite hčeri dobro juho, meni pa kavo!«

Godrnjajoč je starka oddrsela v hišo, kjer je bil pravi živzav. Ostali smo štirje, gospodar je sedel na skrinjo, si uprl glavo na dlani, babica je popravljala bolnici zglavje, jaz sem se naslonil ob vznožju, opazoval bolnico in spraševal babico o tem in onem, kar treba vedeti za presojo položaja.

Sredi široke postelje je ležala bolnica nepremično kakor mrlič. Glavo so ji obkrožali košati temni lasje, spleteni v močni kiti, tako da se mi je zdel veli in blede obraz še bolj mrliški; posebno vdrti lica, zašiljen nos in tenke, izsušene ustnice, ki niso več mogle pokrivati zob, so me spominjale na egiptovske mumije. Presunljivo nasprotje tej mrtvini so bile velike, temne oči, stalno uprte vame vprašujoč in pričakujoč.

Tesnoba me je obhajala; oglašalo se je sočutje ali usmiljenje, ki mi ga je točno napovedal že mož v mestu, pridružila se je še skrb, kaj naj počnem s tem komaj še živim mrličem, ki mi je bila naložena zanj nemajhna odgovornost. Zavedel sem se prav razločno, da bi vsak krepkejši poseg v tega okostnjaka pomenil konec njegovemu življenju.

»Bog je velik!« sem rekel in se spravil na delo. Zunanji pregled je bil kmalu opravljen, vsak gib ali premik je bil ženi mučen, na moja vprašanja je odgovarjala počasi in komaj slišno. A tiste

velike temne oči so bile stalno vpičene vame. Tako zonasti občutki me niso spreletali niti pri strogih zdravniških izpitih, ko profesorjeve oči iščejo kakor grabežljivi jastrebi svojega plena.

Babica, razumna in spretna žena, mi je prinesla dve skledi vode za umivanje in po mojem naročilu preložila bolnico tako lahko kakor otroka na rob postelje. Bolnica je kremžila obraz menda bolj iz strahu kakor zavoljo bolečin, ko sem vršil svoj posel, ki ni bil pretežek, zakaj truplo je bilo globoko vdrto in drobje v njem lahko otipno in gibno. Maternica je bila ponižana in pol zvrnjena proti križu, ali že prvotno ali zaradi dolgega ležanja, zravnal in dvignil sem jo oprezno, da je prišla v pravšno lego. Žena je pri tem milo zajejala, da je mož planil pokonci in prišel s strahom gledat.

»Ali se ne čutite drugače in bolje?« sem vprašal ženo.

»Zares,« je dahnila in me gledala mirneje.

»Zdaj bo dobro,« sem rekel samozavestno in se umaknil od nje k skledam, da si operem roki. »Napačna lega je popravljena, moteča nakaza je s tem odstranjena, zdaj ne bo več ovire ne z želodcem ne z drugim drobjem. Gospodar, preskrbite sklečko sveže in čisto pomolženega mleka, botra, vi pa prinesite čašo vode in žlico!«

Kmalu je bila voda pri rokah. V vodo sem vtilil za žličko zdravila, ki se mi je že nekajkrat obneslo na potovanju zoper morsko bolezen, in dobro žlico vinskega žganja (konjaka), med tem pa poudarjal: »To zdravilo pomiri vsak želodec, če je še tako razdražen. Po eno žlico pred jedjo, pa ostane jed v želodcu. Botra, privzdignite bolnici glavo, da bo laže použila zdravilo!«

Bolnica je trepetala in plaho zrla vame, ko sem nesel žlico zdravila proti njej.

»Zamižite in zinite!« sem velel in izpraznil žlico v drhteča usta.

»Požite! Srčno! Brž, brž!«

Davila se je revica s požirkom, zaletavalo se ji je, naposled je zdrknil požirek navzdol.

»Zdaj pa dihajte, globoko in mirno!«

Poprej je bolnica mene bodla z očmi, zdaj sem jaz njo, niti za trenotek je nisem več izpustil iz vida.

Čez nekaj časa je prinesel gospodar sklečko z mlekom, rekoč: »Kozje je.«

»Tem bolje,« sem rekel in povohal tekočino. Močno je vonjala po izvoru, zato sem curnil nekoliko vinskega žganja vanjo.

»Botra, dvignite bolnico nekoliko više in jo dobro podprite od zadaj! Vi, gospodar, držite mi sklečko!«

S strahom se je bolnica ozirala na mleko in name, vzdigovalo se ji je in kolcalo na glas.

»Mižite in mirno dihajte! Tako! Zinite!«

Hud je bil tisti trenotek, ko je začutila bolnica mleko v ustih. Obupno se je ozrla vame in se napravila, da bruhne požirek iz sebe. Srepa sem jo pogledal in srdito velel: »Po-žri-te!«

Zgodilo se je, a takrat se je začel želodec upirati in vzdigovati. Moj srepi in nepremični pogled in neizprosno poveljevanje: »Dihajte, mirno in globoko!« sta zalegla, da se je želodec pomiril.

»Vidite, saj gre, hvala Bogu, če le hočete!« sem bodril in pripravil drugo žlico mleka. Tudi drugi požirek se je še zatikal in hotel nazaj, a je vendar obstal v želodcu. Pri tretji žlici je bil odpor za spoznanje manjši. V teku pol ure je bila sklečka prazna.

Oddahnil sem se in stopil v hišo, ki je bila še polna obiskovalk, otroška svojat je izginila.

»Kako je z juho?« sem vprašal staro gospodinjo.

»Kakšno juho?« se je zavzela.

»Že pred uro sem naročil juho za bolnico in kavo zase,« sem odvrnil nejevoljno.

»Kavo imam, juhe pa ne.«

»Kokoš v lonec; v dveh urah mora biti juha pripravljena!« sem ukazal. Gospodarju sem naročil, da ne sme pustiti nikogar v sobo razen babice, in popivši skodelico kave, sem odšel s pristavkom, da se vrnem čez dve uri.

Zdelan sem bil, kakor da sem kopal ves dan ledino ali podiral hraste, a prišedši na plano, sem bil kmalu svež. Hotel sem na obisk k prijatelju, ki je takrat duše pasel v dobro uro oddaljenem Kalu, a boječ se zamude pri njem, sem krenil na bližnji hrib, ki mu pravijo menda Bojnik.

Imenitno se mi je godilo na tistem prehodu v pomladnem popoldnevu. Čudil sem se, koliko lepih in nenavadnih cvetic raste po tistih pustih goličavah in trnjevem grmičju. Najlepši užitek pa sem imel vrh hriba, diven razgled se mi je odprl na vse strani, zakaj obzorje je bilo vedro kakor ribje oko.

Bližnja soseda na jugu je bila Sveta gora, pod njo je blestela v soncu Soča; na levem bregu se je videl zahodni del Gorice, na desnem Pevma in Podgora; čez plečati Sabotin so mežikala ljubka selišča v Brdih, pogled mi je plul po furlanski nižini do Ogleja in do morja. Proti zahodu se je vzpenjal dolgohrbni Kolovrat z zaključno piramido Matajurja proti severu, na severu sem pozdravljal stare znanke, Krn in druge tolminsko-bohinjske vrhove, Škrbino, Rodico in Črno prst, za njimi se je dvigal veličastni Triglav s svojo

številno družino, vso odeto v bleščeče se belo krzno. Proti vzhodu sta se ločila cerkljanski očanec Porezen in poljanski Blegaš v spomladanski obleki, na vzhodu se je raztezal temni Trnovski gozd z Goljaki, Mrzavcem, Kucljem in Velikim robom na jugu.

Sonce se je že močno nagnilo, od vzhoda je potegnil hladni veter, ki me je zdramil. Naglo sem odkorakal proti Banjšicam k bolnici.

Blagodejna tišina je vladala v prej tako živahni hiši. Na ognjišču sta ždeli stara gospodinja in babica. Povedali sta mi, da je juha že gotova, da bolnica mirno počiva in dremlje, gospodar pa krepko »drnjoha« na skrinji.

Zunaj se je že mračilo; v sobo mi je svetica babica, luč je bolnico zdramila. Ko me je zagledala, se mi je zdelo, da se hoče nasmehnuti. Dal sem ji s pomočjo babice dve žlici zdravila brez posebnih težav. Šel sem v kuhinjo po juho, jo pokusil in prinesel v sobo po malo sklečko, rekoč: »Izvrstna juha, pri Treh kronah v Gorici ne napravijo boljše! Botra, to pa podajte vi, bolnica naj jo po malem sreblje kar iz skodele!«

Sedel sem na vznožje in opazoval. Oči bolnice in moje so govorile med seboj jasno in razločno, da ni trebalo drugih besed, sklečka se je srečno

izpraznila in prav tako srečno je obtičala vsebina na namenjenem kraju. Izročil sem nekaj zdravil, zabičal obema, kaj, koliko in kdaj naj bolnica dobiva hrane, in se poslovil z naročilom, naj se gospodar pojutrišnjem zglesi s poročilom.

Mož je mirno godel svojo enolično pesem na skrinji naprej.

Z lahkimi nogami in še lažjim srcem sem v jasni noči odhitel navzdol proti Avčam, kjer sem še ujel zadnji večerni vlak proti domu.

Tretji dan je bil Banjškar že na vse zgodaj pri meni, dobre volje, ker se je doma zares obrnilo. Dobil je naročila za nadaljnje ravnanje in brez običajnega tarnanja poravnal račun. Pri slovesu je pomežiknil in hudomušno vprašal, če je kaj otrok pri nas.

»Doslej dvoje. Ali vam je to kaj mar?«

»Nekaj že, ker pravijo, da gospoda privoščijo otroke drugim, sebi pa ne.«

»Gobeždač, sedite, da vam odščipnem vsaj pol objestnega jezika!« —

Nekaj dni kesneje sta dobila naša otroka posebno igrabo v dar, neznanec iz hribov je poslal vsakemu živega janjčka.

Ob letu se je oglasila pri meni krepka kmetica z zalitim rdečim obrazom; v naročju je nosila otroka, podobnega tistim angelom, ki na slikah godejo na pihala; korenjaška deklina je spremljala dvojico z obsežno culo.

»Me še kaj poznate?«

»Ne morem se dogovediti ne odkod ne odkaj,« sem priznal svojo pozabljivost.

»Čudno! Saj ste me gledali ko ris, ko ste me pitali s kozjim mlekom in dali zalivati s kurjo juho! Da ste vse to pozabili?«

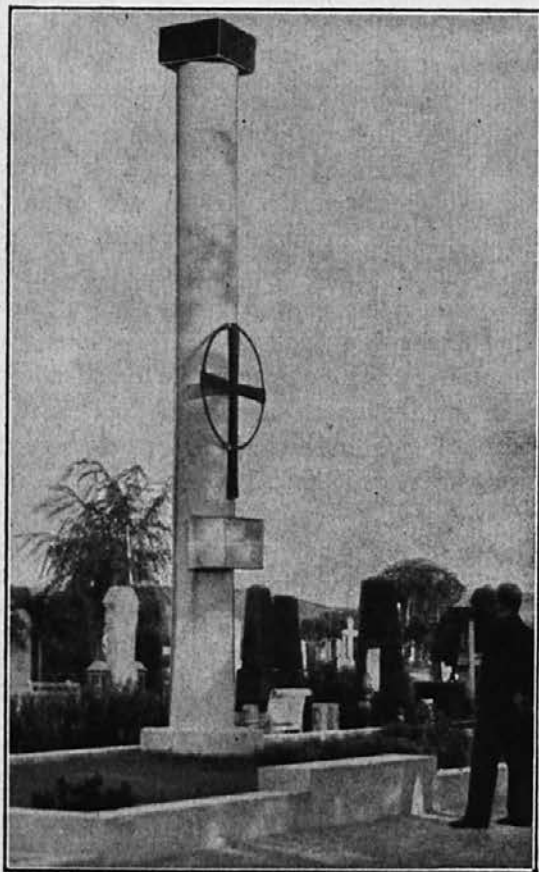
»Da ste vi tista suha trska z Banjšic?« sem se zavzel.

»Prav tista! Z božje poti prihajamo, s Svete gore, in spotoma se oglašamo pri vas z dvema štrucama. Eno vam samo pokažemo. To je ta nikdar siti porednež, ki me če kar živo snesti!« Ponosno je razvila otroka, močnega polletnega fantka, ki je na preiskovalni mizi že čvrsto stal.

»Ta bo še hujši hrust ko oče!« sem pripomnil. »Sile vam tudi ne dela preveč, menda vas celo redi!«

»Druga štruca je pa za vas. Žefka, daj ven veliko škatlo!«

Izročila mi je velik podolgovat hleb presnega masla. Poklical sem ženo in rekel: »Sprejmi te romarje in postreži jim, da ne omagajo na poti. Ker hočejo pustiti to štruco pri nas, pošlji jim po najlepšo štruco maslenega kruha, kar jih je danes spekel Draščak na Kornju.«

Ivan Vurnik: Družinski nagrobni spomenik.

SLOVANSKE PRESTOLNICE

J. Šedivý

5. Sofija kot bolgarsko politično središče.

Tretji marec je prinesel leta 1878 z mirom v San Stefanu Bolgarom dostojno nagrado za težke žrtve pred in med rusko-turško vojno. Ustvaril jim je na površini 170.000 km² veliko Bolgarijo. Ta nova država je sicer še ostala v okviru Turčije, ali Turki se niso smeli več vmešavati v bolgarske zadeve. V smislu mirovne pogodbe jo je zasedla Rusija, da bi si lahko Bolgari svobodno izvolili lastnega kneza, izdelali ustavo, organizirali upravo in sestavili odgovorno vlado. Kot ruski komisar je prevzel vodstvo bolgarske uprave knez Aleksander Dondukov-Korsakov.

Ni pa se še v Bolgariji poleglo navdušenje, že se je sredi junija istega leta sešel v Berlinu kongres evropskih velesil. Zakaj sosedje so se ustrašili močne Bolgarije. Zlasti Avstrija. Anglijo pa je zaskrbelo, da se je Rusija preko Bolgarije preveč približala svojemu staremu idealu — Carigradu. Berlinski kongres je odkrhal od Bolgarije skoraj polovico ozemlja in ga prisodil Turčiji, Srbiji in Romuniji, ostanek pa razdelil. Popolno avtonomijo je ohranila samo severna Bolgarija s Sofijo kot prestolnico in je kot kneževina obdržala ime Bolgarija. Južni del, kulturnejši in narodno zavednejši kot kneževina, je pod imenom Vzhodna Rumelija prišel zopet pod neposredno turško politično in vojaško oblast, le v administrativnem oziru je imela avtonomijo s krščanskim upravnikom na čelu.

Kneževina se je hitro vživela v novi položaj. Ustavodajna skupščina 15 duhovnih dostojanstvenikov, 105 najvišjih uradnikov in sodnikov, 21 od komisarja imenovanih in 89 izvoljenih poslancev je v nekdanji prestolnici Trnovu že 28. aprila 1879 sprejelo tako zvano trnovsko ustavo, ki je z majhnimi spremembami še danes v veljavi. Naslednjega dne so na nasvet ruskega carja izvolili za bolgarskega kneza caričinega nečaka Aleksandra Battenberga. Za prestolnico so mu izbrali Sofijo.

Aleksander Battenberg se je rodil 5. aprila 1857 v Veroni kot sin princa Aleksandra Hessen-Darmstadtskega, brata carice Marije in pa bivše nizke plemkinje Julije, ki ji je hessenski veliki vojvoda podelil ob poroki naslov princeze Battenberg. To ime je prešlo z matere na otroke. Aleksander Battenberg se je vzgajal na vojaških šolah v Dresdenu in Kasselu. Za rusko-turške vojne je vstopil kot nadporočnik v rusko vojsko. Po izvolitvi za kneza se je lotil bolgarščine in se je je v kratkem času razmeroma dobro naučil. Toda

tudi na bolgarskem prestolu je ostal vendarle Nemeč. V popolnoma spremenjenih razmerah si novi dva in dvajsetletni vladar brez posebnih sposobnosti ni znal pomagati s svojo samo vojaško vzgojo. Posebno v politiki je imel vedno smolo. Na velike težave je naletel že takoj po svojem prihodu ob sestavljanju prve vlade. Knez Aleksander Battenberg je želel sodelovanje obeh strank, ki sta se izkristalizirali v ustavodajni skupščini. Ali nasprotstvo med konservativci in liberalci je pognalo že preveč globoke korenine, da bi ga mogel izgladiti neizkušeni vladar tujega pokolenja, ki ni znal pravilno oceniti niti njihove dejanske moči, kaj šele razumeti, da v bolgarski politiki ne odločujejo pisani in tiskani strankarski programi, ampak samo vodilne osebnosti in njihov zakulisni boj. Odločil se je nazadnje za konservativce, za stranko bogatašev in visoke duhovščine. Za ministrskega predsednika prve bolgarske vlade je imenoval 17. julija 1879 Teodora Burmova. Pet ministrstev je poveril Bolgarom, za vojnega ministra pa je imenoval ruskega generala Parenzova.

Žarišče političnih borb je postala Sofija, odkar se je 2. novembra istega leta prvič sestala v njej narodna skupščina (narodno sobranje). Ogorčen

Boris Kalin: Nagrobnik.

nad zmago liberalne stranke pri volitvah je hotel knez Aleksander Battenberg razpustiti skupščino že pred prvim zasedanjem. Ko pa je to namero preprečil ruski car Aleksander II., so skušali knez in ministri pridobiti posamezne liberalne poslance na svojo stran z obljubami in grožnjami. Morda bi se jim bila namera tudi posrečila, če bi ne bil vsega skazil knez. Preprosti in okorni, toda samozavestni liberalni poslanci so smatrali za neodpustljivo žalitev, da je ob otvoritvi parlamenta bral knez prestolni govor sedé in s kapo na glavi, v tem ko so morali vsi poslanci stati. Liberalni voditelji so znali izkoristiti to nejevoljo. Komaj je knez zapustil govorniški sedež, že so z bojevitimi medklici vzbudili samozavestno trmo balkanskega kmeta, obrnili ves vihar ogorčenja zoper vlado in pridobili na svojo stran zopet vse omahljivce. Gromoviti klici: »Proč z vlado!« so se pretvorili v dejanje, ko je sobranje izvolilo za svojega predsednika bojevitega liberalca Štefana Stambulova, vladi pa izglasovalo nezaupnico. Ker se je knez bal liberalcev in jih sovražil, je sodil, da je razpust sobranja edina rešitev. Toda za tak korak mu je bilo potrebno odobrenje ruskega carja. Zato je prepričeval vodilne ruske kroge, da so liberalni voditelji Dragan Cankov, Petko Karavelov, Štefan Stambulov ter sploh vsi njihovi pristaši nevarni prekucuhi in nihilisti. Ruski odločujoči činitelji pa so bolj verjeli poročilom svojega zaupnika generala Parenzova in so zato priporočali knezu, naj sestavi koalicijsko vlado.

Kneževemu povabilu za pogajanja pa se liberalci sploh niso hoteli odzvati. Knez je nato odgovoril s tem, da je sobranje razpustil. Liberalni poslanci so sprejeli branje zadevnega ukaza v parlamentu z gromovitimi klici: »Naj živi bolgarski narod! Naj živi bolgarska ustava!« in šli takoj na delo med ljudstvo.

Knez Aleksander Battenberg je nato sestavil novo konservativno vlado s trnovskim metropolitom Klimentom na čelu. Mislil je, da bo priljubljeni vladika umiril strasti in s svojim ugledom izpodkopal liberalcem tla. Toda liberalci so imeli vabljiva gesla in zelo mnogo pristašev med nižjo duhovščino, ker kljub svojemu imenu niso nastopali proti veri in cerkvi. Zato so dobili pri volitvah še močnejšo večino od prejšnje. Na nov razpust sobranja ni bilo mogoče več misliti. Knez je moral popustiti. Metropolit Kliment je podal ostavko in novo vlado je sestavil — liberalni voditelj Dragan Cankov. Radi Cankovove trdovratnosti v vprašanju železnice Dunaj—Carigrad in regulacije donavske struge je Avstrija kmalu izsilila padec Dragana Cankova. Sledil mu je

njegov strankarski tovariš Petko Karavelov, toda le za kratek čas. V soglasju s konservativno rusko vlado ter s podporo Dunaja in Berlina, ki nista marala liberalcev radi njihove narodne in samozavestne politike, je izvršil knez Aleksander Battenberg državni udar. Za ministrskega predsednika je imenoval ruskega generala Ernrota, zakletega sovražnika liberalcev, ki je sestavil vlado iz samih konservativcev in z velikim nasiljem pripravljaval volitve za izredno narodno skupščino. Tudi sam knez je osebno agitiral za konservativce in obiskal v ta namen skoraj vsa večja mesta. Po volilni zmagi konservativne stranke je dal ta parlament knezu Aleksandru pooblastilo, da lahko sedem let vlada neomejeno in svobodno izdaja naredbe z zakonito močjo.

Toda absolutizem je kmalu odtujil knezu celó konservativce in pod pritiskom javnega mnenja je moral knez Aleksander že po dveh letih obnoviti ustavno življenje. Vladno krmilo so zopet prevzeli liberalci, in sicer najprej Dragan Cankov, nato pa Petko Karavelov. Iz osebnih nagibov je nastal med njima spor, ki se je končal z razkolom liberalne stranke v cankovce in karavelovce (1884).

Ko so bile v kneževini borbe s knezom ter boji med liberalci in konservativci, pa se je življenje v Vzhodni Rumeliji razvijalo mnogo mirneje. Rumelija se je tajno vneto pripravljala na zedinjenje s kneževino. Ta vroča želja vseh Bolgarov se je izpolnila, ko so revolucionarji v noči 18. septembra 1885 odstavili turškega guvernerja, prevzeli oblast v svoje roke in proglasili zedinjenje s kneževino. Toda srbski kralj Milan je protestiral proti tej jasni kršitvi berlinskega dogovora z vojno napovedjo. A pri Slivnici je doživel poraz. Tudi Bolgarom je prinesel bratomorni boj kazen v obliki težke gospodarske krize. Nezadovoljnost je tem bolj naraščala, ker so v Bolgariji splošno pričakovali novo vojno, misleč, da bo srbski kralj Milan skušal ob prvi ugodni priliki popraviti poraz. Misel na nov boj pa jih je navdajala s strahom, kajti Bolgarija je bila osamljena. Knez Aleksander Battenberg je namreč zapravljal rusko naklonjenost. Zedinjenje obeh Bolgarij, ki ga je sam pripravljaval, je izvršil brez sodelovanja Rusije, ki se je bala, da bi se ji Bolgari izmaknili izpod njene zaščite in nehali biti njeno orodje na Balkanu. Da jih prestraši, je Rusija takoj odpoklicala vse svoje oficirje iz bolgarske vojske. Z drugimi besedami je to pomenilo, da Bolgari ne morejo več upati na rusko pomoč, kar bi bilo tem usodnejše, ker bi se v novi srbsko-bolgarski spor gotovo vmešala tudi Turčija.

Bolgare je ruska zamera zelo poparila. Že iz hvaležnosti za osvobojenje, še bolj pa iz strahu pred bodočnostjo. Krivdo so pa valili na kneza. Ali ni Battenberg že takoj spočetka sovražil ruskih častnikov, ker je višja mesta že pred prihodom v Bolgarijo obljubil svojim prijateljem med pruskimi oficirji? Tudi ruski car Aleksander III. je to potrdil, misleč, da je spora med Rusijo in Bolgarijo kriv edino knez. Na opravičevalno pismo bolgarskega vladarja je odgovoril samo z besedami: »Nič več nočem slišati o knezu Battenbergu!« Na ta način je knez izgubljal vedno več pristašev in Rusom naklonjeni bolgarski listi so upali javno pisati, da ni sprave z Rusijo, dokler bo sedel na bolgarskem prestolu knez Aleksander Battenberg.

Da to misel dejansko izvedejo, so se združili enako misleči častniki pod vodstvom pomočnika vojnega ministra Bendeva, Radka Dimitrijeva in Grujeva. Knezu vdane čete pod poveljstvom majorja Popova so poslali v Slivnico popravljat okope. Za svoj načrt so pridobili poveljnika drugega polka, Stojanova. V noči na 21. avgust leta 1886 so vojaki zasedli park pred dvorom, obkolili dvor in s kliči »Proč s knezom!« razorožili kneževo gardo. Častniki in gojenci vojaške šole pod vodstvom majorja Grujeva so vdrli nato v dvor. Nastalo je strašno vpitje. V dvoru so švigale luči iz sobe v sobo. Ves dvor je bil pokonci in samo za silo oblečen. Knez Aleksander in njegov brat Jožef sta šla iz prvega nadstropja v pritličje, kjer sta v nemalo začudenje zagledala zarotnike. Kapetan Radko Dimitrijevič je sprejel kneza z besedami: »Ljudstvo in pa vojska zahtevata odstop. Nadaljnja Vaša vlada bi bila usodna za državo!« Po kratkem, presekane razgovoru z dolgimi odmori je izvlekel Dimitrijevič iz žepa pisano odpoved in jo je pomolil knezu s peresom vred ter ga pozval, naj jo podpiše. Dolgo je knez srepo gledal na papir, nato je vzel v roke pero in na sklonjenem hrbtu nekega svojih častnikov podpisal predloženo listino s pristavkom: »Bog pazi Blgarjo!« Knez se je vsedel v pripravljeno kočijo in se odpeljal v vojno ministrstvo, odtod pa v Lvov. Zarotniki so dvor zaklenili in zapečatili.

Po uspešni protirevoluciji kneževih pristašev je pozval štefan Stambulov kneza čez teden dni telegrafično iz Lvova. Aleksander Battenberg je poslal takoj carju brzojavko o svoji vrnitvi, a dobil je odgovor, da se Rusija s to njegovo odločitvijo ne strinja in pričakuje, da bo upošteval njene želje. Ko so mu druge velesile namignile, da ga ne bodo podpirale zoper Rusijo, se je odpovedal vladi. Knežjo oblast je izročil v roke treh namestnikov: Stambulova, Karavelova in Mutkurova, sestavo

vlade pa je poveril dr. Radoslavovu. Nato je vstopil kot general v prusko vojsko, pozneje pa kot podpolkovnik v avstrijsko. Umrl je kot generalni major v Gradcu leta 1893.

V Bolgariji je nastala zmeda. Pregarjanje zarotnikov je še povečalo nezadovoljnost. Sobranje je poslalo ruskemu carju adreso, kjer mu je izjavilo vdanost in željo, da bi se zboljšali medsebojni odnosi, misleč, da je rešitev edinole v ruskem prijateljstvu.

Ruska vlada pa je skušala izkoristiti ugodno priliko, da bi dobila Bolgarijo popolnoma pod svoj vpliv. Poslala je tja kot svojega zastopnika generala Kaulbarsa, da bi v njenem imenu pomiril deželo. V resnici pa je hotel samo razširiti ruski vpliv in oblast. Z vso silo je skušal prepričati volitev izrednega sobranja, ki bi moralo po trnovski ustavi v določenem roku izvoliti vladarja. Ko pa so se volitve vendar izvršile in je Kaulbars imel med poslanci zelo malo pristašev, je proglasil sklepe sobranja za neveljavne. Ozračje je bilo tem bolj napeto radi sporov med namestništvom in vlado. Stambulov se je vedel kot diktator, Radoslavov pa je hotel sam pograbit vso oblast.

V takih razmerah se je pač težko našel princ, da bi prevzel krono tako razrvane države naravnost zoper voljo Rusije. Ko jo je odklonil romunski kralj, se je ponudil princ Ferdinand Sachsen-Koburg, tedaj častnik v avstrijski armadi. Izredno narodno sobranje ga je 7. julija res izvolilo za kneza. Rusija je sicer proglasila volitev za neveljavno, ali ostala je samo pri ugovoru, ker se je zanj odločno potegnila Avstrija.

Jesen. (Fot. Fr. Krašovec.)

Čim pa je Stambulov kot ministrski predsednik po Ferdinandovi izvolitvi dovolil tiskovno svobodo, se je od njegove narodno-liberalne stranke odcepila opozicija pod vodstvom dr. Radoslavova, ki je bila velika sovražnica Rusije, s katero se je skušal knez Ferdinand pomiriti. Knez je našel v Stambulovu izvrstno oporo proti naraščajoči opoziciji pravoslavne višje duhovščine, ki mu ni bila naklonjena radi vdanosti katoliški veri. Ko je Stambulov zlomil odpor pravoslavne cerkve, je mogel knez Ferdinand s Stambulovo pomočjo misliti na ženitev z Marijo Luizo Parmsko v katoliški cerkvi. Samo energični Stambulov je mogel izposlovati spremembo ustave v tem smislu, da je po želji obeh zakoncev mogel biti prestolonaslednik katoliške vere. Ali Stambulov je postajal premogočen. Začel je Ferdinandu groziti in mu vsiljevati svojo voljo. Ferdinand se je zavedal, da se bo težko rešil vsemogočnega ministra. Zato se je zvezal s konservativci in se zblížal z dr. Radoslavovom, obenem pa se obdal z zvestimi častniki. Vojni minister Savov je izzval krizo in tako je padel tudi Stambulov (1894). Toda ni se dal odstraniti s političnega bojišča. Koval je nove načrte, nenadoma pa so ga 15. julija 1895 napadli na ulici trije neznanci. Čez tri dni je umrl za smrtnimi ranami. Sodne preiskave so ugotovile, da je bila knezu Ferdinandu smrt Stambulova zelo dobrodošla.

(Konec prihodnjič.)

M I R

Mir razlit je po poljani,
v mraku tihi dol počiva.
Med domovi cerkev sniva,
okrog nje, pokojno zbrani,

oni, ki so po plačilo
šli že v domovino večno.
Da bi tja prispeli srečno,
se v molitvi je strnilo

src stotero. Rok stotero
toplo prosi odpuščanja.
In iz mraka zvon pozvanja
in priliva v duše vero

v lepše dneve, slajše čase,
ko Ljubezen, božje dete,
v neumrljivi žar odete
jih na veke sprejme vase...

Ivan Albrecht.

I Z A N A T O M I J E

Dr. Janez Plečnik

O vsiljeni prebavi.

O raznoliki dejavi sirotke.

Kri (vretenčarjev) je rdeča, do neke mere slizasta tekočina. (Bela in) rdeča krvna telesca so dobro enakomerno razpršena v brezbarvni krvni tekočini (plasma; Mladika 1932, 142; 1931, 101). Misli na žabnik (žabnjak, okrák, žabokréčino; Froschlaich): tudi tam imaš (močno) sluzasto, brezbarvno (skoraj tekočo), židko gmoto, ki so žabje ikre (žabja jajca), dobro enakomerno razpršena v njej. (Nekam) tako torej je tudi v krvi, le da je v krvi vse v majcenih merah ter je (prostemu) očesu nevidno. Krvna telesca so res telesca: uspe ti pokazati, kje je pri njih sredina, kje rob; uspe ti, da jih zmeriš, zvagaš, šteješ. Res pa je, da je vse to »mikroskopsko« drobno.

Vzemimo rdeča krvna telesca (Mladika 1931, 100—101), dajmo jih v (katerokoli) posodo (epruvéto = stekleno poskuševalnico), segrejmo jih (do 60° C) — pa se bodo telesca razpustila, razprostila — ne bo jih več. Tekočina z rdečimi krvnimi telesci, torej »kri«, ki smo jo dali v poskuševalnico (epruvéto), ostane tekoča in rdeča tudi po segretju, toda: nesegreta kri je bila neprozorna (deckfarben) — segreta kri pa postane prozorna (lackfarben); krvno rdečilo je bilo pred segretjem nakopičeno v telescih — po segretju pa je rdečilo (hemoglobin) prestopilo iz (razpuščenih) telesc v sirotko. Pravimo, da je prišlo do r a z p u s t a (Auflösung) rdečih krvnih telesc, in pravimo, da toplota (60° C) je r a z p u s t i l o, je razpustnik (Auflösungsmittel) rdečih krvnih telesc. Njih večina ne govori o »razpustu krvnih telesc«, temveč (kraje) govori kar o »razpustu krvi«.

Kri je — v grškem — »hajma« (héma), razpust pa je »lýzis« — govoré torej: (po vplivu toplote) pride do »hemolíze«, in pravijo še: toplota (60° C) je »hemolizín«, in rekajo: toplota vpliva na kri (na rdeča krvna telesca) »hemolítično«.

(Kemično) čista (prekapana, prehlapljena, »destilirana«) voda tudi razpustilno (hemolítično) dejava na kri. — Podobno kot toplota in voda se tudi druge sile in drugi spojki hemolítično (razpustilno) vdejavajo (na kri) — tako álkohol, éter, kisline, elektrika, lugi, svetloba... Vsaka teh sil in vsak teh spojkov dejava razpustilno le, kadar je v neki (pravi) meri nakopičen (skupčen, nakupčen), kadar v pravi meri z njimi nasitimo kri (pri poskusih), kadar je torej njih nasičenost, njih

sitost (Konzentration) prava. (Skoraj zgolj skušnje so, ki pokažejo to (pravo) sitost.

Skušnje učé, da razpustniki dejavajo kvasnikom nalik. — Zvesti bravci vedó, da vse le-ono ni kar nič »posebnega«, kar nič »tujinskega« (exotisch). Zvesti bravci vedó, da beseda »premišljati« pove: »primerjati«, in vedó, da prirodar ne »razjasni« nobene stvari do konca, temveč da prirodar le raz-laga, raz-klada, le primerja, meri. Slédi primer. Mislimo si »Mohorjevo družbo«. Družba je zloženina posamnih celic (krog poverjenikov); toliko in toliko članov (krvno rdečilo) je zbranih v (eni) celici. Mislimo si, da bi državni prid (interes) zahteval razpust Družbe. Nekaj stavkov, kratka brzojavka — pa bi se Mohorjeva družba »razpustila«: brzojavka bi bila razpustilo, razpustnik, ki bi »litično« dejaval na »celice« (poverjeništa).

(Cela) rdeča krvna telesca — bravec to dobro ve — so nam nujno potrebna: saj ona so, ki prenašajo kisik po udih telesa in so razpuščena krvna telesca nerabna za naše živetje (Lebensvorgänge), pa bravec torej že močno sluti pomembnost krvnih razpustnikov.

Sedajle bomo opozorili na — na videz — povsem drugo plat iste zadeve. — Kri, ki pricuri iz žil, se zgruzi (Mladika 1931, 100). Krvni zgruzek iztisne iz sebe sírotko (sérum). Vzemimo psu nekaj krvi in pustimo, da se ta kri zgruzi. Počakajmo, da zgruzek iztisne sirotko, pa odlijmo to — pasjo — sirotko od zgruzka. Dajmo sirotko v poskuševalnico (epruvéto) pa razpršimo nekaj rdečih krvnih telesc od kuncá po tej pasji sirotki. Opazimo: da se kunčja rdeča krvna telesca razpusté v pasji sirotki. Pravijo: pasja sirotka »razpustilno« dejava na kunčja krvna telesca; ona »hemolitično« dejava. Govoré torej o razpustnikih (hemolizinih), ki so proti kunčjim krvnim telescem v pasji sokrvci.

Tako »sovražno« razmerje, kot vlada med psom in kuncem, ravná (skoraj) nad vsemi rodovi vretenčarjev. Torej: sirotka ene živali (v večji ali manjši meri) razpustilno dejava na krvna telesca (skoraj) katerekoli druge živali. Vse to ne bo preveč osupnilo braveca; saj vemo, da je kri iz beljakovin pa da je (vsaj) toliko raznoterih beljakovin, kolikor je posamnih živin (Mladika 1930, 460). Beljakovine so (kemični) spojki, so raznoteri kemični spojki. (Raznotere) snovi in (raznoteri) spojki imajo (neko) medsebojno hotljivost (Affinität). Oni se torej brigajo, oni se ródijo (Trubar; sich kümmern) drug za drugega; oni torej niso (povsem) nebrižni, nerodni,

nemarni (indifferent) med seboj in že smo povedali, da se to maranje in briganje pokaže kot presnavljanje. Presnavljanje pa je razpust starega in zgrája (das Aufbauen; Caf) novega. Oblike se rušijo pri tem, věčnost ostane.

Takšna razpustilna dejava sirotke, takšna hemolitična njena dejava je dobro pomembna za živetje. Ne bomo torej prelili kunčje krvi v izkravljene psa in ne bomo prelili konjske krvi v žilje izkravljene človeka. (Za enkrat: zgolj skušnje nas vodijo, katere krvi so v najboljšem soglasju. Le-ta misel — vsaj našemu kmetu — ni tuja: on ve, da je povsod skušnje treba; on ve, da sta jablana in hruška v ozkem sorodstvu; pa da glog (Weißdorn) in jerebika (Sorbus aucuparia) nista v sorodstvu, in vendar: cepič jablane se ne prime rad na hruški, pa cepič gloga se rad prime na jerebiki. V splošnem pa velja, da krvi raznoterih živali so tem bolj enake, tembolj zravnane, so tem manj nasprotne (»sovražne«), so tem nemarnejše, nerodnejše, nebrižnejše (indifferent) med seboj, čim sorodnejše so.

Bravec poreče, da kar res ne kaže preleti (prelijati, prelivati, prenašati, prepeljati, preplaviti, preposlati, prepustiti, presneti, pretočiti, prevesti, vcúriti, viliti, vtočiti...) konjske krvi človeku, ker da je samo ob sebi (?) umevno, da je človeška kri najprimernejša za to. [Prelijemo kri iz človeka v človeka, pa govoré, da je eden »krvodajavec« (Blutspender), drugi pa je »krvojemavec« (Blutempfänger). Res: krvodajavci dobé — navadno je tako — »plačano« svojo »dano« kri. Zdi se nam pa, da je »dajanje« krvi, torej »dajanje telesnih udov« vendarle vedno nekako darovanje, nekaj dar. Zdi se nam torej, da so »krvodajavci« vendarle »krvodarivci, krvodarovavci, krvodelivci«. Saj govorimo o hrabrosti, pogumu, srčnosti, moštvu, kadar gredó (vodniki) — čeprav za denar — reševat ponesrečence iz nevarnih vodá, pečin. Slovenci brez hlačic na počepnjo pa porekó — menda bolje — takole: tisti, ki prepusti sosedu del svoje krvi, je prepustník krvi (Blutspender); tisti, ki dobi sosedovo kri, je presnemník krvi (Blutempfänger); dejanje samo je prepuščá (presnema, presnemanje) krvi (Bluttransfusion). Pobrali smo iz Pletersnika te oznake.] Bravčeva misel je močne vabljalivosti; treba je pa, da s skušnjami potrdimo pravotnost te misli.

Rekli smo, da (skoraj vselej) pride do razpusta krvnih telesc, kadar razpršimo (damo) krvna telesca ene živali v krvni sirotki katerekoli druge živali. Skušnje pa kažejo, da ta odgovor (učinek,

dejava, reakcija) zmesi ni edini. Opazno je namreč še, da se rdeča krvna telesa (časih) skupljajo, skupčajo (zusammenhäufeln), kadar jim dodamo tujo sirotko. Poskusili bomo, da s priliko pojasnimo to skupčanje. Mislimo si, da vse župnije enega glavarstva gredó skupno na božjo pot. Po opravljenih svečanostih vidiš, da so ti romarji »razpršeni«, »raztreseni« krog romarske cerkve: ta si ogleduje rezbarije na cerkvenih vratih, drugi si ogleduje njive, še drugi sedi v gostilni, oni leži v travi, še oni razmišljajo o stavbinah. Čas odhoda se bliža. Vodniki zakličejo — pa se »razpršena« množica skuplja, skupča (po farah ali občinah) v skupke. Posamniki v teh skupkih se ne »držé« drug drugega pa vendar so (skoraj) nerazmično, nerazdružljivo »sprijeti, zlepljeni« v skupke. Takó je tudi pri le-onem »skupčanju« krvnih telesc: razpršena krvna telesa se nekam zgrizejo, zgrmadijo, sprimejo v majhne kupčke, telesa v kupčkih se drugo ob drugo prilepnejo in jih (skoraj) ni mogoče več razmekniti. Tuja sirotka tako dejava, da se po 20, 30... krvnih telesc skupča v en skupek. Pravijo torej, da so v krvni sirotki (poleg razpustnikov, hemolizinov) še »aglutinini«. Pravijo, da so krvna telesa »aglutinirana«, torej »zlímana«.

Govorimo namreč radi in kar vobče, da stvari, ki se »vkup držé«, so sklejene, so zlepljene s klejem, z limom; govorimo radi tako tudi takrat, kadar klej (lim) ne drži zlepkov vkup. »Glúten (glutinis)« pa tudi »glútinum« pove Latincu lim, lep, klej pa »agglutino (are)« mu pove torej prilepiti, zlepiri. — Aglutinini sirotke so torej tiste tvarine, tisti živelj (Element), tiste sile v sirotki, ki zlepljajo (aglutinirajo) sicer razpršena krvna telesa v (majhne), vsaksebi ležeče skupke. Aglutinini sirotke so torej (po naše) zleplila, zlepljiva, ki so v sirotki in ki silijo, da se rdeča krvna telesa zlepljajo, zlepijo, ki torej strnejo (vereinigen) po 10, 20 in več krvnih telesc v (en) skupek, v strnilo (Vereinigung), v zlepek. Bravec naj si bo na jasnem, da pri tem ne gre za zgruzenje krvi, temveč da gre za nek povsem drugačen pojav. Pri zgruzenju (koagulaciji; Mladika 1931, 100) se zlepijo vsa krvna telesa v eno gmoto — tako nekako, kot bi spraval in povezal liter graha v eno culico; pri aglutinaciji, torej pri skupčkanju, zlepljanju se zlepijo tudi vsa krvna telesa, toda zlepijo se v neštavno kupčkov — tako nekako, kot bi razdelil liter graha v kupčke (recimo) po 20 grahov in bi povezal vsak tak kupček v posebno mošnjico. Skušnje učé, da smo človeki po krvi močno raznoliki, in učé, da ima moj najboljši prijatelj (morda)

meni »sovražno« kri, da ima torej tako krvno sirotko, ki skupčkà (aglutinira) moja krvna telesa. — Sedaj pa: kri naj lepo, enakomerno curi po našem žilju, ako naj živimo. Naše žilje je pravo v pravem cevasta vejevina in neke vejčice (kapilare) so tako drobcene, tako ozke cevke, da jih krvna telesa le posamič presmuknejo, predrsajo (Mladika 1931, 263). Pomembnost krvnih zlepnikov in krvnega skupčkanja (aglutinínov in aglutinácije) nam je brž jasna: kadar pridejo s tujo krvjo v moje žilje zlepniki, ki skupčkajo moja krvna telesa, potem kupčki telesc ne morejo več skozi kapilare, potem ne dobim več kisika, potem moram umreti. Zlepniki (aglutinini) so torej kar resnega pomena za nas.

Skušnje učé, da jakost razpustnikov in zlepnikov je v različnih sokrvcah različna. — Dajmo v pet poskuševalnic volovsko kri — po sto kapljic v vsako poskuševalnico. Priskrbimo si sirotko petih psov: A, B, C, D, E. Kanimo v vsako poskuševalnico po eno kapljo pasje sirotke: v prvo poskuševalnico kanimo kapljico sirotke A, v drugo B, v tretjo C... Uspeli bomo — postavimo tako — takole: rdeča krvna telesa v A se bodo razpustila — v B, C, D, E se ne bodo razpustila. Nadaljnji poskusi — postavimo tako — bodo pokazali, da treba dokaniti dve kaplji sirotke B, štiri kaplje sirotke C, pet kapelj sirotke D, deset kapelj sirotke E — ako naj se krvna telesa vola razpustijo. Pa pravijo, da ima pes A v sirotki razpustilnih sil (lizínov) 1 : 100, pes B 2 : 100 (1 : 50), pes C 4 : 100 (1 : 25), pes D 5 : 100 (1 : 20), pes E 10 : 100 (1 : 10) (ena na sto — ena na 50...). — Govorimo o razpustnikih in dodajamo, da precej tako (pa ne povsem) je tudi z zlepljenimi.

Le-prej smo postavili, da ena kapljica sirotke A razpusti (za) sto kapljic rdečih krvnih telesc volovske krvi. Rekli smo, da ima pasja sirotka A razpustilnih sil v sebi 1 : 100. Poskusimo in prikanimo eno kapljico te sirotke 200 kapljicam volovske krvi — pa se volovska krvna telesa ne bodo razpustila. Poskusimo še in prikanimo eno kapljico sirotke A v 50 kapljic volovske krvi — in volovska krvna telesa se bodo razpustila. Poskusimo tako s katerokoli sirotko — odgovor (reakcija) bo podoben. [Poskusi so zgolj vprašanja, ki jih zastavimo prirodi. Dobimo na poskuse ali pozitivne (in uporabne) — ali pa negativne (in neuporabne) rezultate. Dobimo torej na poskus: (uporaben) odgovor, odglas, odgonétko, odklék, odlóček, odmev, odpev... (priroda odgovori) — ali pa (poskus oziroma) priroda odrečel. Pravijo torej: razpustniki, razpustila,

razpustilne sile (lizíni) so zbrani v vsaki sirotki v neki določeni meri, v neki gostoti (Konzentration), in te sile dejavajo le, dokler jih preveč ne razredčimo (oziroma preveč ne obtežimo). Pravijo še: sile sirotke imajo (v vsaki sirotki svojo) k r a j n o s t n o m e j o (límes; Grenzwert). Sirotka psa A ima torej — kot razpustnica volovskih krvnih telesc — krajnostno mejo 1 : 100.

Strašno tuje ti je vse to, dokler »učeno« misliš — vrlo domače ti postane koj, ko pametno misliš. Primerjaj razpustilne sile (razpustnike) s silo svojega konja. Tvoj konj naj je trden dovolj in ti spelje po (neki) cesti 5 centov. Pa: konj ti bo speljal tudi 4, 3, 2, 1 cent — ne bo pa speljal 6, 7, 8... centov. Sile tvojega konja imajo neko krajnostno mejo. (Ne bi dejal, da je sirov tisti, ki obloži voz čez pravotno mero, potem obrne bič in pretepa konja na »vse mile viže«. Magarac jedan je tak voznik in ne sirov.) Sosedov konj ima seveda drugo (svojo) »krajnostno mejo«.

Skušnje uče še tole. Sirotka ima zbrane razpustilne sile le, dokler je sveža. Nekaj dni stara sirotka ali pa sirotka, ki smo jo z g r e l i n a 56° C — zgubi svoje razpustilne sile. Pa pravijo, da s stanjem in da ob primerni, višji toploti (56° C) postane sirotka n e d e j a v n a (inaktivna); pravijo, da stanje in primerna toplota s t o r i sirotko n e d e j a v n o (da jo i n a k t i v i r a). Toda. Vzemimo razpustilno sirotko, segrejmo jo (na 56° C) in storimo jo nedejavno s tem. Ta pasja sirotka, primešana krvi kunca, torej ne razpusti rdečih krvnih telesc kunca — dodajmo pa tej nedejavni (inaktivni) zmesi k a t e r o k o l i (!) svežo sirotko, torej magari svežo sirotko kunca samega, pa pasja sirotka zopet dobi vse svoje (stare) razpustilne sile, ona postane zopet dejavna, ona razpusti kunčja krvna telesca. Pa pravijo: razpustniki rdečih krvnih telesc so zloženi iz dveh delov: en del ne prenese višje toplote (56° C) in vročina uniči ta del (on je t e r m o l a b í l e n) — drugi del pa prenese vročino (on je t e r m o s t a b í l e n), in še pravijo: tisti del, ki ga toplota uniči (torej nestanovitni del), je pri (skoraj) vseh živalih isti (saj je v vsaki sveži sirotki), tisti del pa, ki prenese toploto (torej stanoviti del), je pa poposebljen (je specifičen).

Posnamemo: sirotka in neke celice (rdeča krvna telesca) različnih živali so si do neke mere zoprne (feindselig) in imajo (druga do druge) neke zoprne sile v sebi. Tako: sirotka ene živali razpušča rdeča krvna telesca (skoraj) vseh drugih živali in tudi skupčã rdeča krvna telesca (skoraj) vseh drugih živali. Razpustniki (lizíni) so zloženi iz d v e h delov: en del je odporen proti (času in)

toploti ter označajo ta del kot stanoviten (thermostabil); drugi del pa podleže (času in) toploti, je torej n e s t a n o v i t e n (thermolabil; Komplement). Stanovitni del je poposebljen (specifičen), on je le tem ali onim celicam »sovražen«, on značãji (karakterizira) sokrvcu; nestanovitni pa ni poposebljen, on je v vseh sirotkah in je »sovražen« proti vsem celicam. Nujno pa je treba, da sta stanoviti in nestanovitni del spojena v enoto, ako naj sirotka razpustilno dejava.

(Dalje prihodnjič.)

TIŠINA

Tiho je v gozdu in tiše je v srcu,
najtíše je v grobu za cerkvijo,
oj, v grobu za cerkvijo belo
vse bolečine zamró.

Ali si truden, popotnik?
Romar, nikar se ne boj:
ni je bolesti pod soncem,
ki v grob bi si upala tvoj.

Neme so zvezde visoke,
gluho vsemirje molči,
vendar Ljubezen neskončna
še nad grobovi bedi.

Tiho in tiše je v srcu,
ves svet je v njem pokopan,
s križa Ljubezen vesoljna
kaže mi pota v nov dan.

Ivan Albreht.

NA SAMOSTANSKEM HODNIKU

Strmo se križajo gotski oboki,
strogi svetei na stenah molčé;
v čašah motnih za duše trpeče
lučke rdeče otožno brlé.

Sestre ko svečenice temné
v dolgih, črnih haljah gredó;
vzdih srca so plahi in tihi,
čuje samo jih daljno nebo.

Jagode črnega molka
v drobnih rokah polzijo,
beli prsti za sé in za druge
blaženo vodo škropijo.

Zunaj življenje burno valuje,
zunaj na cesti vsem se mudi.
V sveto tišino le tih odmev
bolnih razkošij se včasih zgubi.

Draga Krajnc.

L A T E R A N

Albin Zalaznik

Na praznik vnebohoda 1935 so v Rimu doživeli nekaj izrednega. Sveti oče Pij XI. se je iz Vatikana odpeljal v Lateran. Tam je z visokega balkona nad vhom lateranske cerkve podelil blagoslov urbi et orbi (Rimu in vsemu svetu). Prej se je ta svečani obred na vnebohod vršil vsako leto. Ko je pa italijanska vlada l. 1870 po svojih četah zasedla papeški Rim in se je sv. oče pred nasiljem umeknil za trajno v Vatikan, je stara, častita navada prenehala. Šele letos, po 65letnem čakanju, so postali Rimljani znova deležni sreče, da jih blagoslovi njihov škof tam, kjer je pravi sedež njegove pontifikalne oblasti.

Rimske stolnice namreč ne smemo iskati v senci papeške rezidence, to je poleg Vatikana. Bazilika sv. Petra se odlikuje po svoji veličini in umetniški vrednosti, zlasti pa prekaša po svoji legi vse druge cerkve. V njej se vrši kronanje novo izvoljenega papeža. Nikakor pa ni to cerkev rimskega škofa. Njegova katedrala je bazilika sv. Janeza v Lateranu (San Giovanni in Laterano) v jugovzhodnem delu Rima. Semkaj, k materi in glavi vseh cerkvá v mestu in na zemlji, so pred letom 1870 hodili papeži takoj po kronanju, da prevzamejo svojo škofijo. Leži pa lateranska cerkev kakih pet kilometrov, torej uro hoda, od Vatikana. Precejšen kos Rima z raznimi pomembnimi stavbami je vmes. Med drugim stojé na tem potu starinski Angelski grad, Panteon, parlament, Kvirinal, kjer je italijanski dvor, in znani Kolosej, dobro ohranjeni amfiteater iz dobe rimskih cesarjev.

V času, ko je vstajala nad Rimom šele prva zarja krščanstva, je imela na griču Caelius blizu začetka slovite ceste Via Appia bogata rodbina Lateranov svojo palačo, obdano z velikim, lepim vrtom. Cesar Neron je odličnega člana te rodbine, konzula Plautija Laterana, obdolžil, da je sodeloval pri zaroti, ki jo je neki Piso zasnoval zoper vladarja. Več nego šestdeset osumljencev, med temi Plautija Laterana, je to stalo življenje, premoženje pa jim je dal cesar zapleniti. Tako je lateransko posestvo prešlo v last dvora in pri tem je ostalo do Konstantina Velikega, ki je dal poleg palače zgraditi cerkev in vse skupaj podaril papežu. Odtlej so tu bivali rimski škofje. V baptisteriju (krstilnici), ki je menda ob istem času nastal tik cerkve, se je dal baje Konstantin krstiti. Več nego sto let kesneje so prizidali dve kapelici, od katerih je bila ena posvečena sv. Janezu Krstniku, druga pa sv. Janezu Evangelistu. Radi tega so se ljudje kmalu navadili govoriti o baziliki sv. Janeza v Lateranu. Iz Konstantinove dobe se je pa v Lateranu ohranilo le še malo. Kajti oboje, palača kakor cerkev, je v poznejših stoletjih pretrpelo marsikatero spremembo, najtemelji-

tejšo pač za renesančnega papeža Siksta V., ki je dal vso skupino prezidati v slogu tedanje dobe. Tako se nam današnji Lateran predstavlja kot arhitektonsko veledelo renesanse.

Vse do leta 1508 je bila lateranska palača dom papežev in ves ta čas je veljala zraven stoječa bazilika sv. Janeza za središče katoliške cerkve. Isti dan, ko je cesar Neron zasegel posestvo Lateranov, je sv. Peter izdihnil na križu, postavljenem na vatikanskem griču. Ta sočasnost dogodkov je ustvarila skrivnostno zvezo med prvim rimskim škofom in pa krajem, kjer so njegovi nasledniki izvrševali rimsko pontifikalno oblast. Nič čudnega, če so dobili dogodki, ki jih je videl ta kraj, pomen za vesoljno Cerkev. V Lateranu je bilo n. pr. pet cerkvenih zborov. Leta 1159 je posebna lateranska sinoda določila, da gre samo kardinalom pravica, voliti papeža. Prej so se vmešavali v papeške volitve tudi laiki, zlasti rimski plemiči; lateranski sklepi so pa zajamčili Cerkvi izključno besedo v njenih lastnih zadevah. Kakih sto dvajset let pozneje je nova sinoda v Lateranu določila o volitvi papeža izpopolnila. Najsijajnejši koncil je zboroval v baziliki sv. Janeza za papeža Inocencija III. v letu 1215. To je bil triumf papeštva. Še nikoli ni bil katoliški Rim videl tako veličastnega zbora. Prihitelo je 71 nadškofov, čez 400 škofov in več nego 800 opatov, poleg njih pa še odposlanci malone vseh držav Evrope. Nič manj veličastni niso bili dnevi, ki jih je učakal Lateran l. 1500, ko je Bonifacij VIII. iz lože na pročelju lateranske cerkve slovesno proglasil prvo jubilejno leto. Minilo ni niti desetletje — Bonifacij VIII. je med tem umrl — pa se je papeštvo preselilo v francoski Avignon. Za 70 let je Rim nehal biti žarišče krščanskega občestva, Lateranu pa je bilo usojeno, da je za vedno nehal biti rezidenca Kristusovega namestnika na zemlji.

Ko se je papež Gregor XI. vrnil iz Avignona v Rim, je na žalost spoznal, da je lateranska palača v razvalinah. Opustil je misel, da bi se tu nastanil, in šel rajši stanovat v Vatikan onstran Tibere, kjer je že stala palača iz prejšnjih časov. Nekateri poznejši papeži, med temi Julij II. in Leon X., so si prizadevali, da obnové nekdanji pomen Laterana, pa ni šlo. Preveč je bil svet že navajen zreti središče krščanstva tam, kjer je sv. Peter, prvi rimski škof, mučeniško umrl. To je tem umljujeje, če pomislimo, da so prav takrat začeli graditi baziliko sv. Petra, najmogočnejšo in najlepšo cerkev krščanskega sveta. Res je Sikst V. dal 1586 Lateran popraviti in prenoviti tako velepotezno, da je skoraj postal povsem nova umetnina. Toda ta sijajna in tudi draga obnova je imela menda le namen, da ustvari vredno sprejemno palačo, ki bi naj ustrezala dostojanstvu papeškega Rima. Trajno papeži niso šli bivat v obnovljeni Lateran. Večinoma je ostal prazen. Nekaj časa je služil celó za bolnico. Nazadnje so ga začeli spreminjati v muzej. Pred približno sto leti je papež Gregorij XVI. v palači namestil zbirko antičnih kiparskih in podobnih umetnin. Pridružila se je galerija slik. Papež Pij IX. je dal urediti še Krščanski muzej, ki hrani ostanke iz starokrščanske dobe, kakor sarkofage iz katakomb, starinske napise, reliefe in slike, dragocenosti iz davnih bazilik in drugo. Po naročilu sedanjega papeža so izvršili v Lateranu obsézna obnovitvena dela, zbirke pa so izpopolnili z narodopisnim oddelkom, ki je že sam po sebi prava

znamenitost. Tu vidiš zbrano veliko gradiva, ki ponazoruje prav tako kulturni razvoj preteklosti kakor tudi kulturno stanje vseh ljudstev sedanosti. Organizator in upravitelj vsega tega lateranskega bogastva je monsignor Pietro Ercole.

Da nam postane slika popolna, je treba omeniti še okvir, ki obdaja Lateran. Pred njim se razprostira velik trg, kjer se lahko zbere na tisoče vernikov. Na trgu se dviga obelisk, ki so ga že stari rimski cesarji dali prenesti iz Egipta k bregovom Tibere. Prej je krasil cirkus, na sedanjem mestu pa stoji šele izza 16. stoletja. Malo mu manjka do 50 m višine. Na trgu opazimo dalje kapelico s svetimi stopnicami; to je 28 marmornih stopnic, ki o njih pravi sporočilo, da so izpred Pilatove hiše v Jeruzalemu, po katerih je moral naš Odrešenik. Okvir okoli Laterana dopolnjujejo ostanki starih mestnih utrd, bližnja vrata sv. Janeza, kjer je začetek Apijske ceste, v ozadju pa cerkev sv. Križa. Ves ta okvir oklepa lep park, v katerem so postavili l. 1926 za 700letnico lep spomenik sv. Frančišku Asiškemu: predstavljen je, kako z razprostrtimi rokami poje sončno pesem.

N O V E K N J I G E

Slovenski biografski leksikon. Urejuje Franc Ksaver Lukman s sodelovanjem uredniškega odbora. Peti zvezek. 1935. Založila Zadružna gospodarska banka. Natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani. — Prvi del tega odličnega, z nepopisno skrbjo in trudom dovršenega dela je že pred nami — lepo vezan in stoji poleg drugih naših slovarjev kot ponosen brat in živa priča, da »pleme«, ki ima taka dela v svoji kulturi in kulturnih delavcih, vendarle ni več pleme, marveč res kulturni narod, živeč iz sebe svojsko kulturno življenje. S tem petim zvezkom (Maas—Mrkun) je začeto delo druge polovice biografskega leksikona. Razen premnogih drugih se vrsté imena: Mahnič, Majar, Majaron, Marn, Marmont, Medved, Mencinger, Meško, Miklošič, Mislej. O vseh teh niso pisani suhoparni življenjepisi, kjer zveš, kdaj je bil rojen, kje služboval, kaj napisal in kdaj umrl. Vsi ti spisi so studije; vsak avtor — to se vidi — pozna vse delo opisanega, pozna njegov razvoj, njegovo rast, njegovo pomembnost za naš narod. Res je, da imamo Slovenci Grudno in Malovo Zgodovino slovenskega naroda, ki se kosá s podobnimi deli drugih narodov. Ta zgodovina je kakor trdno ogrodje, biografski leksikon pa je duša, ki je redno brez hrupa, skoraj nevidna gibala našo narodno zgodovino in gradila od kamna do kamna. Kdor hoče ljubiti naš narod, kdor ga hoče spoštovati in imeti neomajno vero vanj, ta naj si naroči biografski leksikon — in naj ga bere. Prepričan se bo, kakšna pot borbe, trpljenja, žilavega dela je od plemena do naroda in da se tako izdelana narodnost ne dá zameniti tako kot letni plašček z zimsko suknjo.

F. S. F.

Jo van Ammers-Küller: Upornice. Roman. Prevedel Ferdo Kozak. Str. 575. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. 1935. — Slovensko kulturno in socialno življenje utripa v zadnjem stoletju hkrati z evropskim. Tudi žensko vprašanje je v zadnjih deset-

letjih preteklega stoletja stopilo v slovensko javnost, dasi radi pretežno kmečkega, torej konservativnega značaja našega naroda ne s tako ostroostjo in neizprosnoostjo. V vsesplošni proletarizaciji naših dni pa se je zmešalo vse: kmečki, meščanski, uradniški, obrtniški stan in je tudi žensko vprašanje dobilo neizprosno obliko, ki kliče po rešitvi. Imeli smo in imamo še nekaj pisateljic, ki so pač v prvi vrsti poklicane, da temu vprašanju pogledajo do dna, n. pr. Pajkovo, Kvedrovo, Kmetovo i. dr., a odličnega umetniškega talenta ni bilo med našimi pisateljicami ne prej ne zdaj. Zato je prav, da smo dobili v prevodu roman »Upornice«, umetniško zrelo delo holandske pisateljice, ki nam v treh delih kaže tri različna obdobja preteklega časa, riše zunanji in notranji obraz povprečne meščanske družine, zlasti njenih ženskih članov, upornic. Prvi del te knjige pada v leto 1840 in je umetniško najbolj izdelan kos vsebine: slika družine v malem holandskem mestecu, boje mladih deklet zoper neusmiljeno zaklenjenost in suženjstvo, telesno in duševno, v katero jih vklepa oče, ter za majhen košček svobodnega sonca in veselja, slika, ki kar diha mračno ozkosrčnost in neprijazno ozračje onega pred-revolucijskega časa. Drugi del slika dobo okoli leta 1870 s prvimi zmagami in prvimi uspehi upornic v samostojnem delu in življenju. Tretji del iz leta 1924 pa kaže našo skvarjeno in trudno sodobnost, gnulobo časa, ki ne ve naprej in se ozira nazaj, celó v leto — 1840! Roman je poln nasprotij, je izredno živahen in odkrit, vsakomur bo izreden užitek in ne brez odkritij v mnogih pogledih.

V. S.

Ing. Drago Mattanovich: Elektrotehnika. I. Osnove in stroji. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. 1935. Zbirka Kosmos. — Elektrifikacija Slovenije je že precejšnja in da ni sedanje krize, bi bila morda že popolna. Vsekakor pa korakamo v tem pogledu na čelu vseh drugih pokrajin v državi. Električna nam postaja domača. Ne uporabljamo je samo za razsvetljavo. Množi se v obrtniških obratih in po kmečkih gospodarstvih tudi število električnih strojev. Splošno dostopna in kolikor se dá poljudna knjiga o elektrotehniki nam je danes že resnično potrebna. Zato je storila Jugoslovanska knjigarna pogumno in napredno dejanje, da nam je v vrsti svojih poljudno znanstvenih in priročnih izdaj dala tudi Mattanovichovo »Elektrotehnika«. Vsakdo, ki ima količkaj izobrazbe, se bo lahko dodobra poučil v prvem delu o osnovah elektrotehnike: o bistvu elektrike, njenih pojavih in njenem merjenju, pri čemer moramo pohvaliti skrajno poljudnost in praktičnost. Prav potreben je nato drugi del, ki obravnava električne stroje. S pridom ga bo uporabil vsakdo, ki svoje delo opravlja s takimi stroji. Seveda se bo moral pri branju nekoliko potruditi. Poznavanje stroja mu bo prihranilo marsikakšen izdatek za popravilo. Kulturno delo pa moramo imenovati besednjak strokovnih izrazov. Pri napredovanju elektrotehnike je stalno tvorjenje novih izrazov neizbežno. Pri nas smo si dozdej pomagali še najpogosteje z nemškimi izrazi. Zdej pa smo dobili s sodelovanjem prof. dr. Breznika kolikor toliko popoln besednjak strokovnih izrazov iz elektrotehnike (slovensko-nemški in nemško-slovenski del), ki naj čimprej preidejo v našo splošno last in uporabo. Oprema knjige je sijajna. t.

FRANCÉ MIHELICH

K vaneu njegovih litografij

Ime našim bravcem ni neznano. Predlani smo objavili nekaj njegovih litografij, ki so pričale o tako nenavadnem, tako čisto osebnem izražanju tega mladega umetnika. Kakor da niso to prizori iz vsakdanjosti, temveč doživetja in podobe iz sanj, so se nam zdele njegove nadložne starke, samotni pivec, zapuščeno dekle, skrivnostna roža in neznansko pošastna stara cukrarna. In vendar so bile te podobe še nekam slikovite in zaradi igre senc s svetlobo kolikor toliko prikupne, skoraj lepe v navadnem smislu besede.

Danes gradi Mihelič popolnoma drugače, bolj risarsko. S črtami in črtkami preprosto sestavlja oblike in jim daje ostro obrisano telesnost, da ni več tiste poetske meglenosti, iz katere se nejasno rišejo predmeti, olepšani in ožarjeni s skrivnostnostjo navzlic težki otožnosti, ki jih prekriva. Jasnejši je postal, nekam objektivnejši in zato bolj prepričevalen.

Oglejmo si samó »Ateljé«. V vsej novejši slovenski oblikujoči umetnosti je menda ni tako pretresljive, tako brezobzirno odkritosrčne priče, kako danes mladi umetnik doživlja s srcem in dušo strahotno žalost naših raztrganih časov. Tu ni nič narjenega, nič zaradi učinkovitosti izmišljenega, kar nič umetnosti. Vse je gola resničnost, sama vsakdanja, neolepšana resnica, prava izpoved umetnika, ki ga — da govorim z znanimi besedami — ni sram, obesiti svoje krvaveče, še utripajoče srce v izložbo vsemu zijalastemu svetu na ogled.

Obupna potrtnost in neskončna žalost vejeta iz podobe. V podstrešnici, za silo zbiti iz preperelih, črvivih desk, sedi pred praznim platnom slikar s prazno paletto. Roka mu je onemoglo omahnila — kaj naj še dela, kaj naj bi še slikal? Ali ima dandanašnji slikanje sploh še kak pomen? Odgovora ni. In kakor človek, je vse okolje kakor mrtvo, še mačka leži negibna na tleh. Le rože v vrču in kitara ob njih so znamenja, da vrvi tam zunaj še neko življenje, ki se je pa ustavilo v tem zatohlem podstrešju, kjer je vse zastavljeno s trohnelo, zavrženo ropotijo. Brezupnost... In vendar ta podoba ni hladna, te ne pusti mirnega, temveč govori, vpije.

Iz istega duševnega nastrojenja je vzkliklo »Suho cvetje«. Vsa črvojedna je miza, na kateri stoji lonec s suhimi rožami, ki so pa tako čudno sveže, kakor da živé, vse pisane in duhteče. In pismo dragi, da je slutiti vsaj žarek upanja. Te mrtve, izsušene rože, ki so pa vendar živele nekoč in ohranile vsaj odblesk nekdanje lepote in življenja, so kakor prispodoba slikarjeve notranjosti.

Na prejšnja starejša dela spominja »Vrt«. Kakor v zasanjani deželi nekje se neresnično grmadijo skalni skladi in strmo padajo v reko. Obrisi in oblike se prelivajo. Spredaj kotichek vrta z redkim, bolehavim zelenjem. Na vegasti klopi šopek suhih cvetlic. — Jih je kdo pozabil? Odgovora ne dobiš, saj je ta neverjetna pokrajina tako obupno prazna, kakor potopljena v žalost in samoto.

Po svoji puščobni mračnosti spominja na »Staro cukrarno« litografija »Ječe«. Nič običajne »socialne«

solzavosti, nič upornosti, samo gola, kar se dá točna podoba začaranega skrivnostnega gradú iz pravljice. Žive duše nikjer — in vendar se zdi gledalcu, da sliši, kako na nek skriven način diha in živi to temno zidovje.

Prav na ostrini meje med resničnostjo in sanjskim svetom se giblje Miheličeva umetnost. Morda bi sodil kdo, da je le slučajen, čisto izjemen izraz bolne čudne osebnosti, ki živi sama zase ob strani široke ceste povprečnosti. Pa ni. Mihelič je le eden izmed zares sodobnih umetnikov, ki bolešno čutijo in vsak dan iznova sami na sebi doživljajo vso bridkost in brezsrčnost časa. A kar je pri njem osupljivo, je odkritosrčnost, ki se ne boji razgaliti ran in gnilobe naše družbe in jih pokazati ljudem, ki ga ni strah, odkriti ljudem svojo pravo, resnično notranjost.

Odklanjati moreš to brezobzirno poštenost, ki se ne skriva, ki ne pozna meščansko malenkostnih pomislekov, zanikati resnega hotenja, poštenosti čuvstvenega nagiba in globoke prepričevalnosti teh podob ne moreš. S čarobno močjo priklenejo gledalca in ga ne izpusté. Gledati jih moraš spet in spet. Morda se boš boril z njimi, dokler te ne osvojé in vsega prevzemó. Saj so te litografije, čisti plodovi resničnega umetnika, tako iskrene in tople, da se ti zdi, da so risane z vročo, živo srčno krvjo.

K. Dobida.

NOVI NAGROBNIKI

Vsako leto objavlja Mladika za Vse svete podobe nagrobnih spomenikov z naših pokopališč. Nekaj let sem se vrsté zlasti slike nagrobnikov z ljubljanskega pokopališča pri Sv. Križu. Že ta mala zbirka kaže, da postaja okus občinstva vedno boljši in da se na našem pokopališču umetniška dela zmerom bolj množé. Tako ni čudno, da vidimo v Ljubljani sorazmerno dosti več res lepih, umetniško dovršenih del, kot na pokopališčih drugih, tudi večjih, bogatejših mest. Kdor ne verjame, naj gre na primer samo na zagrebški Mirogoj. Pa tudi drugod prevladuje po večini neosebno tovarniško blago, mnogokrat neokusno, večinoma umetnostno brez cene, pravi množinski izdelki. Premnogo je še ljudi, zlasti med bogatimi in še posebej med pravkar obogatelimi sloji, ki menijo, da je drag nagrobnik nujno tudi lepši.

Tudi v minulem letu so postavili na ljubljanskem pokopališču venec novih lepih del. Nekatera izmed teh objavljamo, zraven pa še dvojce, troje že starejših.

Septembra meseca so postavili po pet in dvajsetih letih nagrobnik septembrskima žrtvama, katerega je izklesal Svetoslav M. Peruzzi. O tem spomeniku spregovorimo na drugem kraju več. — Zraven njega stoji prijazni trojni nagrobnik Cankarju, Murnu in Ketteju. Nič žalostnega, mračnega ni na njem, da skoraj pozabiš, da stoji na božji njivi. Kakor v prijaznem gaju stojé med brezicami trije beli kamni, podobni preprostim kmečkim znamenjem ob poti. Na palicah, ob katere so privezane vrtnice, se lesketajo pisane steklene kroglice. Skozi veje padajo na svežo tratico sončni žarki. Lepo je to zadnje domovanje treh pesnikov.

Ljubka preprostost je pglavitni značaj tudi vseh nagrobnikov, kar jih je zasnoval Boris Kalin.

Nadarjenega kiparja, ki se je v zadnjih letih razvil do mirne, svojske osebnosti, poznajo bralci Mladike po mnogih slikah. Mogočen, a vendar skladno pristrčen je družinski spomenik z ljubeznivo soho Madone z Detetom. Brez moteče navlake učinkuje samó lepota oblik in zlahtnost materiala. Tudi nagrobnik z angelom je lepo zaključen, prisposoba: duša, ki se dviga v nebo, pa učinkovito in vendar iskreno izražena. Po svoji skromnosti in tihi odličnosti se odlikuje nagrobnik mladi materi. Samo doprsna soha iz belega kamna na gladkem enostavnem podstavku — in vendar je toliko toplote v vsem delu, toliko čustvenega bogastva, ki ga gore dragocenega marmorja in bron ne morejo dati.

Povsem izvirno, čisto svojsko delo je nagrobni spomenik pesnici Vidi Jerajevi. Pomena te nenavadne skupine ni težko najti: genij — duh, ki plove strmo navpično navzgor in vabi s seboj pokojnico, ki je zbrala zrelo klasje svoje duhovne žetve. Poudarek in bistvo je v smelem zagonu navzgor, kamor zanosno vabi duh in kamor mu hrepeneče sledé oči umrle pesnice. S svojo vitko, v strastnem poletu razgibano linijo, ki dela gmoto spomenika skoraj netelesno in jo, sproščeno teže, kakor igraje dviga nad sosesčino, učinkuje skupina kar moči prepričevalno. T o n e K r a l j je s tem nagrobnikom ustvaril res zdravo, v pravem smislu sodobno umetnino. Tudi če odklanjaš ta način umetniškega izražanja, v spomin se ti nehote in celó proti volji vtisne.

Razen teh kiparskih objavljamo še dva grobna spomenika, ki sta arhitektonsko zasnovana. Družinski nagrobnik, katerega je zamislil prof. J o ž e P l e č n i k, učinkuje z množino in različnostjo svojih sestavin. Za grobnico je stena, nepravilno zidana iz kamna, neklesanega in raznih oblik, vmes nagrobni napisi in dvoje plastičnih reliefov religioznega značaja, zgoraj skupina Križanja nad nadzidkom iz obsekanih stožcev, pa velika bakrena svetilka spredaj in kamnitne kocke za ograjo: vse to tvori slikovito celoto, katero vitki topoli še spopolnjujejo. Nekak starinski, prakrščanski duh veje od tega nenavadnega nagrobnika. — Velik po obsegu, a preprost v oblikah je drugi nagrobnik. Na malem podstavku se dviguje mogočen steber, ki nosi četverooglato ploščo s Kristusovim grškim monogramom. Sredi stebra je pritrjen nanj velik bronast križ, pod njim pa kamen z napisom. Vse to je tako čisto mirno, enostavno, brez sleherne navlake. Zato je tudi učinek tako mogočen. Spomenik je zgrajen po osnutku prof. Ivana Vurnika.

Zakaj objavljamo vsako leto po nekaj slik nagrobnih spomenikov? Da pokažemo, kaj so ustvarili in kako so napredovali naši umetniki in kako se pri nas razvija pokopališka umetnost. Zgledi vlečejo. Kakor da že tekmujejo med seboj, kdo bo imel lepši nagrobnik. Zanimivo je, da se še danes, v teh težkih časih postavlja vsako leto po več umetnostno polnovrednih del. Morda je v tem tekmovanju nekaj malenkostnega samoljubja, učinek je hvale vreden. Da pa tudi vsem tistim, ki sami nimajo prilike, videti vseh teh lepih del, zlasti našim deželanom, pokažemo in dokažemo, da imamo Slovenci doma že dovolj sposobnih umetnikov, kiparjev in arhitektov, ki znajo za razmeroma mal denar ustvariti res dostojna, umetnostno dragocena dela, zato je potreben vsako leto ta mali pregled naših nagrobnikov. K. Dobida.

SPOMENIK SEPTEMBRSKIM ŽRTVAM

V septembru leta 1908 je prišlo v Ljubljani do živahnih pouličnih demonstracij zoper Nemce, ki so v Ptuj napadli mirne Slovence, udeležence skupščine Družbe sv. Cirila in Metoda. Dne 20. septembra 1908 je avstrijsko, nemško vojaštvo streljalo v neoboroženo množico. Bilo je več žrtev. Na Pogačarjevem trgu sta padla, zadeta od vojaških krogel, tiskar Lunder in dijak Adamič. Združeni narodni odbor je sklenil, da jima postavi na grobu veličasten spomenik. Naloga je bila podeljena kiparju Svetoslavu M. Peruzziiju, ki je nagrobnik res že prihodnje leto dovršil. Po njegovem načrtu predstavlja soha žalujočega genija, tri metre visoko žensko postavu v klasičnem grškem oblačilu, ki nad sklonjeno, v znak žalovanja s haljo pokrito glavo dviga žaro z večnim ognjem. Senca, ki pada od dvignjenih rok in žare, stalno leži preko genijevega obraza, kakor da izraža globoko žalost nad žrtvami. Na granitnem podstavku je kipar določil reliefni dvojni portret obeh padlih in ga tudi izvršil v bronu.

Iz političnih razlogov nagrobnika, ki je bil dovršen že pred štiri in dvajsetimi leti, pod Avstrijo ni bilo mogoče postaviti. Marmorni spomenik so zložili v zaboje in ga spravili nekje na mestni pristavi, kjer je pozabljen čakal vstajenja prav do naših dni. Šele ob petindvajsetletnici septembrskih dogodkov so sklenili, da spomenik končno postavijo.

Najprej so hoteli postaviti spomenik na Pogačarjevem trgu samem, kjer je tekla nedolžna kri. Nameravali so ga postaviti najprej na sredi vzvišene ploščadi ob stolnici, nato sredi trga, celó ob Ljubljani, potem pa ob slopu, ki nosi hodnik, kateri veže škofijo s šenklaško cerkvijo. Ko je spomenik dne 8. avgusta samo nekaj ur za poskušnjo stal pod hodnikom, ga je naš fotograf za spomin ohranil na plošči. Na vse zadnje se je odbor čisto pravilno odločil za postavitev na grobu samem. Dne 17. septembra so res odkrili nagrobnik, ki stoji zdaj na grobu Lundra in Adamiča, na prostoru torej, za katerega je bil tudi zasnovan in izvršen. V slop ob stolnici so pa hkrati vzdali spominsko ploščo in okrogli portretni relief obeh žrtev, ki je bil po Peruzzijevem načrtu namenjen prvotno za na spomenikov podstavek.

Tako je to lepo Peruzzijevo delo končno le našlo svoj pravi kraj. Zdaj stoji tam pri Sv. Križu tik ob Cankarjevem grobu. Nagrobnik po klasični dostojanstvenosti in enostavnosti mogočno učinkuje. K. D.

ZDRAVSTVENA VPRAŠANJA ZA DRUŽINO IN DOM

Dr. Malka Šimec

Če se pretrga stena žile, nastane krvavitev. Po načinu krvavitve lahko spoznamo, kakšna žila krvavi: iz odvodnice, to je tista žila, ki vodi kri iz srca, brizga kri sunkoma; iz dovodnice, tiste, ki vodi v srce, teče v enakomernem curku. Krvavitev iz manjših ran, zlasti v dovodnicah, se ustavi sama od sebe; kri se strdi in zapre rano. Vse, kar preprečuje hitro strjenje krvi, moramo opustiti! Držanje krvavečega uda pod vodovodno pipo, izpiranje in brisanje rane zavlačuje hitro zaustavljanje krvi in zato ne delaj tega. Rana naj se čimprej obveže. Če je krvavitev močnejša, je treba s pritiskom roke pospešiti strjenje krvi; pri zelo močnih krvavitvah se mora podvezati ves ud tako, da mu preprečimo dotok krvi. Vendar ne sme ostati podvezan dalje kot največ dve uri, ker sicer odmre. Če pa je odmril, mu ni nobene pomoči več in se mora odrezati. Nemogoče je govoriti podrobno o teh stvareh. Bilo pa bi velike važnosti, ako bi se na deželi, kjer ni zdravnika pri rokah, vsaj po eden iz vsake vasi izvežbal za prvo pomoč. Hitra in pravilno nudena prva pomoč je otela že marsikatero ogroženo življenje. Morda bi bilo vprav za gasilna društva primerno, da uvedejo prvo pomoč kot obvezen predmet v svoj program, saj je vse njihovo delovanje usmerjeno na pomoč bližnjemu. Ni mi znano, če se to kje na deželi izvaja; umestno pa bi bilo gotovo.

Krvavitev lahko nastopi tudi v notranjosti telesa. Najpogostejša in najbolj znana je krvavitev v možgane, znana pod imenom: možganska kap. Kakor pri omedlevici, tako se tudi pri kapi navadno izvrši ves dogodek nanaglo. Človek pade in obleži. Vendar je slika nesreče bistveno različna, kakor je bistveno različen njen vzrok. Pri nezavesti pomanjkanje krvi v možganih, zato smrtna blodost, slab puls in dihanje — pri kapi izliv krvi v možgane, zato zelo rdeč, celó modrordeč obraz, žila udarja z vso silo, bolnik hrope. Glede na to bo seve tudi prva pomoč nudila od kapi zadetemu ravno nasprotno od tega, kar nudi omedlelemu. Bolnik mora ležati s kolikor mogoče visokim zglavjem; na glavo mu devamo mrzle obkladke, še bolj zdrobljen led, zaviti v mehur ali čisto krpo. Obleka, ki stiska, se mora odpeti. Tudi potem, ko se zave, ne sme dobiti nikakega alkohola, pa tudi ne čaja ali črne kave, ker se s temi razgibano srce le še bolj razburi. Takoj moramo poklicati tudi zdravnika, kajti to, kar smo mi storili za bolnika, je le prva pomoč.

Kap nastopi navadno šele v poznejši življenjski dobi, ko so krvne žile zaradi povapnjenja postale trde in niso več prožne. Vsaka žila se sčasoma izrabi in

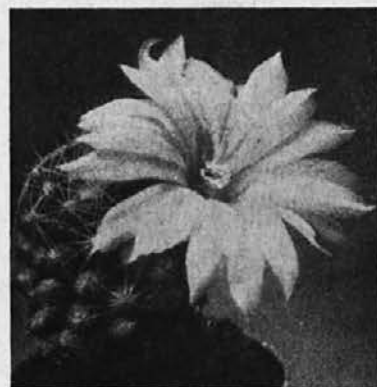
povapni; toda povapnjenje nastopa v veliko večji meri in pred časom pri ljudeh, ki so prekomerno telesno delali, preveč in predobro živeli, ki so preradi pogledali v kozarček in preveč kadili. Važen vzrok je tudi spolna bolezen, sifilis. Neposredni povod kapi pa je pogosto telesni napor ali kakršnokoli razburjenje; zato varujmo stare ljudi težjega dela in vsega, kar bi jih utegnilo duševno vznemiriti. Ne vesela ne žalostna vest naj jih ne zaloti nepripravljene! Bodimo obzirni do starih ljudi; ne žalimo jih, ne prepirajmo se z njimi. Mirú so potrebni, duševnega in telesnega; skrbimo, kolikor je v naši moči, da ga bodo tudi res deležni.

Starejši ljudje si radi dajo puščati kri. So slučajni, v katerih je to priporočljivo in celó potrebno. Vendar ni primerno, da delajo po lastni uvidevnosti in prepuščajo puščanje krvi komurkoli. Zdravnikova stvar je, da ugotovi, ali je puščanje potrebno ali ne in ga tudi izvrši.

Če izgubi telo preveč krvi, čuti to malokrvnost v vsakem oziru. Splošna oslabeledost sledi pomanjkanju krvi. Podobna ji je v svojih učinkih slabokrvnost, ki ne temelji na izgubi krvi, temveč na pomanjkanju železa v krvi. Mladi ljudje, zlasti deklice v razvojni dobi, so slabokrvne ali bledične. Zadostno bivanje na svežem zraku, počitek, dobra, mešana hrana, ne preveč sedenja, sprememba zraka blagodejno vplivajo nanje. Vendar je kljub temu treba včasih priskočiti organizmu na pomoč z umetnimi sredstvi.

Ljudje, ki mnogo stojé v svojem poklicu, dobé pogosto krčne žile. To je zelo neprijetna reč, ki povzroča bolečine, otekanje nog in neredko tudi krvavitve. Krčne žile so razširjene žile dovodnice, v katerih zastaja kri zaradi prirojene slabosti žil in dolgotrajnega stanja. Žene so bolj nagnjene, da dobé krčne žile, kakor moški. Dobro je povijanje nog od stopala navzgor, ker zmanjšuje težave in nevarnost krvavitve. Če so žile le prevelike in mučne, se morajo operativno odstraniti. Vse, kar pospešuje zastajanje krvi v nogah, pospešuje tudi razvoj krčnih žil. Prečvrsto zavezovanje visokih čevljev in podvezovanje nogavic s traki ali z elastiko je zaradi tega neprimerno. Z zdravstvenega stališča edino pravilni so pasovi z elastičnimi trakovi, na katere pripenjamo nogavice.

Naše telo ima v zdravju stalno toploto 36 do 37 stopinj. Vsako povišanje temperature pomeni, da nekaj v telesu ni v redu, da so se prikradli vanj sovražniki, katerih se skuša telo znebiti. Vročina je viden izraz notranje borbe telesa. V tem smislu je

Bradavičasti kaktus (mamillaria Scheidweileri).

torej vročina dokaz odporne sile telesa in kot taka dober znak. Pri zelo starih in oslabeledih ljudeh potekajo tudi akutne bolezni, n. pr. pljučnica, z majhno vročino ali celo brez nje, kar bo vzbudilo upravičene pomisleke glede ozdravljenja. Vročino skušamo zmanjšati samo tedaj, če postane previsoka ali če to dopušča splošno stanje bolnikovo. Narod pozna v svojih izrazih mrzlico, suho in mokro vročino in je po pravilnem opazovanju prišel do zaključka, da je mokra vročina dobro znamenje. — Mrzlica nastane, če telesna toplota zelo hitro raste; po kratkem času doseže 39, 40 in več stopinj. Znano je, da se začenja malarija in navadno tudi pljučnica z mrzlico. Ko je dosegla svoj višek, preneha mrzlica in ostane samo še občutek vročine. To je tako zvana suha vročina. — Če posredujemo z zdravili, čajem in ovitki ter dosežemo znojenje, smo dosegli s tem tudi znižanje vročine. Suha vročina se je spremenila v mokro in bolniku je lažje. Kolikokrat je bolnik z vročino nemiren, blede se mu in spati ne more; en sam ovitek ga že umiri in osveži. Če vročina po prestani bolezni hitro pada, se bolnik mnogo poti tudi brez zdravil in ovitkov. Med boleznijo so ovitki vedno koristni, če je vročina prekoračila 38 stopinj in jo bolnik neprijetno občuti. Potrebno je le, da jih pravilno napravimo in da ga naše ovijanje ne prehladi. O tem bomo govorili obširneje ob drugi priliki. — Otroci posebno hitro reagirajo na zdravstvene škodljivosti, in sicer takoj s precej visoko vročino. Vsaka družina bi morala imeti toplomer za merjenje telesne toplote, ker prvo, kar treba storiti v bolezni, je merjenje temperature. Gibanje telesne toplote nam kaže že vnaprej, kam meri bolezen, prav tako, kakor kaže barometer vreme. (Dalje prih.)

O KAKTEJAH

Živalski zajedavci in bolezni.

Kakteje so vobče zelo zdrave in razmeroma neobčutljive rastline. Vendar pa imajo tudi svoje zajedavce iz živalskega in rastlinskega rodú. Posebno radi se pojavijo, ako z rastlinami napačno ravnamo. Živalske zajedavce pospešuje presuh zrak, glivične bolezni pa povzročata neprikladna zemlja — in pa napačno, največkrat preobilno zalivanje.

Najmanjša živalca, ki zajeda kakteje in ki je s prostim očesom niti ne opazimo, je rdeči pajek. Kjer se pojavi, se naredé po rastlinah rumene lise. Drug tak škodljivec je neki kapar. Oba preženemo,

Listasti kaktus (phyllocactus).

ako rastlino obrizgamo s tem ali onim sredstvom, ki ga uporabljamo za zatiranje listnih ušic sploh, n. pr. 2% raztopina tobačnega izvlečka, ki ji dodamo 1% raztopino mazavega mila, obara kvasijevega lesa, »parasitol« i. dr.

Najnevarnejša bolezen na kaktejah je gniloba. Pojavi se navadno najprej na koreninah. Od ondod se širi na nadzemeljske dele. Dokler so prizadete samo korenine in so nadzemeljski deli še kolikor toliko zdravi, je najbolje, da jih izrežemo do zdravega mesa in denemo rastlino iznova ukoreniniti se kakor potaknjence. Kadar so pa korenine samo deloma gnile, izrežemo samo bolne dele, potem pa rastlino presadimo v drugo, svežo zemljo ter jo denemo, če le mogoče, pod steklo; zalivamo jo prav previdno in po malem.

Morebitne okvare ali mehke dele na rastlini izrežemo do zdravega mesa. Rana se na soncu kmalu zaceli. Paziti pa moramo, da se ne zmoči, dokler je odprta. Sploh se bolne kakteje v drugi zemlji in v zaprtem zraku (pod steklom) kmalu pozdravijo. Na listastih in stebrastih kaktejah ter na opuncijah se radi pojavijo neki spuščaji ali bradavice. Dolgotrajna suša, prehudo sonce, preobila moča po dolgotrajni suši so vzroki te bolezni. Pozdravi se rastlina, ako jo presadimo in postavimo za dlje časa pod steklo.

Cvet in plod.

Vse kakteje cvetó. Vsaka zvrst ima pa v tej zadevi svoja posebna svojstva. Najrajši in najhitreje cvetó v sobi bradavičaste in kroglaste kakteje (mamillaria, echinocactus in echinopsis). Stebraste kakteje (cereus) morajo biti vsaj 1 m visoke, da cvetó. Smokvaste kakteje (opuntia), zlasti tiste, ki prenesó našo zimo na prostem, že kot mlade rastline krasno cvetó.

Kadar kakteje cvetó, potrebujejo več vode kakor sicer. Kaktej, ki se pripravljajo za cvet, ne smemo nikdar premikati ali obračati, ampak pustimo jih na istem mestu in naj bodo vedno z isto stranjo obrnjene proti oknu. Ko se je cvet razvil, ni napačno, ako rastline nekoliko obsenčimo ali celo postavimo na hladno, da cvet dlje časa traja.

Plodovi kaktej so rdeče, rumene ali sive jagode. Pri bradavičastih kaktejah (mamillaria) se tvorijo plodovi v notranjosti rastline in šele drugo leto, ko začne rastlina zopet poganjati, izmota iz sebe cele vence koralno rdečih plodov, ki rastlino po več mesecev krasijo in pričajo o njeni rodovitnosti. Ko se plodovi kaktej posušé, zmanemo iz njih zelo drobno seme, ki pravilno vsejano zelo rado vzkali.

Kako kakteje razmnožujemo.

a) Kakteje iz semena. Vzgoja kaktej iz semena je zelo zanimiva in lahka, pa precej počasna. Seme sejemo spomladi od marca do junija v široke, lončene, nepološčene sklede, ki naj ne bodo čez 6 cm visoke in od 10 do 20 cm široke. Zemlja naj bo sestavljena tako, kakor je bilo opisano v prvem sestavku. Na dno posode denimo za 2 cm na debelo črepinj, da ima voda boljši odtok, nato napolnimo šele z zemljo do blizu vrha.

Sejmo naredko in setev pokrijmo prav natančno z rahlo zemljo, ki jo skozi primerno sito enakomerno nasejmo po semenu. Nazadnje setev z okroglo deščico ali z dnom cvetličnega lončka nekoliko pritismo, previdno zalijmo in posodo pokrijmo s šipo.

Najprimernejši prostor za posode s setvijo je topla greda. V sili gre tudi v sobi na oknu, kjer je enakomerna toplota. Nekatero seme vzkali že čez nekaj dni, drugo šele čez več tednov ali še pozneje. Medtem ko seme kalí, moramo posodo zavarovati pred sončnimi žarki.

Ko semenščaki toliko odrastejo, da se pokažejo prve bodice, in ko med kalečimi lističi pomoli svojo glavico mlada kakteja, moramo rastlinice pikirati, to se pravi, presaditi v drugo posodo po 1—2 cm narazen. Ako dobro rastejo, jih pred jesenjo lahko še

Ježasto-stebrasti kaktus (echinocereus)

enkrat presadimo. Drugo ali tretje leto jih je treba presajati posamez v majhne lončke. Pozneje jih presajamo po potrebi, kakor se pač razvijajo, v vedno večje posode.

b) Vzgoja s potaknjenci je mnogo bolj spešna nego s semenom. Deli rastline, ki jih previdno odrežemo od starejše kakteje in potaknemo v prikladno zemljo na ugodnem prostoru (v topli gredi, med oknom itd.), se radi ukorenijo in kmalu razvijejo v velike rastline, ki bi jih iz semena ne dočakali več let. Posebno pripravne za tak način razmnoževanja so stebraste, ježaste, jezičaste, ježasto stebričaste, smokvaste, bradavičaste in še razne druge zvrsti kaktej. Posameznih členov, ki jih za razmnoževanje odločimo od matrine rastline, pa ne smemo takoj potakniti v zemljo, ampak jih pustimo nekaj dni na soncu, da se rana zaceli, sicer se jih na odrezani ploskvi prime rada gniloba. Najhitreje naredé korenine, ako jih potaknemo v čist pesek (mivko) ali vsaj v zelo peščeno zemljo in postavimo lonček s potaknjencem pod steklo (v toplo gredo). Ako pa imamo potaknjence med oknom, jih pokrijmo s steklenim zvoncem ali s kako drugačno stekleno strešico, da so popolnoma v zaprtem zraku. Izprva jih smemo prav malo zalivati. Šele potem ko pokažejo že na zunaj, da so se »prijeli«, da imajo koreninice, jih zalivamo nekoliko obilneje, toda vedno rajši manj nego preveč. Ko začno dobro rasti, jih presadimo v običajno, za kakteje namenjeno zemljo.

Zelo zanimivo je tudi požlahtnjevanje ali cepljenje kaktej. S tem dosežemo boljšo rast nekaterih slaborastočih zvrsti, obilnejše cvetje in še marsikatero ugodnost. O tem pa ob drugi priliki.

ZJUTRAJ, KO VSTAJAMO

Delo brez premisleka in brez načrta nima dosti uspeha in izpodkopava temelje dobrega gospodarstva in gospodinjstva ter kvari zadovoljnost in celo zdravje družine. V nobenem dnevnem času pa ni v družini toliko brezglavega hlastanja, hitenja in dirindaja, kakor zjutraj, posebno v zimskem času.

Oglejmo si za zgled natančneje potek jutrnjih opravil, kakor se ponavljajo redno v nešteti družinah. Budilka pokliče, ko je pravi čas, da se dvignejo vsi, ki morajo na delo ali v šolo. Vendar kar nobeden ne more iz postelje in vsak odlašá minuto za minuto, dokler ne napači skrajni čas, da vstane. Tedaj pa na noge — in rad ali nerad v boj s pičlo odmerjenim časom. To je prvi pogrešek začete dneva. Ker je časa premalo, se otroci le površno umijejo in še bolj površno osnažijo zobe, kar je posebno kvarno, če niso storili tega temeljito že zvečer, preden so šli spat. Umivanje zob je treba pri otrocih strogo nadzorovati. Površnost pri tem opravilu se kaj hitro maščuje, in ko začno boleti zobje, je takoj dovolj časa za obiske pri zobozdravniku.

Nato pa hitro k zajtrku. Oče je prvi pri mizi, ker se mu najbolj mudi, in nestrpno čaka kave. Ko prinese mati zajtrk na mizo, je kava seveda vrela, da je ni mogoče piti. Toda ker ni časa čakati, da bi se ohladila, jo v naglici popijejo vsi kar tako. Oče sicer ve, da to ni zdravo, in je čutil že večkrat bolečine v želodcu, vendar misli, da zanj razna zdravstvena pravila ne veljajo in se ne meni zanje — saj ni časa! Poleg vroče kave pojé vsak hitro en ali dva koščka svežega kruha. Pogoltnejo ga komaj napol zgriženega, ko bi bilo vendar vprav za bel, svež kruh (ki je zjutraj navadno na mizi) potrebno, da bi ga res temeljito prežvečili, za kar je pač treba nekoliko več časa. Ko je zajtrk opravljen, se pa že mudi, obleči otroke za šolo. Toda to ni tako brž narejeno, kot bi lahko bilo. Enemu manjka gumb, drugi išče knjigo; južine za s seboj ni še nikjer — vse vprek teka, išče, se jezi in tarna. Medtem se oče naglo poslovi in odbrzi na delo. Starši ne morejo posedeti na ta način niti deset minut skupaj. Kaj šele, da bi zajtrkovala vsa družina lepo skupno in v miru! Za to je treba samo dobro četrť ure — toda zjutraj te nikakor ni mogoče dobiti.

Oče hiti v službo vedno peš, ker mu je postala električna cestna železnica predraga. Med potjo se od hitenja tako segreje, da pride do dela ves pótén, potem pa sede in — je vedno prehlajen, spomadi in jeseni pa ga vselej napade influenza, kar je popolnoma razumljivo.

Tak začetek dneva je pri tisočih in tisočih v navadi že izza mladih let in se ponavlja leto za letom vse življenje. V takih primerih bi veliko koristnega storila dobra gospodinja, ki bi jutrnja opravila vseh lepo razporedila in nekatera dela opravila že prejšnji večer.

Vse, kar je potrebno zjutraj (obleka, obutev), naj bo pripravljeno že prejšnji dan. Čevlji naj bodo osnaženi že zvečer, pa tudi otroško obleko, nogavice itd. je treba pregledati oziroma spraviti v red zvečer. Otroke je treba navaditi, da spravijo prejšnji dan po končanem učenju skupaj vse knjige in zvezke ter

da šolsko torbico z vsemi potrebnimi stvarmi zapró, da zjutraj ni treba drugega, kakor oprtati jo na rame.

Red pri umivanju v umivalnici ali kopalnici naj bo strogo določen. Vsekakor pa je bolje, da se otroci in odrasli temeljito umijejo že zvečer. Na ta način bodo zjutraj veliko prej gotovi. Mati pa naj ne pozabi, da otroci lahko pri jutrnjih opravilih dosti pomagajo drug drugemu ter s tem znatno razbremené njo, ki je izmed vseh najbolj zaposlena.

Zajtrk naj se prične s sadjem, poleti pa naj bi bil sploh mrzel. Če začnemo s sadjem, se medtem, ko jemo sadje, pohladi topla pijača, mleko, kava ali domači čaj. Skrb tistega, ki pripravlja zajtrk, je, da ne prinese nikoli na mizo vrelih pijač, posebno ako ni dovolj časa, ker so nezdrave. Bolje je, da pojémo nekaj mrzlega, svežega v miru, kakor pa da spijemo v naglici vrelo kavo ali čaj. Za zajtrk naj bo vsaj četrť ure do dvajset minut časa.

Gospodinja naj tudi skrbi, da vstane vsakdo o pravam času, da ne začne novega dneva s hitenjem in slabo voljo. Jutrnje priganjanje in karanje otrok naj odpade, ker ne rodi nobenih dobrih uspehov, marveč naredi otroke kvečjemu nervozne, da se niti v šoli ne morejo zbrati za uspešen uk, ki jih čaka.

Na ta način naj bi gospodinja skušala spraviti po svojih močeh jutrnje delo in opravila vseh družinskih članov v nekaj skladen red, da bo vsakogar veselilo vstati in se ne bo bal vsakodnevnega jutrnjega dirindaja. V družini naj vlada dobra volja tudi zjutraj. Če so vsi pokonci ob pravem času in če ni treba nič iskati ali čakati na to in ono, ni nobenega povoda za vznemirjanje in slabo voljo. Oče bo zjutraj mirno prebral časopis ali pa malo pokramljal z družino, preden bo odšel na delo, kar bo gotovo ugodno vplivalo na vse. Otroci bodo šli pravočasno od doma, ne bo jim treba teči in ne bodo jim manjkale knjige ali zvezki.

Od jutrnje dobre volje je velikokrat odvisna volja vsega dne; zato je baš ta dnevni čas največje važnosti. Posebno škodljivo je vsakdanje jutrnje pehanje za otroške živce; pa tudi na odrasle ne vpliva ravno blagodejno, kajti vsak pogrešek glede življenjske higiene, ki se redno ponavlja, se nekoč gotovo maščuje na zdravju.

Š. H.

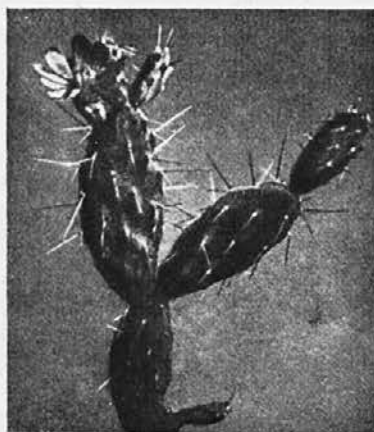
Š I P K O V Č A J

Lipov, kamiličen, slezov, jagodov, robidov in še razni drugi domači čaji so znani vsaki gospodinji. Ne poznajo pa pri nas čaja, ki ga drugod, zlasti v Švici, v velikih množinah nabirajo in pijejo povsod po kmetih in v mestih, po bolnišnicah in po zdraviliščih. To je čaj, ki ga dobimo, ako kuhamo seme plodov divje rože ali šipka — torej šipkov čaj.

Divja roža raste pri nas povsod po grmovju, po mejah in po raznih drugih neobdelanih krajih. Od te bodeče rastline uporabljamo gladka enoletna stebela za podlago žlahtnim visokodebelnim vrtnicam. Na tisoče in tisoče takih enoletnih korenjakov pokupijo vrtnarji vsako jesen od nabiravcev, ki iščejo po grmovju šipkova stebelca. Prav ugodno pa se dadó uporabiti tudi njihovi plodovi za okusen in zdravilen čaj.

Šipkovi plodovi, drobnim hruščicam podobne, škrlatnordeče ali rumene, trde jagode zorijo vprav

septembra ali oktobra. Nabiramo jih lahko vso jesen tja do zime, ker se trdno držé na bodečih grmih. Za čaj pa niso dobri kar celi plodovi, ampak predvsem seme, le nekoliko posušenega oplodja naj bo vmes. Zato je treba vsak plod odpreti in iztebiti seme. To delo je sicer precej zamudno, vendar pa ne takó, da bi ga ne mogli zmagati ob dolgih jesenskih in zgodnjih zimskih večerih. Plodove je treba kmalu potem, ko so nabrani, odpreti, ker sicer začnó radi plesneti, ako so dlje časa na kupu. Ko seme izluščimo iz oplodja, vsako zase posušimo in nazadnje namešamo

Smokvasti kaktus (opuntia).

med čisto seme nekoliko suhih luskin oplodja. Iz svežega oplodja, ako ga je kaj več, se dá narediti izvrstna mezga ali marmelada. Šipkovo seme, ki je namenjeno za čaj, hranimo v vrečicah na suhem prostoru.

Šipkov čaj pa potem kuhamo takole: tri kavne žličke semena denemo v kako sitce ter ga splaknemo, če mogoče v tekoči vodi, da speremo z njega prah. Potem ga stresemo v pol litra vode, kjer naj se namaka 8—12 ur. Nato ga v isti vodi, kjer se je namakal, deset minut kuhamo. Ko ga odstavimo od ognja, ga pustimo še 20 minut v isti posodi in pokritega stati, da se seme dobro izluži. Odcedek je potem uporaben za pijačo. Če bi bili pa morda pozabili, pravočasno namočiti čaj oziroma seme, ga skuhamo lahko tudi na tale način: 25 g šipkovega semena stresemo v 1 $\frac{1}{4}$ l mlačne vode, postavimo na medel ogenj ter kuhamo tri četrti do ene ure. Pijemo ga nekoliko oslajenega ali pa tudi brez sladkorja. Na mizo ga prinesemo lahko z mrzlim mlekom. Pozimi se ta čaj prileže topel, poleti pa pijemo mrzlega. Drugih pridevkov ne potrebuje nobenih, ker je sam na sebi izvrstnega okusa. Lahko ga tudi skuhamo za več dni v zalogo, ker nič ne izgubi, ako ga pogrevamo, ampak se mu okus in zdravilnost celó izboljšata.

Če ga hočemo piti redno, ga denimo namakat vsak večer, skuhamo ga pa zjutraj. Polovico ga porabimo zjutraj, polovica je pa za zvečer, ko ga zopet pogrejemo ali pa izpijemo mrzlega. Šipkov čaj ni le prijetnega okusa, ampak tudi zelo zdravilen, ker blagodejno vpliva na ledvice in mehur in na prebavila sploh. Zato bi bilo zelo pametno, ko bi ga tudi pri nas vpeljali namesto dragega in škodljivega ruskega čaja. Saj moramo vendar vsi priznati, kakšna potrata je to, ako kupujemo za drag denar to, kar nima niti trohice dobrega v sebi, ampak je le dražilo za živce in mamilo.

ki ima rado slabe posledice. Vse obsodbe vredna je ta potrata tudi zaradi tega, ker imamo dovolj domačih čajev, ki so boljše od ruskega, ne škodljivi, celó zdravilni ter zelo poceni ali celó zastonj, ako jih naberejo sami.

Gospodinje, začnite s kuhanjem šipkovega čaja, ki naj popolnoma izpodrine ruskega in druge škodljive pijače! š. H.

KUHARICA

Krušna juha za otroke (ponada).

Namakaj v litru vode dve dan stari žemlji približno pol ure. Nato osoli, dobro razmotaj in postavi na ognjišče, da počasi zavre. Kuhaj med večkratnim mešanjem pol ure. Nato prideni žemljam za pol jajca sirovega masla, dobro premešaj in stresi v skledo, v katero si dejala zajemalko mleka, ki si ga zmešala z rumenjacom. Tudi lahko deneš v juho namesto sirovega masla dve žlici kisle smetane.

Jesenska omaka.

Razgrej v kozi žlico masti in prideni 5 dkg govejega ali prašičjega svežega mesa (lahko slabejše vrste), pest na rezance zrezanega korenja, pest na kocke zrezanega krompirja, pest graha, zrezano perje karfijole, nekaj listov zrezane špinače in endivije, korenino petršilja, nekaj listov pora in paradižnik, prilij nekaj žlic vode, pokrij in duši do mehkega, da se zelenjad zmehča. Nato potresi žlico moke, dobro premešaj, osoli in zalij z zajemalko vode ali kostne juhe. Ko še nekaj minut vre, vse skupaj pretlači in postavi omako kot samostojno jed z dušenim rižem na mizo.

Telečje prsi v obari.

Zreži $\frac{1}{2}$ kg prsi na oreh velike kose, jih stresi v lonec in prilij toliko vode, da je meso pokrito. Ko zavre, prideni nekaj koscev čebule, koreninico petršilja, nekaj zrn celega popra, sol in košček limonove lupine. Ko je meso mehko, prideni redko prežganje, ki si ga pripravila iz žlice masti in pol žlice moke. Ko vse še nekaj minut vre, prideni rumenjaki, ki si ga zmešala z žlico kisle smetane in žličico kisa ter postavi z dušenim rižem ali drobnimi rezanci na mizo.

Topla krompirjeva solata.

Operi kilogram krompirja, ga skuhaj, kuhanega odcedi in olup. Ko se prav malo ohladi, ga zreži v skledo na listke in ga polij s tole omako: kuhaj deset minut 4—6 žlic kisa, dve žlici vode, nastrgano čebulo, nekoliko soli, ščep sladkorja in popra. V kuhani kis primešaj štiri žlice olja, potresi z žlico drobno zrezanega petršilja, narahlo premešaj in postavi takoj na mizo.

Jajca s paradižniki.

Operi in obriši za eno osebo dva zrela paradižnika, odstrani seme in ju zreži na kosce, položi te v kozo, potresi s strokom strtega česna, zelenega petršilja in šalotko, ju polij z dvema žlicama olja in praži pol ure, da se mokrota nekoliko posuši. Nato paradižnika osoli, prideni raztepeno jajce in mešaj vse skupaj pičlo minuto. Postavi jed s kruhom, makaroni, rižem ali rezanci na mizo.

Makaronova plošča s korenjem.

Skuhaj $\frac{1}{4}$ kg makaronov v slani vodi, kuhane odcedi in jih stresi v raztopljeno sirovo maslo. Posebej skuhaj $\frac{1}{2}$ kg celega in ostrganega korenja. Kuhanega zreži na rezance in duši s sirovim maslom, ga osoli in prideni žlico zrezanega petršilja. Napravi mesno sekanico (hašć) iz ostalega govejega ali drugega mesa. Naloži na velik krožnik: v sredo sekanico, okrog nje makarone in okrog teh korenje. Postavi kot samostojno jed na mizo.

Nasvet. Lahko kuhaš meso v juhi in ga porabiš za sekanico, korenje in makarone imaš pa za izvrstno prikuho. Ako pa misliš sekanico iz govejega mesa pripraviti za večerjo, pa pusti meso v juhi na toplem.

Gobe sivke.

Pozno v jeseni, do meseca decembra, raste, ako ni snega, ta goba. Imenujejo jih sivke, glive itd. Na vrhu ima črn klobuk, ki ga olup; pripravi kakor jurčke v omaki, s krompirjem, v pašteti itd. Tudi v kislu so majhne sivke zelo okusne. V kis jih deni, ne da bi odstranila klobuček.

Gobe sivke v kislu.

Sivke osnaži prsti in drugega, jih operi v zavreli slani vodi ter kuhaj 5—7 minut. Nato jih stresi na rešeto in ko se ohladi, jih stresi v kozarec in nalij sirov ali prekuhan kis, prideni nekaj strokov česna, nekaj zrn popra, lavorjev list in nekaj koscev šalotke. (Tudi brez šalotke so dobre.)

Dobri kolački.

Daj v skledico dve žlici mlačnega mleka, 1 dkg droži in kavno žličico sladkorja; premešaj in postavi za nekaj minut vstran, da vzdé. Nato zlij v skledo $\frac{1}{8}$ l toplega mleka, prideni žlico sladkorja, 6 dkg sirovega masla, četrt kavne žličice soli in 50 dkg moke; premešaj, prideni vzišli kvas in rumenjaki. Nato vse s kuhalnico dobro stepaj četrt ure. Stepeno testo potresi z moko, pokrij in postavi na toplo, da vzhaja. Vzišlo testo razvaljaj mezinec na debelo, izreži s krofovimi obodcem hlebčke, ki jih pokladaj na pomazano pekačo in postavi za 20 do 30 minut na toplo, da nekoliko vzidejo. Nato jih pomaži z raztopljenim sirovim maslom, potresi z drobno zrezanimi lešniki ali mandelji, v sredo pa deni pol žličice mezge. Peci jih v srednje vroči pečici. M. R.

Ježičasti kaktus (echinopsis).

UBOGI PETERČEK

Neki dan sem dal v razredu postaviti vzporedno dve klopi brez naslona in posadil nanje fantičke drugega letnika tako, da sta se obe vrsti gledali. To naj bi predstavljalo zaseden voz električne cestne železnice; spredaj je stal voznik, zadaj sprevodnik. Nekemu dečku sem dal čepico na glavo in mu rekel:

»Ti si gospodična, stopiš tik pred odhodom v voz in rečeš: 'Škoda, da ne morem sedeti!'«

Nekateri fantički niso razumeli, kaj sem hotel, nekateri pa so vohali vado. Ko je »gospodična« vstopila, je eden vstal in rekel:

»Prosim, gospodična, semkaj sedite, jaz lahko stojim!«

Mali, vljudni možič je bil Peter Šmic. Glede dojm-ljivosti je bil Peter za vatel pred svojimi součenci. Z ličnimi nalogami ali drugimi čednostmi vzornega učenca se sicer ni odlikoval, toda kar se tiče razboritosti, bistroumnosti in preudarnosti, je vse svoje součence, tudi tiste iz tako zvanih izobraženih krogov spravil v vrečo. Oče mojega sedemletnega kavalirja je prodajal drva po hišah.

Po malem dramatičnem prizoru je izpregovoril Peter meni še danes spomina vredne besede:

»Moj oče sicer pravi: Kadar si plačal, v električni železnici lepo obsediš! Ampak jaz vstanem!«

Od tega je preteklo morda leto. Svojim otrokom sem pač s sto takimi prizori mikastil vest, kar me Peter Šmic spet presenetil s prav izredno preudarnostjo. Prinesel sem bil s seboj zelo vabljivo vrečico in rekel fantičkom:

»Tu imam štiri in trideset polnjenih čokoladnih bonbonov, ki bi jih rad med vas razdelil. Žal pa vas je pet in trideset! Ne bi pa rad, da bi mi potem kdo rekel: To ni pravično, da jaz nisem nič dobil! No, kako bi to napravili? Kaj, najlenejši naj nič ne dobi? Anžè je vendar samó zaradi dolge bolezni zaostal! Ne veste nobenega boljšega sveta? Bonbone lahko takoj pozobljete, ako mi poveste, kako bi napravili, da bi se potem nihče ne čutil zapostavljenega!«

In zopet je bil Peter Šmic, ki je vstal in ves razred osramotil: »Potem pa jaz prostovoljno nočem bonbona.«

Da sem dobil pojem o »prostovoljni odgovedi«, ne z gorečim govorjenjem, temveč res prav iz življenja, mi ni bilo žal stroška za bonbone in štiri in trideset otrok se je razveselilo.

Čez nekaj dni sva šla s Petrom skupaj v šolo in sem omenil o tistih bonbonih. Povedal je, da je njegov oče rekel: »No, lepo si bil neumen! S skromnostjo se ne pride nikamor! Človek mora kar vzeti, kar lahko dobi!«

Očetu je torej slej ko prej manjkalo one rahlo-čutnosti, da človek ne bi rad že v otroških letih najpreprostejših zapovedi nravnosti in dostojnosti v nič deval. Kot ljudskošolski učitelj se človek uči spozna-

vati čudne odnose med starši in otroki. Prav nič redko ni, da imajo otroci pametnejše nazore kakor njihovi starši. Globlji pogled v razmere staršev seveda prav kmalu pojasni, kaj je vzrok tako izrednemu razumevanju: Petrov oče si je moral služiti svoj kruh s težko muko, gori in doli po stopnicah, in je bil pač z Bogom in svetom skregan.

Čez nekaj dni sem imel švedske tovariše kot goste slušatelje v razredu. Švedi so pobožen in veren narod in želijo slišati največ o verskem in nravnstvenem pouku. Predočil sem jim celo vrsto prizorov iz svojega praktičnega življenjeslovja in sem jim pripovedoval tudi o poskusu z bonboni in o prelepi odgovedi Petra Šmica. Bili so tako navdušeni, da so mu konec ure podarili tri kovače.

Seveda sem bil radoveden, kaj bo napravil Peter z denarjem. Da te svoje prve pošteno zaslužene nagrade ne bo doma oddal, se mi je kar zdelo. Kajti bil je dobičkarske narave. In res! Ko je šel mimo neke prodajalne smotk in videl viseti slike konj, srečke konjske loterije, mu je pač spet zazvenelo v ušesih, da je mati večkrat stokala: Ko bi imeli vsaj konja, da bi nam ne bilo treba voza s težkimi koluti samim vlačiti! In Peter si je kupil za tri kovače srečko. Vprašal je prodajavca, kam naj gre potem po konja. Trgovec ga je obzirno opozoril, da mora počakati... in priti s srečko po žrebanju.

Toda, joj, žrebanje je bilo šele čez štiri tedne — cela večnost! Peter je ovil srečko okoli svinčnika, jo spravil v pušico in jo vsako uro pogledal. In kadar so starši spet godrnjali, da morajo težki voz sami vlačiti, si je mislil Peter: Le potrpite, v nekaj tednih dobimo konja!

Prišel je dan žrebanja in Petrova srečka je zadela: žal ne konja, ampak — jahaški bič. Gospa Sreča si dovoli včasih take šale.

Preden je mogel iti po dobitke, je seveda preteklo tri ure, kajti oče je bil poslal Petra po nekih nujnih opravkih. Ko je prišel dečko z razkošno okrašeno palico domov, je bilo prvo, da je dal oče bič najprej Petru okusiti. Nato je začel preiskovati, kje je dobil Peter bič in kje denar. Iz Švedskega? Kaj, ti lažnivec, iz Švedskega? Še v zapor prideš! Kdo ve, kje si to stvar poúzmal! Skoraj bi bil bič drugič poskusil, toda Peter je očeta na vso moč prosil, naj si dá vse to od mene povedati.

In res je oče prišel in jaz sem mu obširno razložil, kako si je Peter s preizvrstnimi odgovori zaslužil svoje tri kovače, in da je na svojega fanta lahko ponosen!

Vse, kar je imel oče na to pripomniti, je bilo:

»Veste kaj, gospod učitelj, nikar ne zamerite, rajši bi bili, za Boga, fanta pripravili do tega, da bi si dal čevlje podšiti, namesto da si kupuje srečke in zadene tak trapast dobitke!«

Kaj naj bi bil tedaj očetu odgovoril? Prosim!

P. Münch - Vdovič B.

★

Nepričakovan uspeh.

»No, ali ste svoji ženi že predavali o varčnosti, kakor ste bili rekli?«

»Seveda sem!«

»Pa ste imeli kaj uspeha?«

»Pa še koliko! Sedaj ne kadim več!«

Izgubljen trud.

Učitelj jezikov: »Deset najlepših let sem porabil, da sem se naučil sedem jezikov — in zdaj? Odkar sem oženjen, me žena še v enem ne pusti do besede!«

Se izplača.

»Povej mi, prijatelj, ali se ti izplača, da toliko žrtvuješ za glasbeno izobrazbo svoje hčere?«
»Pa še kako! Sijajno se izplača! Pomisli: že obe sosedni hiši sem kupil za polovično ceno.«

UGANKE

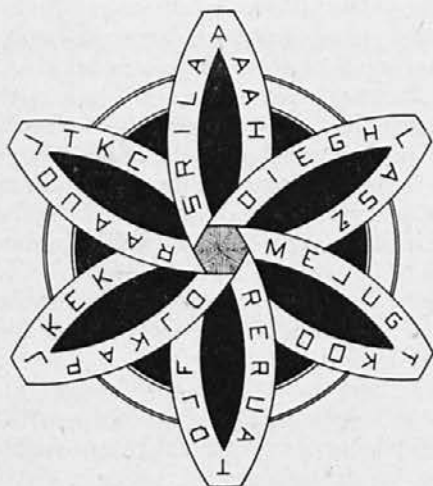
Vremenska uganka za november.

(—ak, Ljubljana.)

A, ad, al, deks, e, guš, ist, jak, ka, ko, lo, nal, nar, nje, pa, ra, ri, sig, sta, te, to, tur, vek, vent, vrt, zem. — Iz teh zlogov sestavi besede nastopnega pomena: del govora, rokodelec, moško krstno ime, grad na Dolenjskem, cerkveni čas, zbirka zakonov, brezverec, lesena posoda, kovina, znamenje, črnogorsko rodbinsko ime. — Če postaviš dobljene besede drugo pod drugo, čitaš v prvi vrsti od vrha navzdol in v tretji vrsti od spodaj navzgor vremenski pregovor.

Trak.

(M—b, Ljubljana.)

Skrit pregovor.

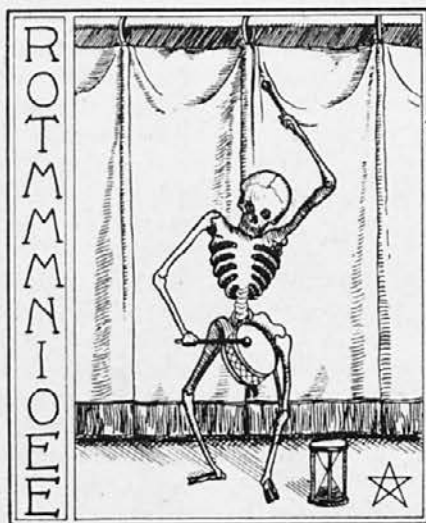
(Nace Cuderman, Tupaliče.)

Jakob, ječar, Brno, pšeno, pivo, sraga. V vsaki besedi črtaj dve črki, pa dobiš pregovor.

Uganke ureja višji šolski nadzornik Josip Novak, Vižmarje, p. št. Vid nad Ljubljano. Na isti naslov naj se pošiljajo vsi rokopisi ugank, prav tako (do 20. vsakega meseca) tudi rešitve priobčenih ugank. Lepo risane uganke bomo tudi nagradili.

Opomin.

(R. K., Ljubljana.)

Rešivci ugank.

(Nace Cuderman, Tupaliče.)

Čampa Ivan (4), Moder Janko (10), Ložar Janez (10), Benedičič Jakob (5), Šušteršič Franc (6), Modrinjak France (8), dr. Knific Ivan (10), Vrhunec Janko (4), Jug Franjo (5), Radoš Martin (7), Jeglič Stanko (10), Kržišnik Tone (8), Slodnjak Joža (7), Skalar Marija (9), Debeljak Tine (6), Kladenšek Jernej (8), Kalan Minka (6).

Črkovna podobnica.

(R. Jagrovski, Ljubljana.)

$\frac{jL}{lice}$ ud $1'$ uapntšo

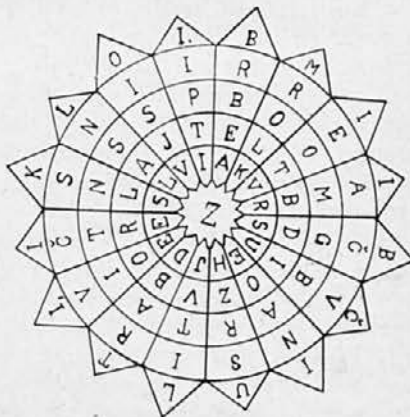
Besedna uganka.

(M—b, Ljubljana.)

Napiši 18 besed nastopnega pomena: 1. reka v Sloveniji, 2. del sveta, 3. mesto v češko-slovaški republici, 4. svetopisemska oseba, 5. drevesni sad, 6. stoječa voda, 7. nekdanje mesto na Kranjskem, 8. tuj izraz za pravilo, 9. del zasedenega ozemlja, 10. del telesa, 11. prometno sredstvo, 12. živalska hrana, 15. žužkojedi sesavec, 14. žensko krstno ime, 15. prisilno delo, 16. vrsta pesništva, 17. gozdno drevo, 18. podoba. — Vsaka beseda ima le pet črk in končnico »a«. Začetnice dobljenih besed povedó pregovor.

Zvezda.

(I. P., Bukovje.)

Računska naloga.

(M. P., Ljubljana.)

19 (25 + 0 + 25 + 15 + 11 + 4 + 18) + 25 (15 + 18) + 6 (14 + 15 + 0 + 24 + 0 + 10) + 21 (7 + 21 + 25) = ?

Rešitev ugank v oktobrski številki.

Podobnica. Naprej, zastava Slave, na boj, junaška kri! Za blagor očetnjave naj puška govori!

Naštevanka. Števila pred »X« pomenijo, koliko črk je v abecedi pred dotično črko, ki jo iščemo, in števila za »X« pomenijo, koliko črk je še za dotično črko v abecedi, n. pr. 16 X 8 pomeni: 16 črk pred in 8 črk za črko, ki jo iščemo, t. j. črka »P«. Če poiščemo tako vse črke, dobimo: Pri ustih naj straži zmernost.

Magičen kvadrat. Kdor sam do večera potuje skozi svet, izgine se zarjo večerno.

Črkovnica. Začni z levim spodnjim »V«, nadaljuj z desnim zgornjim »E«, od »V« navzgor, od »E« navzdol

do srede; potem pa obratno od srede navzdol oziroma navzgor. Ko si ta dva kvadrata rešil, pojdi k desnemu spodnjemu »B« ter k levemu zgornjemu »E« in nadaljuj kakor zgoraj, da dobiš: Večnost je nihalo, ki venomer ponavlja besedi: »Vsiudar, nikdar! Nikdar, vsiudar!«

Ob trgatvi. Črtana ploskev za trto je razdeljena na 25 polj, ki značijo abecedo. Srednji dve navpični in vodoravni črti sta podvojeni. Znaki ob robu slike povedó, katere črke potrebujemo, n. pr. prvi znak zgoraj ima na levi in zgoraj dvojno, na desni in spodaj pa enojno črto in prav tako je obrobljena črka s v abecednem kvadratu. Če tako nadaljuješ, dobiš Pre-

črnoy stih: Spet trte so rodile, prijatli, vince nam sladko.

Besedna uganka. Večer, jagoda, lopar, Niko, vesna, hodnik, dar.

Vremenska uganka za oktober. Prej ko listje odpade, rodovitnejše bo prihodnje leto. N. pr.

Preštevalnica. Tri pike spredaj in zadaj pomenijo, da preštevaš vsako tretjo črko najprej v prvi polovici črk, začeniš s »p«, in nato začeniš zadaj z »l« drugo polovico črk. Dobiš: Po besedah se človeka spozna.

Dopolnilna uganka. Sneg, Oslo, žoga, jata, slak, ščip. — Nesloga tlači.

Posetnica. Smodnik, tobak, cigaretni papir.

Rudolf M. Vaša zdravica: »Le pijmo ga, bratje poznani!« je vsakdanja napitnica v verzih, njene misli so že zelo znane:

Veseli bodimo, saj smo mladi,
let dosti imamo pred nami,
v kozarcih nam vino kipi;
le spijmo ga, bratje poznani!

V vinu utone bridkost. —
Na zdravje! Bodimo veseli!
Saj v vinu je samo le sladkost;
z njim žalost bomo utopili.

»Teško je« pa nima nič v sebi — zapisan domislek! Pesmi »Srebrni zvon« pa nisem dobil. Kaj torej? Čakajmo!

Terezija Š. »Nagajivka« je res hudomušna, po narodnih posneta zbadljivka:

Mesec na nebu je svetlo sijal, mira mi v prsih srček ni dal.	Ko prvič potrkam, že se zbudi pa vpraša skoz' okno: »Janez, si ti?«
Zato sem pa sklenil na pot se podat', k dekletu na okno šel bom trkat'.	Ko drugič potrkam, se stresem na moč: očka že vstal je, jaz zginem v noč.
Hišica majhna sredi vasi, dekle tam moje sladko že spi.	Zdaj varen za grmom zavriskam na glas, da ljuba bo ved'la, da k njej mislim sem v vas.

Druge vaše pesmi so drobne popevčice, ljubke včasih, pa tekoče, vendar pa resnične pesniške vrednosti nimajo: posnete so (epigonske) in po vsebini in slogu malo starinske. N. pr.:

Ko v zvezdnati se noči.

Ko v zvezdnati se noči iz spanja prebudim, zazrem se v zvezde krasne, za usodo svojo vprašat jih želim.	A zvezdic migljajoče lučke nemo zrejo v noč temin, usode moje le ne vejo, zaman jih kličem iz daljin.
--	--

Damjan. Črtici »Milica« je dal Ivan Cankar navdihnjenje — ob branju njegovih knjig si jo doživel. Torej tudi — epigonstvo. Nič hudega! Pesmi mi obujajo upanje, da so v tebi tudi moči. Jezik ti sicer premalo poje, nerodno se včasih izražaš, tudi znane motive na običajni način včasih pogrevaš (takrat premalo samostojno doživljaš), znaš pa gledati, znaš čutiti nastroj in ga naslikati (»Usehlo cvetje«). Ena mi je všeč — priobčimo. — Za zgled teh besed naj semkaj postavim tvojo pesem »Jesen«:

Blatni oblaki proti vzhodu gredó,
hladna megla se klati po zemlji
v sivih tolpah.

Vrba žalujka siplje listje na tla,
sama trepeče z vetrom,
njene gole veje se sklepajo
kot starkine uvele roke k molitvi.

Veter joče čez plan.
Nekdo umira od srčnih ran
v Suhli Krajini.

Beri in se poglublaj v Tagorea, slovenske impresioniste, novejšo ekspresivne mistike — potem se spet oglasi!

Zapisała Katka Lavrin

I.

Hčerko mila, hčerko mila,
gde si sinoč bila?
»Majko mila, majko mila,
v Ljubašcu sam bila.«
Što si, hčerko, što si, hčerko,
v Ljubašcu ti delala?
»Majko mila, majko mila,
rožice sam trgala.«
Hčerko mila, hčerko mila,
komu si jih dala?
»Majko mila, majko mila,
dragemu sam dala.«

Hčerko mila, hčerko mila,
voda ga odnesla!
»Majko mila, majko mila,
k meni ga donesla!«
Hčerko mila, hčerko mila,
zmiya ga ujila!
»Majko mila, majko mila,
— moji beli zubi!«
Hčerko mila, hčerko mila,
Bog daj, da se obesi!
»Majko mila, majko mila,
— oko mojga belga vrata!«

II.

Devojčica, sitna ljubičica,
ljubil bi te, pa si premalena.
»I moja majka malena je bila,
pa ljubeči velika narasla.
Pa ču i ja, sitna devojčica,
ljubo oči, velika narasti.«

REŠIVCI UGANK V OKTOBRSKI ŠTEVILKI

Benedičič Jakob (6), Koželj Anton (7), Sovinšek Jože (6), Zagradišnik France (7), Jan Lovro (7), Demšar Viktor (10), Klopčič Josip (10), Lukovšek Ivanka (10), Kržišnik Tone (10), Ložar Janez (10), Radoš Martin (10), Šušteršič Franc (10), Kumar Marija (10), Dobrovoljc Janez (10), Toman Marija (10), Pogačnik Kristelj (5), Bulovec Ivo (10), Papler Marija (10), Mihelčič Franc (10), Pavlin France (10), Petelin M. (10), Izobraž. društvo, Stična (10), Trpin Josip (10), Petelin Francka (10), Grebenc M. (10), Modrinjak France (10), Pipan Jelica (10), Kladenšek Jernej (9), Vovk Joža (10), Kržišnik Pavle (10), Kat. prosv. društvo, Sv. Lovrenc (10), Bezjak Martin (10), Bezjak Alojz (10), Slodnjak Joža (10), Moder Janko (10), Kmecl Edmund (10), Padar Jože (10), Sancin Anton (10), Vrhunec Janko (10), Malovrh Jožica (10), dr. Knific Ivan (10), Bobnar Marija (10), Volk Slavko (10), Rakovec Josip (10), Lipoglavšek Slava (10), Mlakar Jožef (9), Mikelj Jožef (9), Sodja Franc (9), Cesar Anton (9), Videnšek Ana (5), Kalan Minka (10), dr. Češarek Franc (7), Lovšin Iva (7), Jeglič Stanko (10), Rožanec Josip (10), Imperl Peter (5), Planina Franc (7), Eržen Anica (10), Štukl Jakob (9), Jug Franjo (10), Prisljan Janko (10), Skalar Marija (10), Briški Vida (10).

*

Pozor! Z rešitvijo novembrskih ugank naj vsak reševavec sporoči, katero knjigo iz zaloge Mohorjeve družbe želi prejeti kot nagrado. Kdor ne ve natančno, ali bo dobil II. ali III. ali IV. ali V. nagrado, naj naznani, katero knjigo bi rad dobil, če mu bo prisojena II., in katero, če mu bo prisojena III., oziroma IV. ali V. nagrada.

J. M. Č. Številco rešenih ugank je bilo pravilno objavljeno, ker niste rešili sestavljalnice.

KAMNARJEV JURIJ

Spisal France Seljak. Sodobna povojna povest, ki se godi v Primorju. Trpljenje, krivice, borba naših ljudi za obstanek, ljubezen do rodne grude — vse diha iz te žive slike življenja primorskih bratov. Broš. Din 21.— (28.—), vez. Din 33.— (44.—).

JETNIK V GORAH MESECA

Angleški spisal Bridges, prevel A. Anžič. Napeto pisana povest, ki se godi v Afriki. Pové, kako se je trmast in len fant v trpljenju izučil za življenje. Broširano Din 15.— (20.—), vez. Din 24.— (32.—).

MED ŽIVLJENJEM IN SMRTJO

Dnevnik krmarja Albanova. Iz rušine prevel B. Vdovič. Ilustrirana knjiga, najznamenitejša te vrste. Izmed 24 ljudi sta se iz ledú otela samo dva. Šeststo kilometrov daleč sta hodila peš po ledu. Broširano Din 27.— (36.—), vez. Din 36.— (48.—).

ZAMETENE STOPINJE

Roman. Spisal Bordeaux, prevela Hafner Krista. Predlani je izhajal v Mladiki. Kdor hoče pogleda v borbe in trpljenje dveh zakoncev, beri to knjigo. Broširano Din 27.— (36.—), vez. Din 39.— (52.—).

MLADIKA

SVOJIM NAROČNIKOM

Uprava „Mladike“ se je odločila svojim naročnikom pripomoči do lepe knjižnice. Gotovo je vsak naročnik „Mladike“ tudi prijatelj knjig in bo našo ponudbo z veseljem pozdravil.

Založba Družbe sv. Mohorja bo iz svoje zaloge dajala knjige po zelo znižanih cenah, tako bo vsakomur omogočeno, da si sčasoma nabavi lepo knjižnico. Knjige bomo dajali le po skupinah in jih bomo pošiljali poštne prosto.

Vsak naročnik, ki ima „Mladiko“ plačano do konca leta, more v mesecu novembru dobiti

4 knjige za Din 28.—

Denar je treba poslati vnaprej in na hrbtu položnice, oziroma nakaznice pripomniti: Želim I. skupino knjig, ki jih daje „Mladika“ svojim naročnikom.

V I. skupini so tele knjige:

1. *Detela: Ljudi časi*
Ilustrirana povest našega priljubljenega klasika.
2. *Jaklič: Zadnja na grmadi*
Zgodovinska povest.
3. *Slemenik: Križem sveta*
Povest. Druga izdaja.
4. *Parapat: Robinzon*
Ilustrirana napeta povest.

Te knjige stanejo sicer Din 56.—, naročniki „Mladike“ pa jih dobé franko na dom dostavljene za Din 28.—

Ne zamudite ugodne prilike! V decembru bo na razpolago že II. skupina knjig